

European Journal of Humanities and Social Sciences

Nº 1 2017

Special Issue for Ukraine

«East West» Association for Advanced Studies and Higher Education GmbH

**Vienna
2017**

European Journal of Humanities and Social Sciences

Scientific journal (Special Issue for Ukraine)

№ 1 2017

ISSN 2414-2344

Editor-in-chief

International editorial board

Maier Erika, Germany, Doctor of Philology

Abdulkasimov Ali, Uzbekistan, Doctor of Geography

Adieva Aynura Abduzhalalovna, Kyrgyzstan, Doctor of Economics

Arabaev Cholponkul Isaevich, Kyrgyzstan, Doctor of Law

Balasanian Marianna, Georgia, Doctor of Philology

Barlybaeva Saule Hatiyatovna, Kazakhstan, Doctor of History

Busch Petra, Austria, Doctor of Economics

Cherniavska Olena, Ukraine, Doctor of Economics

Garagonich Vasily Vasilyevich, Ukraine, Doctor of History

Jansarayeva Rima, Kazakhstan, Doctor of Law

Karabalaeva Gulmira, Kyrgyzstan, Doctor of Education

Kiseleva Anna Alexandrovna, Russia, Ph.D. of Political Sciences

Khoutyz Zaur, Russia, Doctor of Economics

Khoutyz Irina, Russia, Doctor of Philology

Kocherbaeva Aynura Anatolevna, Kyrgyzstan, Doctor of Economics

Konstantinova Slavka, Bulgaria, Doctor of History

Lewicka Jolanta, Poland, Doctor of Psychology

Massaro Alessandro, Italy, Doctor of Philosophy

Meymanov Bakyt Kattoevich, Kyrgyzstan, Doctor of Economics

Serebryakova Yulia Vadimovna, Russia, Ph.D. of Cultural Science

Shugurov Mark, Russia, Doctor of Philosophical Sciences

Suleymanova Rima, Russia, Doctor of History

Fazekas Alajos, Hungary, Doctor of Law

Kristin Theissen

Andreas Vogel

Stephan Friedman

European Science Review

“East West” Association for Advanced Studies

and Higher Education GmbH, Am Gestade 1

1010 Vienna, Austria

info@ew-a.org

www.ew-a.org

Proofreading

Cover design

Additional design

Editorial office

Email:

Homepage:

European Journal of Humanities and Social Sciences is an international, German/English/Russian language, peer-reviewed journal. It is published bimonthly with circulation of 1000 copies.

The decisive criterion for accepting a manuscript for publication is scientific quality. All research articles published in this journal have undergone a rigorous peer review. Based on initial screening by the editors, each paper is anonymized and reviewed by at least two anonymous referees. Recommending the articles for publishing, the reviewers confirm that in their opinion the submitted article contains important or new scientific results.

Instructions for authors

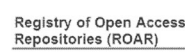
Full instructions for manuscript preparation and submission can be found through the “East West” Association GmbH home page at: <http://www.ew-a.org>.

Material disclaimer

The opinions expressed in the conference proceedings do not necessarily reflect those of the «East West» Association for Advanced Studies and Higher Education GmbH, the editor, the editorial board, or the organization to which the authors are affiliated.

East West Association GmbH is not responsible for the stylistic content of the article. The responsibility for the stylistic content lies on an author of an article.

Included to the open access repositories:

© «East West» Association for Advanced Studies and Higher Education GmbH

All rights reserved; no part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording, or otherwise, without prior written permission of the Publisher.

Typeset in Berling by Ziegler Buchdruckerei, Linz, Austria.

Printed by «East West» Association for Advanced Studies and Higher Education GmbH, Vienna, Austria on acid-free paper.

Section 1. Gender Studies

DOI: <http://dx.doi.org/10.20534/EJHSS-17-10-3-5>

*Subbotina Inga Volodymyrivna,
PhD in History, Associate professor,
practical psychologist, Chernihiv
E-mail: inga.subbotina@gmail.com*

Feminization in employment of soviet Ukraine (For census of 1959–1989)

Abstract: The article examines the feminization of employment in the USSR in 1950–1980. It is determined the recent directions of the research through integrated statistical analysis of the results of national census in 1959–2001 and relevant archival information. It is highlighted the basic gender problems in social and economic processes, and it is analyzed the dynamics of gender disparities in the manufacturing sector and the impact of feminization of employment in the demographic situation in Ukraine.

Keywords: feminization of employment, censuses of population, gender issues, demographics.

*Субботіна Інґа Володимирівна,
кандидат історичних наук, доцент, практичний психолог
E-mail: inga.subbotina@gmail.com*

Фемінізація зайнятості в УРСР (за підсумками переписів населення 1959–89 років)

Анотація: У статті досліджується процес фемінізації зайнятості в УРСР 1950–80-х років. Визначено актуальні напрями вивчення питання на основі комплексного аналізу статистичних підсумків вітчизняних переписів населення 1959–2001 рр. та відповідних архівних відомостей. Висвітлено основні гендерні проблеми в соціально-економічних процесах, проаналізовано динаміку гендерних диспропорцій у виробничій сфері та вплив фемінізації зайнятості на демографічну ситуацію в Україні.

Ключові слова: фемінізація зайнятості, переписи населення, гендерні проблеми, демографічна ситуація.

Сучасні геополітичні умови висувають на перший план необхідність здійснення соціально-економічних реформ в Україні. Це сприятиме створенню необхідних умов для реалізації державних євроінтеграційних заходів. Серед багатьох проблем, що потребують негайного вирішення, є питання гендерної нерівності в сфері професійно-галузевої зайнятості, формування якої відбулося ще за радянських часів.

Попри безумовну актуальність вказаної теми, дослідження гендерних аспектів зайнятості населення у вітчизняній науці навряд чи можна вважати системним та всебічним. Радянською ідеологією існування гендерних проблем не визнавалося, що не сприяло появі ґрунтовних досліджень в цій сфері. Тільки в 1980-х роках у вітчизняній науці з'явилися праці гендерного змісту [1; 2; 3]. Сучасні українські науковці поступово розширюють коло досліджуваних питань з гендерної проблематики, залучаючи їх до змісту монографій і дисертацій [4; 5; 6].

Фемінізація зайнятості — це процес залучення жінок до ринку праці та їх виштовхування до низькооплачуваних та нестабільних сегментів економіки. Особливо активно почали залучати жінок до суспільної праці у другій половині XX століття, що було пов'язане з нестачею робочої сили на виробництві. В 1959 році в УРСР 74,7% жінок (від загальної кількості жінок працездатного віку) були зайняті у суспільному виробництві (без урахування зайнятих в особистому підсобному господарстві), що дорівнювало 48,8% всіх зайнятих у республіці [7]. Однак робочої сили не вистачало. У зв'язку з цим 28 серпня 1969 року вийшла постанова Ради Міністрів СРСР про розширення використання на підприємствах праці пенсіонерів, інвалідів, осіб, зайнятих у домашньому господарстві [8]. Відбулося збільшення питомої ваги жінок у складі зайнятого населення: за даними перепису населення 1970 року — до 50,5% [9; 10; 11]. У 1988 році 9 з кожних 10 працездатних за віком жінок були зайняті економічною діяльністю [12].

В той же час переважну більшість незайнятого населення складали саме жінки. Слід підкреслити, що більшість з них мали дітей до 16 років і серед цієї категорії було багато жінок віком старше 40 років та жінок, що не мали спеціальності, але радянською системою вкрай негативно сприймався факт наявності непрацюючого населення (навіть існування групи жінок-домогосподарок розглядалося як неприпустиме явище). Рада Міністрів СРСР регулярно надсилала Радам Міністрів союзних республік директиви щодо продовження роботи з працевлаштування громадян [13].

З появою перших відчутних проявів демографічних проблем питання жіночої зайнятості все ж почали розглядати з врахуванням функції материнства, оскільки збільшення трудової активності жінок супроводжувалося зменшенням числа народжених ними дітей. В урядових документах все частіше зазначалося, що основними причинами зменшення приросту населення були зниження народжуваності і збільшення смертності, вказувалося на мінімальні темпи приросту чисельності молодих сімей з дітьми та на зменшення кількості народжень третьої (та більше) дитини [14].

Радянська влада намагалася виявити турботу про жінок, що народили: вони мали право на отримання відпустки без збереження заробітної платні по догляду за дитиною до досягнення нею віку 1-го року (пізніше — 3-х років). Частково оплачувати цю відпустку почали з 1982 року. Жінкам надавалися відпустки з вагітності, пологів та догляду за дитиною. В Кодексі законів про працю були статті за якими вагітних жінок, та жінок, що мають малолітніх дітей заборонялося залучати до нічних, понаднормових робіт, направляти їх у відрядження. Втім, ефективність цих заходів була недостатньою.

В цілому фінансова допомога держави в тих розмірах і в тій формі, в яких вона здійснювалася, не могла заохотити жінок до материнства. Так, 100%-во оплачувана відпустка з вагітності, пологів та догляду за дитиною надавалася жінкам впродовж лише 112 календарних днів (56 днів до і 56 днів після пологів). У 1980-ті роки «для підвищення матеріального забезпечення сімей з дітьми» була введена виплата одноразової допомоги працюючим матерям у розмірі 50 карбованців при народженні першої дитини та 100 карбованців при народженні другої та третьої дитини. Розмір державної щомісячної допомоги призначався тільки починаючи з народження четвертої дитини і становив лише 4 карбованці на місяць. Найбільша щомісячна допомога (до 15 карбованців) призначалася тільки при народженні одинадцятої (!) і кожної наступної дитини.

Більших успіхів радянська держава досягла у справі обмеження використання жіночої праці на важких роботах та на роботах зі шкідливими умовами праці. Зокрема, у 1979 році було приведено у відповідність до діючих норм техніки безпеки робочих місць для 502 тис. осіб, в тому числі для 224 тис. жінок, а на період з 1979 по 1985 роки передбачалося механізувати працю понад 850 тис. працівниць республіки [15].

У 1980-ті роки поширився ще один вид соціальної допомоги трудівницям — це заходи з підвищення та розширення кваліфікації, а також перекваліфікації жінок. Так, питома вага працівниць, котрі підвищили кваліфікацію 1988 року в порівнянні з 1985 роком зросла на 4,8% і становила 38,2%, але на той час у республіці вже не було достатньої кількості вільних робочих місць для жінок у відповідності до їх кваліфікації, тому їм доводилося працевлаштуватися заново переважно у нічні зміни [16]. Наприкінці 1980-х років тільки за результатами перевірки Міністерства лісової промисловості УРСР на окремих підприємствах розрив у рівнях кваліфікації на користь чоловіків становив 1,2–2,4 розряди. Жінкам, котрі підвищили кваліфікацію, не підвищували розряди і зарплату. Понад 2,6 млн. працюючих жінок у другій половині 1980-х років були зайняті на роботах зі шкідливими умовами праці, ще майже 50 тис. жінок було зайнято на робочих місцях, де фізичні навантаження перевищували встановлені норми [17].

У таких галузях як машинобудування, важка промисловість та будівництво, де затребуваною є кваліфікована праця, питома вага чоловіків сягала 64–76,7% [18]. Натомість суто «жіночими» професійними групами у сфері фізичної праці були робітниці текстильних, кондитерських фабрик, доярки, кондуктори, телефоністки, продавщиці, офіціантки, гардеробниці, прибиральниці, пралі, санітарки тощо. Навіть швидке зростання питомої ваги жінок серед населення, зайнятого переважно розумовою працею — з 49,4% до 60,3% (з 1959 по 1979 роки) — не сприяло затребуваності жінок як кваліфікованих працівниць. В медицині жінки передусім працювали провізорами, фармацевтами, медичними сестрами, а серед педагогів найбільшою була питома вага жінок серед завідуючих та вихователів у дитячих будинках, садках, яслах, викладачів початкових, восьмирічних і всіх середніх учбових закладів. Натомість начальниками відділів, директорами шкіл, бібліотек, керівниками всіх рівнів здебільшого були чоловіки. В 1959 році по республіці в галузі управління нараховувалося 37,9% жінок-керівниць (від загальної кількості зайнятих в цій галузі). Частка жінок серед керівників органів державного управління становила лише 23%, а серед керівників підприємств — лише 10% [19]. Найбільша питома вага жінок у вказаній сфері спостерігалася в 1979 і 1989 роках — відповідно 36,9% та 36,7% [20].

Отже, всебічний аналіз становища жінок на ринку праці в УРСР післявоєнного періоду засвідчив існування гендерних проблем у виробничій сфері. Дискримінація на ринку праці за статевою приналежністю не на користь жінок виявилася у рівнях кваліфікації, структурі посадової зайнятості та показниках матеріальної винагороди за виконувану роботу. Соціальна мобільність жінок гальмувалася за усіма основними показниками: обмеження доступу жінок до керівних посад, використання жіночих кадрів на різних видах робіт низької кваліфікації і, як наслідок, наявності різниці в оплаті виконуваної праці. Вказані чинники ускладнювали і демографічну ситуацію в країні.

Список літератури:

1. Багрова И. В. Женский труд: социально-экономические проблемы. – К.: Вища школа, – 1983. – 152 с.
2. Кунгурова Н. И. Женщина в общественном производстве при социализме (экономико-демографический аспект). – М.: Финансы и статистика, – 1983. – 166 с.
3. Сергеева Г. П. Профессиональная занятость женщин: проблемы и перспективы. – М.: Экономика, – 1987. – 135 с.
4. Герасименко Г. В. Гендерні аспекти соціальної політики в Україні: монографія. – Умань: СПД Сочінський, – 2008. – 250 с.
5. Стрельник О. О. Гендерна нерівність та соціальний статус жінки в сучасному українському суспільстві: Автореф. дис... канд. соціол. наук: 22.00.01/Харківський національний ун-т ім. В. Н. Каразіна. – Х., – 2003. – 20 с.
6. Субботіна І. В. Соціально-демографічні процеси в Україні у другій половині ХХ – на початку ХХІ ст. (за даними загальних переписів населення 1959–2001 рр.): Автореф. дис... канд. іст. наук: 07.00.01/Чернігівський державний педагогічний університет імені Т. Г. Шевченка. – Чернігів, – 2008. – 19 с.
7. Розраховано автором за: Статистичний щорічник України за – 1998 р. – К.: Техніка, – 1999. – С. 72–73, 190, 196–197.
8. Центральний державний архів вищих органів влади і управління, м. Київ (далі – ЦДАВО), – ф. 2, – оп. 13, – спр. 6503, – арк. 71.
9. Розраховано автором за: Основні підсумки Всесоюзного перепису населення 1959 року по Українській РСР. – К.: Держсатвидав, – 1961. – С. 73.
10. Распределение населения Украинской ССР по общественным группам, отрасли народного хозяйства и занятиям. – К.: ЦСУ при Совете Министров Украинской ССР, – 1973. – С. 100–101.
11. Возрастная структура, уровень образования, национальный состав и источники средств существования населения Украинской ССР. – К.: ЦСУ при Совете Министров Украинской ССР, – 1972. – С. 140.
12. ЦДАВО України, – ф. 4626, – оп. 3, – спр. 1592, – арк. 19.
13. ЦДАВО, ф. 2, оп. 13, спр. 5667, арк. 66.
14. ЦДАВО, ф. 4626, оп. 3, спр. 1029, арк. 25–26.
15. ЦДАВО, ф. 4626, оп. 3, спр. 1031, арк. 36–37.
16. ЦДАВО, ф. 4626, оп. 3, спр. 1031, арк. 22.
17. ЦДАВО, ф. 4626, оп. 3, спр. 1592, арк. 25.
18. Основні підсумки Всесоюзного перепису населення 1959 року по Українській РСР. Статистичний збірник. Додаток до статистичного бюлетеня – № 7/56/ЦСУ УРСР. – К.: Держсатвидав, – 1961. – С. 196.
19. Итоги Всесоюзной переписи населения – 1959 года. Украинская ССР/Отв. за выпуск К. А. Орехов. – М.: Госстатиздат ЦСУ СССР, – 1963. – С. 140.
20. Социальная и профессионально – отраслевая структура населения Украинской ССР. (по данным Всесоюзной переписи населения 1979 года). – К.: ЦСУ УССР, – 1981. – С. 91.

Section 2. Demography and ethnography

DOI: <http://dx.doi.org/10.20534/EJHSS-17-10-6-12>

*Karachevtsev Yaroslav Nikolaevich,
advocate assistant, Kharkov,
E-mail: redexistence@mail.ru*

Poverty as a violation of the right to life

Abstract: The paper substantiates the conclusion about violation of the right to life and health of the people living below the poverty line. Different methods for determining the level of poverty which existed in Ukraine since 1965 to the present time are compared. An attention is focused on the fact that the Law of Ukraine “On Living Wage” which has been entered into the force and to which amount the minimum wage and the tariff scale are bound, are understated by 2–3 times as compared with the previously existed regulations on the definition of poverty and was adopted for political reasons, and not with the evidence-based point of view, since it was necessary to underestimate 80% rate of the poverty by using legal means.

Keywords: inalienable human rights, living wage, real cost of living, minimum wages and pensions.

*Карачевцев Ярослав Николаевич,
помощник адвоката, Харьков,
E-mail: redexistence@mail.ru*

Бедность как нарушение права на жизнь

Аннотация: В статье обосновывается вывод о нарушении права на жизнь и здоровье у лиц, живущих за чертой бедности. Сравниваются различные методики определения уровня бедности, существовавшие в Украине с 1965 г. по настоящее время. Акцентируется внимание на том, что введенный в силу Закон Украины «О прожиточном минимуме», к величине которого привязана минимальная зарплата и тарифная сетка, занижен в 2–3 раза по сравнению с ранее действующими нормативами по определению уровня бедности и был принят по политическим соображениям, а не с научно обоснованной точки зрения, так как нужно было законодательно занижить 80% показатель бедности населения.

Ключевые слова: неотъемлемые права человека, прожиточный минимум, реальный прожиточный минимум, минимальная заработная плата, пенсия.

Постановка проблемы и актуальность исследования. Проблемы, связанные с бедностью, являются чрезвычайно актуальными для населения большинства стран мира, так как от показателей бедности зависят темпы экономического роста ВВП, демографические показатели (рост или убыль населения), показатели социальной напряженности и преступности. Вопросы, связанные с определением черты бедности еще не нашли единого методологического обоснования. Существуют разные подходы, к определению уровня бедности, а именно: по потребительскому стандарту, относительному критерию, по многомерным показателям бедности, депривации населения. В предложенной статье за основу определения уровня бедности взят потребительский стандарт, так как он используется в законодательстве Украины уже не одно десятилетие и к нему привязаны различные показатели:

размер минимальной зарплаты, пенсии, стипендии, социальные выплаты.

Известными учеными, в частности Н. М. Римашевской, А. Х. Карапетяном, В. Ю. Альбицким, С. Я. Волгиной, Е. А. Курмаевой и др., установлено, что у лиц, относящихся к бедным слоям населения меньшая продолжительность жизни, они чаще болеют, и при этом не могут позволить себе лечение в связи с отсутствием надлежащих доходов. Среди бедных — больше наркоманов и пьяниц, выше уровень стресса, расстройств психики и поведения, что связано с повышенным уровнем стресса и ухудшением здоровья из-за невозможности удовлетворить воспроизводительные и социальные потребности индивида, которые являются базовыми и неотъемлемыми для человека. Из-за отсутствия денежных средств такие лица не могут получить достойное образование, что опять-таки

сказывается на невозможности достижения приемлемого уровня жизни через невозможность найти хорошо оплачиваемую работу [1; 4].

Вопрос, связанный с уровнем определения бедности является остро политическим, так как от его размера зависит появление права у бедных требовать компенсацию морального вреда в связи с ухудшением здоровья из-за неудовлетворенности базовых потребностей человека и предъявлять иски о взыскании разницы между чертой бедности и получаемыми доходами, так как Конституции практически всех стран признают право каждого на достаточный жизненный уровень и на оплату труда, необходимую для содержания работника и его семьи. В связи с чем, правительства заинтересованы в снижении черты бедности и размера прожиточного минимума, так как на их базе определяются минимальные, гарантированные государством нормативы — минимальные зарплаты, пенсии, стипендии, пособия.

Анализ последних публикаций. В настоящее время прослеживаются тенденции расширенного толкования права на жизнь, как права на обеспечение здоровья.

Так, в своей диссертационной работе «Право на жизнь в системе прав человека» Е. Г. Роговая делает вывод на основании анализа философско-правового и теоретико-правового наследия в пользу расширенного толкования сущности права человека на жизнь, как права на не только на витальное (биологическое), но и социальное и духовное существование. Право на жизнь рассматривается как многоаспектное явление, содержание которого составляют витально-временные, социально-экономические, уголовно-правовые и другие аспекты. По ее мнению, с которым согласен автор настоящей статьи, право человека на жизнь — это свобода человека непосредственно реализовывать возможности, которые он имеет в силу своей принадлежности к виду *Homo sapiens*, и удовлетворять необходимые сущностно-качественные биологические, социальные, духовные, экономические и другие нужды, неразделимые с самим человеком, которые объективно определяются достигнутым уровнем развития человечества и должны быть всеобщими. Таким образом, дается расширенное толкование права на жизнь как права на витальное (биологическое), социальное и духовное существование, обосновывается его фундаментальный характер, главное место в системе прав человека [5].

Так, М. В. Сокол в источнике [7] также обращает внимание научной общественности на несоответствие базового социального стандарта основным потребностям человека.

Как указывает В. Стрепко, заработная плата не всегда может гарантировать человеку потребление материальных благ и услуг даже на минимально необходимом для сохранения его жизнедеятельности уровне и обращает внимание на необходимость установления размера минимальной заработной платы на уровне 50% средней заработной платы по стране [8].

По мнению автора настоящей статьи, наиболее полно понятию права на жизнь соответствует размер потребительской корзины в Украине, рассчитываемой на основании Закона Украины «О минимальном потребительском бюджете» от 3 июля 1991 и Постановления Кабинета Министров Украины от 3 октября 1991 года № 244 «О минимальном потребительском бюджете», о чем будет сказано ниже.

Как изложено в [2], в мире существуют различные системы оплаты труда и определения прожиточного минимума (иногда называемого «потребительской корзиной»).

Что касается критериев установления минимальной заработной платы на базе размера прожиточного минимума, то наиболее известны два способа. Первый — это ее расчет исходя из основных потребностей семей трудящихся в продуктах питания, одежде, жилище, образовании, медицинском обслуживании, поддержании общекультурного уровня через общение и средства коммуникации, пользовании определенными видами услуг (транспорт, связь и т. п.) и др. В этих целях в государствах разрабатываются «потребительские корзины», определяется их стоимостное выражение, устанавливается размер минимального потребительского бюджета или прожиточного минимума, который и служит критерием расчета минимальной заработной платы [2].

Перспективным также второй критерий расчета минимальной заработной платы — процент от средней зарплаты, сложившейся в стране. Здесь явно прослеживается простота счета, возможность международных сравнений не по абсолютному, а относительному показателю (индекс Кейтца — соотношение минимальной зарплаты со средней), прямая связь со сложившимся уровнем жизни в стране. Однако расчет по этому критерию не показывает, что реально может приобрести трудящийся на заработанные средства, хватит ли их ему на то, чтобы поддержать свою трудоспособность [2].

Уровень минимальной заработной платы по отношению к средним (или медианным) заработкам существенно отличается по странам. В странах Западной Европы он составляет 50 и более процентов от средней зарплаты. В США на протяжении всего периода после принятия Закона о справедливом труде (1938 г.) относительная величина минимальной заработной платы по отношению к средней всегда была ниже среднеевропейского уровня и составляет примерно одну треть от средней зарплаты [2].

В соответствии с социальной Хартией Европы во многих странах континентальной Европы минимальная зарплата вышла на уровень 1,5–2,5 прожиточных минимума. Так, во Франции, в Великобритании минимальная заработная плата превышает прожиточный минимум более чем в 1,5 раза, в Нидерландах — почти в два раза. При этом в целях недопущения значительной дифференциации доходов в соответствии с установкой Европейского комитета по социальным правам минимальный уровень заработной платы в странах ЕС должен составлять 60% от средней заработной платы по национальной экономике. В тоже

время соответствующая величина может снижаться в сторону 50%, если государства докажут, что при этом может обеспечиваться «приличный» уровень жизни [2].

Цели исследования — определить величину реального прожиточного минимума, который бы обеспечивал сохранение здоровья человека, обосновать несоответствие действующей методики определения уровня прожиточного минимума понятию права на жизнь в расширенном толковании его.

Задачи исследования — изучение состояния вопроса, связанного с определением размера прожиточного минимума и минимальной заработной платы. Определить виды и денежные величины расходов, необходимые для сохранения здоровья и нормального функционирования организма человека. Проанализировать нормативно-правовое обеспечение вопроса регулирования размера минимальной заработной платы и оплаты труда в Украине с 1965 года по 2016 год. Сравнить различные методики определения черты бедности и оценить количество населения, которое живет в бедности за вышеуказанный период.

Методология исследования — методы индукции и дедукции, анализа, синтеза и конкретизации, метод толкования правовых норм о праве на жизнь и защиты здоровья, о праве на достаточный жизненный уровень, норм законодательства о прожиточном минимуме и оплаты труда, метод сравнительно-исторического анализа законодательства Украины и СССР, методы сравнительного анализа законодательства Украины и стран ЕС, методы анкетирования и психологического тестирования.

Изложение основных результатов. С учетом указанного выше, для устранения отрицательных моментов обоих способов определения минимальной заработной платы можно законодательно определить, что размер минимальной заработной платы должен быть не меньше уровня прожиточного минимума (а в случае, если этот минимум ниже 50% от средней заработной платы, то в размере 50% от средней заработной платы по стране). Величина же зарплаты конкретного работника, в том числе и вне бюджетной сферы, должна рассчитываться исходя из тарифной сетки, учитывающей общественную значимость труда и квалификацию работника, и должна быть не ниже уровня, определяемого тарифной сеткой. При этом, разрешить предприятиям повышать оплату труда, исходя из своих возможностей и систем оплаты труда.

Для того, чтобы заработная плата выполняла стимулирующую и статусную функции, с точки зрения автора, оптимальным является введение повышающего коэффициента в размере 3–4 единицы между наибольшим и наименьшим разрядами в тарифной сетке, а количество разрядов должно составлять от 10 до 25 разрядов. Коэффициент роста между разрядами на основании принципа справедливости должен составлять корень $(n-1)$ степени из повышающего коэффициента между наибольшим и наименьшим разрядами в тарифной сетке, где n — количество разрядов. Это будет способствовать росту производитель-

ности труда и заинтересованности работника в повышении своей квалификации.

Как было указано выше, вопрос, связанный с нормативным определением структуры прожиточного минимума сильно зависит от социально-экономической и политической обстановки в стране, в то время как в идеале (по мнению автора) он должен зависеть от научно обоснованных минимальных потребностей человека для удовлетворения воспроизводительной и социальной функции заработной платы и зависеть от научно обоснованного и справедливого распределения валового внутреннего продукта страны.

Как видится автору, наиболее обоснованным прожиточным минимумом был прожиточный минимум, определяемый в СССР и в УССР, дублирующей общесоюзное законодательство. До сих пор остается в силе Закон Украины «О минимальном потребительском бюджете» от 3 июля 1991 и Постановление Кабинета Министров Украины от 3 октября 1991 года № 244 «О минимальном потребительском бюджете», на основании которых ранее рассчитывалась минимальная заработная плата.

Так, в 1965 г. минимальный прожиточный бюджет составлял 40 руб., а минимальная заработная плата, рассчитанная на его основе составляла 60 руб. Было общепринято, что минимум оплаты труда должен быть не ниже полутора минимальных прожиточных бюджетов, чтобы обеспечивать воспроизводство работника и половину иждивенца в соответствии с показателями семейной нагрузки. В 1975 г. минимальный прожиточный бюджет был повышен до 50 руб., а соответствующая ему минимальная заработная — до 70 руб. (Постановление ЦК КПСС, Совмина СССР и ВЦСПС от 12 декабря 1972 г. № 842 «О повышении минимальной заработной платы рабочих и служащих с одновременным увеличением тарифных ставок и должностных окладов среднеоплачиваемых категорий работников, занятых в производственных отраслях народного хозяйства»). Население, имеющее доходы ниже минимума материальной обеспеченности (минимального прожиточного бюджета), рассматривалось как малообеспеченное. В конце 1980-х гг. граница малообеспеченности определялась в размере 100 руб., а минимальная заработная плата — 165 руб [4].

В связи с началом перестройки привязка минимальной заработной платы к минимальному прожиточному бюджету была отменена (Постановление ЦК КПСС, Совмина СССР от 7 марта 1989 г. № 205 («О признании утратившими силу некоторых постановлений ЦК КПСС и Совета Министров СССР по вопросам заработной платы работников производственных отраслей народного хозяйства»)).

Следует отметить, что конкретный размер заработной платы устанавливался путем умножения на коэффициент в соответствии с тарифной сеткой в зависимости от сложности профессии и ее важности для народного хозяйства. Так, рабочий 1 разряда получал 70 руб., а 6 разряда (само-

го высшего) – 126 руб. (разница – 1,8 раз, а по сравнению с минимальный бюджетом – 2,52 раза) в ценах 1975 года.

Величина потребительской корзины, согласно статистических расчетов, предоставленных отделом социально-экономических и правовых вопросов и охраны труда Объединения профсоюзов Харьковской области по Харьковской области на одного жителя, рассчитанным на основании Постановления Кабинета Министров Украины от 3 октября 1991 года № 244 «О минимальном потребительском бюджете» (по ценам февраля 2016 года) составляла 5951,48 грн.

То есть, если бы действовало законодательство СССР об оплате труда, то минимальная заработная плата в Украине составляла 9000 грн. в месяц (в то время, как ее размер в феврале 2016 г. составлял – 1378 грн., что составляет 51 доллар США). А минимальная пенсия составляла бы 85% от минимального заработка и была бы равной 7650 грн. в месяц (в то время, как ее размер в феврале 2016 г. составлял – 1074 грн., или 40 долларов США).

В период с 1989 г. по 2000 г. до принятия Закона Украины «О прожиточном минимуме» (1999 год), ЗУ «О государственных социальных стандартах и государственных социальных гарантиях» (2000 год) минимальный размер заработной платы, исходя из которого определялись зарплаты для всех категорий работников, законодательно не был урегулирован. Также государство устранилось от регулирования максимальных цен на товары и услуги. В связи с чем, покупательная способность доходов населения стала обесцениваться.

Поэтому правильно отмечает Римашевская Н. М., что если бы потребительская корзина применялась в условиях 1992 г., когда доходы населения в среднем упали в 2,5 раза по сравнению с 1990 годом, то граница малообеспеченности отсекала бы примерно в 2,5 раза большую численность бедных, чем это было до 1990 г. Поэтому, если с 1970 г. по 1985 г. ниже линии минимального потребления было, как правило, 25–30% семей, которые не были материально обеспечены в соответствии с требованиями минимального бюджета. Отсюда, как указывает Римашевская Н. М., появились данные о 70–80%-ной доли бедных в России и Украине. Подобное суждение было справедливо в рамках прежней концепции малообеспеченности. Но если 80% населения бедны, то можно сказать, что бедно все население, и проблема бедности, таким образом, из социальной превращается в политическую, так как бедной становится вся страна в целом. Очевидно, что в такой ситуации идти можно было лишь по пути вычленения из всего обедневшего населения самых бедных — так называемых «актуализированных» бедняков. Уровень (граница) бедности в этом случае устанавливался из соотношения его со средними доходами населения, снизившимися в 2–3 раза. Поэтому в 1992 г. перешли к новой метрике определения границы бедности: раньше это был минимальный потребительский бюджет, а теперь — бюджет прожиточного минимума или просто прожиточный минимум, нормативы которого были занижены почти в три раза [4].

В части обеспечения права на достаточный жизненный уровень Украина на законодательном уровне приняла нормативно-правовые акты, отвечающие международным требованиям в правах человека, однако некоторые законы (законы о бюджете на текущий год) и подзаконные акты (например, Постановление Кабинета Министров Украины «Об утверждении наборов продуктов питания, наборов непродовольственных товаров и наборов услуг для основных социальных и демографических групп населения») нивелируют все положительные стороны действующего законодательства, так как устанавливают заниженный уровень прожиточного минимума.

Оплата труда на основании Постановления Кабинета Министров Украины от 30 августа 2002 года № 1298 «Об оплате труда работников на основе Единой тарифной сетки разрядов и коэффициентов по оплате труда работников учреждений, заведений и организаций отдельных отраслей бюджетной сферы», соответствует научно-обоснованным требованиям оплаты труда. Но ввиду того, что базовой расчетной единицей принята минимальная заработная плата, рассчитываемая на основании заниженных норм потребления, установленных Постановлением Кабинета Министров Украины «Об утверждении наборов продуктов питания, наборов непродовольственных товаров и наборов услуг для основных социальных и демографических групп населения», оплата труда нарушает право на жизнь в его расширенном толковании.

Положение трудящихся усугубляется еще и тем, что, не смотря на существенную инфляцию, минимальный прожиточный минимум и минимальная зарплата не индексировались. Так, по расчетам Объединения профсоюзов Харьковской области по состоянию на февраль 2016 г. прожиточный минимум для трудоспособного населения с учетом инфляции составлял 2755,28 грн. (а законом он определен в размере 1378 грн., что составляет 51 доллар США), а для нетрудоспособного населения прожиточный минимум с учетом инфляции на ту же дату составлял 1985,94 грн. (а законом он определен в размере 1074 грн., что составляет 40 долларов США).

Автор считает, что Законы Украины «О государственных социальных стандартах и государственных социальных гарантиях», «О прожиточном минимуме», «Основы законодательства Украины об охране здоровья» соответствуют международным требованиям и гарантиям прав человека, однако установление заниженного размера прожиточного минимума в размере 1/3 от необходимой величины, приводит к тому, что фактическое выполнение указанных нормативно-правовых актов (далее сокращенно — НПА) не соответствует международным требованиям и не гарантирует соблюдение прав на жизнь и здоровье в расширенном их понимании.

Так, статьей 17 Закона Украины «О государственных социальных стандартах и государственных социальных гарантиях» от 5 октября 2000 года № 2017 III «Основные государственные социальные гарантии и порядок

определения их размеров» предусмотрено, что «Основные государственные социальные гарантии устанавливаются законами с целью обеспечения конституционного права граждан на достаточный жизненный уровень.

К числу основных государственных социальных гарантий относятся:

- минимальный размер заработной платы;
- минимальный размер пенсии по возрасту;
- необлагаемый минимум доходов граждан;
- размеры государственной социальной помощи и других социальных выплат.

Основные государственные социальные гарантии, которые являются основным источником существования, не могут быть ниже прожиточного минимума, установленного законом».

С целью конкретизации понятия «прожиточный минимум» Верховная Рада Украины приняла 15.07.1999 Закон Украины «О прожиточном минимуме» № 966-XIV, частью 1 статьи 1 которого «Основные положения» предусмотрено, что «Прожиточный минимум — стоимостная величина достаточного для обеспечения нормального функционирования организма человека, сохранения его здоровья набора продуктов питания (далее — набор продуктов питания), а также минимального набора непродовольственных товаров (далее — набор непродовольственных товаров) и минимального набора услуг (далее — набор услуг), необходимых для удовлетворения основных социальных и культурных потребностей личности». Таким образом, из определения прожиточного минимума, данного в данном законе, следует логический вывод о том, что если у человека доход ниже прожиточного минимума, то его здоровье не сохраняется, а организм функционирует ненормально.

В 2015–2016 гг. в Украине фактический размер выплаты минимальной пенсии, заработной платы был на уровне прожиточного минимума, установленного законом о бюджете, а размер стипендий, социальной помощи на воспитание детей меньше него. Следует отметить, что в нарушение Закона Украины «О прожиточном минимуме», величина прожиточного минимума в 2015–2016 гг., утвержденная Верховной Радой Украины не учитывала рост инфляции, который почти в два раза обесценил покупательную способность минимальных зарплат и пенсий.

При принятии Закона Украины «О прожиточном минимуме», норм Конституции Украины о праве на достаточный жизненный уровень и Закона Украины «О государственных социальных стандартах и государственных социальных гарантиях» законодатель исходил из необходимости обеспечения права граждан на здоровье и жизнь (статья 27 Конституции Украины) путем конкретизации минимальных государственных гарантий.

Эти государственные гарантии устанавливались по принципу необходимости сохранения здоровья человека. Согласно статье 3 Закона Украины «Основы законодательства Украины об охране здоровья», «здоровье — это

состояние полного физического, душевного и социального благополучия, а не только отсутствие болезней и физических дефектов».

Конкретные нормы, на основании которых определяется прожиточный минимум, установленные Постановлением Кабинета Министров Украины «Об утверждении наборов продуктов питания, наборов непродовольственных товаров и наборов услуг для основных социальных и демографических групп населения» № 656 от 14.04.2000 (далее сокращенно — ПКМУ № 656), методика подсчета прожиточного минимума установленная совместным Приказом Министерства труда и социальной политики Украины, Министерством экономики Украины, Государственным комитетом статистики Украины от 17.05.2000 № 109/95/157 «Об утверждении Методики определения прожиточного минимума на одно лицо и для лиц, относящихся к основным социальным и демографическим группам населения» (далее сокращенно — Приказ № 109/95/157). При анализе этих документов можно обнаружить, что их нормы значительно занижены, и они не в полной мере обеспечивают поддержание здоровья человека, что приводит к ухудшению здоровья человека, росту заболеваемости среди населения, сокращению рождаемости, росту смертности в стране. Так, по нашему мнению, дополнительные расходы, которые ухудшают материальное положение, воздействуя на благополучие людей (в ценах по состоянию на 1 января 2016 года) являются такими:

1. Расходы на спортивные услуги – 500 гривен в мес. на одного человека (в прожиточном минимуме они отсутствуют);

2. Ремонт жилых помещений – 600 гривен в год на семью (в структуре государственного прожиточного минимума эти расходы составляют ок. 10 грн);

3. Отдых один раз в год на курорте или в санатории. Средняя минимальная стоимость путевки в санатории составляет 500 грн. в день на 1 человека. За 21 дня — это 10500 грн. для одного человека в год. Но такие расходы не внесены в ПКМУ № 656 и Приказа № 109/95/157;

4. Отдых в городе, а именно: посещение кафе, ресторанов, ночных клубов, дискотек и другие заведения для отдыха. Такие расходы не включены в государственный прожиточный минимум. По приблизительным оценкам затраты на такие услуги для отдыха составляют 500 гривен в месяц на одного человека;

5. Расходы на лечение – 5000 грн. в год на 1 человека;

6. Для того, чтобы люди не чувствовали стресс из-за неуверенности в будущем, страх из-за отсутствия защиты от несчастного случая, непредвиденных обстоятельств, для поддержания их здоровья необходимо, чтобы гражданам имели возможность вносить на банковский счет 10% от прожиточного минимума. Таким образом, размер прожиточного минимума должен быть увеличен на 10%.

7. Расходы на юридическую помощь – 1200 грн. на 1 человека. Но ПКМУ № 656 и Приказ № 109/95/157, которые определяют прожиточный минимум, не предусматривают затрат на правовые услуги.

8. Расходы на телекоммуникационные услуги — 130 грн. в месяц на 1 человека (Кабмин предусматривает только пользование телевидением с антенной и не предусматривает пользование мобильными телефонами).

9. Расходы на переписку – 60 гривен в месяц на одного человека.

10. Увеличение на 50% нормативов потребления продовольственных товаров, приобретение одежды и обуви, в связи с низкими нормами, заложенными Кабмином. То есть на сумму примерно не менее 600 гривен на одного человека в месяц.

11. Учет опережающего роста инфляции, при котором еще не происходит перерасчет прожиточного минимума – 5%.

12. Стоимость услуг культуры – 150 гривен в месяц на одного человека (государство предлагает 1 гривну 72 коп. в 2000 году на них).

13. Расходы на образование, согласно с концепцией непрерывного образования – 300 грн. в месяц на одного человека.

14. ПКМУ № 656 не учитывают расходы на чай и кофе, которые в месяц примерно составляют 100 грн. на 1 человека.

15. Стоимость жилищно-коммунальных услуг в Приказе № 109/95/157 значительно занижена, и составляет 12% от уровня прожиточного минимума, в то время как в реальности такие расходы составляют до 40%. В среднем – 400 грн. в мес на 1 человека. То есть до размера прожиточного минимума надо добавить еще 250 грн. в месяц на 1 человека.

16. Норма пользования транспортом составляет 1 поездку одним видом транспорта в оба конца, что является заниженным показателем. Предлагается добавить к прожиточному минимуму 200 грн. на месяц.

17. Фактически граждане Украины в настоящее время не получают безвозмездно квартиры, поэтому молодые семьи вынуждены их приобретать. Стоимость приобретения жилья — однокомнатной квартиры составляет от 20 до 40 тыс. долл. США для семьи, что в расчете на 1 месяц с учетом курса доллара $1\$ = 24$ грн., средней продолжительности жизни (71 год) составляет примерно 3400 грн. в год на одного человека.

Примерный расчет добавки к прожиточному минимуму: $500 + 600/3/12 + 10500/12 + 500 + 5000/12 + 1200/12 + 130 + 60 + 600 + 150 + 300 + 100 + 250 + 200 + 3400/12 + 15\% = 4480 + 15\% = 5150$ грн.

Примерный размер реального прожиточного минимума: $5150 + 1220 = 6370$ грн. (по состоянию на 1 января 2016 года).

Таким образом, размер прожиточного минимума занижен в 5,2 раза (6370 грн./1220 грн.). Поэтому при расчете реального прожиточного минимума (то есть такого дохода, который бы обеспечивал сохранение здоровья и нормальное функционирование организма), прожиточный минимум, установленный государством, необходимо умножать на коэффициент 5,2.

Как было указано выше, размер прожиточного минимума должен быть выше минимальной денежной величины набора продуктов питания, товаров и услуг, необходимых для сохранения здоровья человека. Согласно данным социально-психологического исследования, результаты которого опубликованы в [3], проведенного в декабре 2015 — марте 2016 гг., была установлена статистически значимая взаимосвязь между получаемыми доходами на 1 человека и уровнем депрессии по шкале Бека. Так, отсутствие депрессивных симптомов связано с получением дохода, равного более 3150 грн. в мес. на 1 чел. Уровень легкой депрессии диагностировался у лиц, получающих доход от 2030 грн. до 3150 грн. Если размер дохода находился в пределах от 1350 грн. до 2030 грн., то у испытуемого чаще всего диагностировалась умеренная депрессия. Выраженная депрессия определялась у лиц, имеющих доход меньше 1330 грн. Коэффициент корреляции – 0,77, при верхней границе для коэффициента корреляции Пирсона для определения статистически установленной связи ($p = 0,01$) – 0,46.

Практическое значение этого исследования для определения размера прожиточного минимума заключается в том, что оно определяет один из нижних порогов величины бедности (величины прожиточного минимума), ниже которого наступает уже нарушение психического здоровья человека. Известно, что при истощении нервной системы из-за стресса (а стресс, может быть вызван, в частности, тяжелым материальным положением, неудовлетворенностью потребностей из-за низкого заработка), неполноценного питания вначале наступают нарушения соматического здоровья (терапевтические, неврологические болезни), а после того, как соматика не справляется с нагрузкой, наступает психическая декомпенсация. Таким образом, по нашему мнению, размер прожиточного минимума должен быть хотя бы в два раза больше этой величины и составлять в 2016 г. 6300 гривен в месяц. Таким образом, согласно трем подходам были определены практически одинаковые результаты оценки размера реального (действительного) прожиточного минимума в 2016 г.: 5950 грн. (по потребительской корзине), 6370 грн. (по методике расчета, предложенной автором настоящей статьи), и 6300 грн. по результатам социально-психологического исследования.

Выводы. Практическое значение результатов приведенной статьи состоит в обосновании необходимости пересмотра размера прожиточного минимума в сторону его роста, с учетом высказанных предложений, а также в возникновении права у бедных граждан на компенсацию утраченного заработка и взыскание морального вреда в связи с причинением ущерба здоровью ненадлежащей оплатой труда, ненадлежащим размером пенсии, пособия в случае получения доходов ниже реального прожиточного минимума. Также одним из выводов проведенной работы является возникновение обязанности у государственной исполнительной службы удерживаться

от принудительного взыскания задолженности (особенно по искам о взыскании оплаты за жилищно-коммунальные услуги) в том случае, если у должника доходы меньше реального прожиточного минимума.

В целях активизации дальнейших усилий по борьбе с бедностью рекомендуется создание единого сайта научных работ для проведения мониторинга государственного прожиточного минимума, реального прожиточного минимума, распределения населения по доходам, черты бедности, установленных государством и независимыми экспертами, цен на основные продукты питания с разбивкой по странам.

Перспективы дальнейших исследований: ретроспективная оценка денежной величины потребительской

корзины и прожиточного минимума с 1990 г. по настоящее время, определение размера компенсации морального вреда в связи с причинением вреда здоровью бедному человеку из-за низкого уровня его доходов, определение размеров реального прожиточного минимума с 1988 г. по настоящее время для определения компенсации утраченного заработка и морального вреда, установление возможной взаимосвязи между уровнем бедности и продолжительностью жизни, ростом заболеваемости, психологическим самочувствием человека, сокращением населения страны. Научное обоснование реального прожиточного минимума как минимальной денежной величины доходов, необходимых для сохранения здоровья человека.

Список литературы:

1. Альбицкий В. Ю., Волгина С. Я., Курмаева Е. А. Состояние здоровья и образ жизни детей из бедных семей/В. Ю. Альбицкий, С. Я. Волгина, Е. А. Курмаева//Вопросы современной педиатрии. – Вып. 6. – Т. 6. – 2007. – С. 25–27.
2. О критериях установления минимальной заработной платы и позиции профсоюзов стран СНГ на современном этапе: доклад, утвержденный на заседании Совета Всеобщей конфедерации профсоюзов 10 апреля – 2009 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: URL: <http://www.vkp.ru/docs/47/237.html>.
3. Карачевцев Я. Н. Взаимосвязь особенностей эмоционально-волевой сферы взрослых людей с выбором ими стратегий поведения в конфликтных ситуациях/Я. Н. Карачевцев//Вестник ХНПУ им. Г. С. Сковороды. Психология. – Вып. 54. – Х.: ХНПУ, – 2016. – 273 с.
4. Римащевская Н. М. Бедность и маргинализация населения/Н. М. Римащевская//Социологические исследования. – № 4. – 2004. – С. 33–44.
5. Рогова О. Г. Право на життя в системі прав людини: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01/Рогова Олена Геннадіївна. – Х.: Національна юридична академія ім. Ярослава Мудрого, – 2006. – 196 с.
6. Сидорчук И. Б. Критерии бедности и показатели ее определения/И. Б. Сидорчук//Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. – 2009. – С. 260–272.
7. Сокол М. В. Прожитковий мінімум та його значення у формуванні якісної системи соціальних стандартів/М. В. Сокол//Форум права: електрон. наук. фах. вид./Харк. нац. ун-т внутрішніх справ. – Харків, – 2012. – № 4. – С. 841–846. – Бібліогр.: 17 назв.
8. Стрепко В. Забезпечення допомагами життєвого рівня не нижче за прожитковий мінімум/В. Стрепко//Вісник Львівського університету. Серія юридична. – Львів, – 2008. – Вип. – № 47. – С. 138–134. – Бібліогр.: 21 назв.
9. Sakhnenko, A. S. Accessibility of food products in the context of food security of Ukraine/A. S. Sakhnenko//Problems of Improving the Efficiency of Infrastructure. – 2014. – Issue 39. – P. 91–97.
10. Tikhonova, A. Consumer basket – paradox of Ukrainian economy/A. Tikhonova//Economy development: theory and practice: articles of 10th Professor Vladas Granskas International Scientific Postgraduate and PhD Students Conference, 5th of December. – Vilnius University: Kaunas, Lithuania. – 2013. – 454 p.

Section 3. Study of art

DOI: <http://dx.doi.org/10.20534/EJHSS-17-10-13-15>

*Antonova-Kolesnyk Kateryna Antonivna,
National Academy of Managerial Staff of Culture and Arts
Post graduate student, the Faculty of Philosophy Kiev
E-mail: katrinvalentine@gmail.com*

The Art Events of the Mykola Lysenko's Memorial Museum in the period from 2000 to 2016 as a continuation of the traditions of composer's organizational and performing activity

Abstract: We study the artistic activity of the Mykola Lysenko's Museum in the period from 2000 to 2016. Defined the principles of artistic events classification, observed development trends of this activity.

Keywords: Mykola Lysenko's Museum, artistic activity, artistic events, rubric, concert, scientific readings.

*Антонова-Колесник Катерина Антонівна,
Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв,
аспірантка кафедри «Естрадного виконавства» м. Київ,
E-mail: katrinvalentine@gmail.com*

Мистецькі події меморіального Музею Миколи Лисенка за 2000–2016 рр. як продовження традицій організаторської та виконавської діяльності композитора

Анотація: Досліджується мистецька діяльність Музею Миколи Лисенка за період з 2000 по 2016 р. Визначаються принципи класифікації мистецьких заходів, простежуються тенденції розвитку цього виду діяльності.

Ключові слова: Музей Миколи Лисенка, мистецька діяльність, мистецькі заходи, рубрика, концерт, наукові читання.

Український композитор М. Лисенко (1842–1912) також активно виступав як піаніст та хоровий диригент, влаштовував велику кількість масових заходів. Масштаби його мистецької роботи, спрямованої на розвиток української культури та виховання національної свідомості в усіх поколіннях, вражає. Ці прагнення перейняв і колектив Музею Миколи Лисенка (відділ Музею видатних діячів української культури). Але його мистецькі заходи висвітлювалися у публікаціях лише частково.

Р. Скорульська, завідувачка Музею, присвячує його діяльності три свої статті [4; 5; 6]. Вона вважає, що метою сучасного меморіального музею є посилення ролі мистецтва у процесі виховання особистості. Такий музей повинен створювати специфічні форми культурно-освітньої діяльності, бо має не абиякі можливості розвивати естетичні почуття та смаки [4].

В Музеї Миколи Лисенка проводяться інтерактивні, тематичні екскурсії та екскурсії-бесіди; серед мистецьких заходів — відкриті уроки, клас-концерти, обігравання конкурсних та дипломних програм, творчі зустрічі молоді з

відомими виконавцями; програма «Стелимо дорогу шитим рушником» для композиторів та виконавців-початківців; спільні проекти з Київським інститутом музики (КІМ) ім. Р. Глієра — «Опера в музеї», конкурс на виконання українських музичних творів серед студентів Інституту, а також концерти та іспити студентів; конкурс ілюстрацій до опери М. Лисенка «Ноктюрн» серед учнів художньої школи ім. Т. Шевченка та ін [5; 6].

Окремо про співпрацю Музею і КІМ ім. Р. Глієра писала викладач Інституту — О. Непосєдова [3]. З її слів — Музей Миколи Лисенка відіграє «величезну роль» у творчому житті КІМ [3, 266]. О. Непосєдова також називає основні аспекти партнерства цих двох установ, а саме: *навчальний та виховний* (екскурсії для студентів, їх концерти та участь в інших заходах), а також — *просвітницький* (спільне пропагування музичного мистецтва) [3, 267]. Метою співпраці Музею Миколи Лисенка та КІМ ім. Р. Глієра є «поєднати теорію та практику в навчанні, вихованні, розвитку творчої ініціативності, сміливості, відповідальності, професіоналізму молодих музикантів», а також —

«активно залучати їх до процесу музичного просвітництва» та «творення музичної історії» [3, 270].

Однак, вище згадані публікації не висвітлюють діяльність Музею комплексно. Метою нашої розвідки є узагальнення та класифікація всіх мистецьких заходів з 2000 по 2016 р., а також перелік їх видів (об'єднання в рубрики і класифікація), що дозволяє простежити інтенсивність діяльності Музею та визначити тенденції розвитку його роботи в даному напрямку.

Заходи Музею Миколи Лисенка є дуже різноманітними і умовно поділяються на *щорічні* (дні пам'яті М. Лисенка та День Св. Миколая); *громадські та урочисті* (вручення премій ім. М. Лисенка та Л. Ревуцького, презентації друкованих видань, компакт-дисків та музичних творів, посвята в учні Київської середньої спеціальної музичної школи (КССМШ) ім. М. Лисенка та пресконференція); *масштабні та спеціальні* (конкурси, фестивали, виставки, оперні вистави та Асамблея української хорової музики), *концерти* (та їх різновиди); *наукові заходи* (конференції, наукові читання, мистецький та історичний лекторій та семінари); *мистецькі вечори* (літературні, літературно-музичні, вечори пам'яті, творчі та авторські вечори); *творчі та навчальні зустрічі* (майстер-класи, творчі зустрічі, відкриті уроки та залікова гра «Музеезнавець»); *перегляди відео-матеріалів* (біографічних фільмів, театральних вистав і телепередач), а також *заходи у співпраці з іншими організаціями*.

Вище перелічені заходи можна також додатково класифікувати за *періодичністю* (регулярні, періодичні та разові) і за *характером* (музичні, літературно-поетичні та змішані) [2].

Найрізноманітнішою рубрикою серед мистецьких заходів Музею є концерти (23 різновиди). Їх можна розподілити за *складом виконавців* (сольні, ансамблеві, хорові, оркестрові та мішані) та *ступенем їх професійності* (аматорські, шкільні, студентські та професійні), за *призначенням* (благодійні, концерти-прослуховування, концерти-іспити, концерти переможців конкурсу, концерти за власної ініціативи та звітні), за *різновидами програм* (вокальні, інструментальні, мішані та один концерт фонозаписів), а також за *змістом* (тематичні та концерти-присвяти) і *характером репертуару* (естрадні, класичні, концерти народної музики та концерти творів сучасних композиторів). Окремою ланкою є *синтезовані концерти* (концерти-екскурсії, концерти-лекції та концерти-презентації). Частково концертами є *творчі та авторські вечори, фестивали та конкурси*.

Варто зацентрувати увагу і на *презентаціях раніше не оприлюднених музичних творів* (5-ти фортепіанних п'єс М. Лисенка із лейпцігського автографа 1878–79 рр. і його каденції до Сонати G-dur Л. Бетховена) та *компакт-дисків* (музики М. Лисенка у виконанні С. Сороки та А. Гріна), *Асамблеї української хорової музики*, а також *постановках опер М. Лисенка* студентами КІМ ім. Р. Глієра та учнями КССМШ ім. М. Лисенка.

Неодноразово в Музеї проводились і *наукові читання* («Вінок Лисенку» (2004), «Шануючи пророка України» (2006), читання пам'яті О. Лисенка (2010) та Круглий стіл з нагоди Дня пам'яті М. Лисенка (2011)) та *конференції* (Всеукраїнська науково-практична конференція «Вплив мистецтва на процес формування світогляду молоді» (2008), Міжнародна конференція «Постать М. В. Лисенка у світовому, історичному контексті» (2012) і дві наукові конференції «Молодь — Лисенкові» (2012)) [1].

Загальна кількість заходів та їх розмаїття щороку збільшується. За період з 2000 р. по 2016 р. відбувалось від 50 до 130 заходів на рік.

Музей Миколи Лисенка співпрацює з іншими музеями, влаштовуючи спільні виставки (Фастівський краєзнавчий музей), наукові читання (Музей Т. Шевченка у Каневі) та ін.

Оселя композитора приймала в себе різні *державні, громадські та мистецькі організації* (серед них — Федерація організацій польських в Україні та Центр соціального обслуговування «Університет III віку», літературно-мистецький клуб «Шинель»), а також *спілки* (приміром, Національна спілка кобзарів України).

Має місце співпраця з *навчальними закладами* (музичними та загальноосвітніми) різних освітніх рівнів, а також — з *музичними студіями* (зокрема — зі студією «Добрик»).

Важливу роль у мистецькому житті відіграють *художні колективи* (камерним ансамблем «Veber ensemble trio» та ін.), *хори церков, фонди* (найчастіше — з Президентським фондом Л. Кучми «Україна»).

Музей контактує і зі ЗМІ: *теле- і радіокомпаніями* (серед них — знімальна група циклу передач «Гра долі»), *видавництвами та редакціями*, а також — *інтернет-ресурсом* (сайтом «Мистецький портал»).

Співпрацює Музей і з окремими *українськими та іноземними діячами культури*, а також з *мистецькими та освітніми закладами* інших країн (зокрема — з П. Каліною, викладачем Університету ім. Т. Масарика (Чехія).

Ця співпраця має різний характер: від участі співробітників музею в чужих мистецьких проектах або надання приміщення для їх проведення — до спільної організації цих проектів [2]. З окремими установами музею співпрацював кілька разів, або навіть із певною періодичністю.

Найбільш активними «творчими партнерами» Музею за даний проміжок часу є: КІМ ім. Р. Глієра (292 заходи), НМАУ ім. П. Чайковського (252 заходи), КССМШ ім. М. Лисенка (129 заходів); Клуб любителів історії (152 заходи), Федерація організацій польських в Україні (43), Міністерство культури (25 заходів), Національна спілка композиторів України (24 заходи).

Окрім цього, щороку в Музеї відбуваються заходи з нагоди відзначення свят та ювілейних дат видатних українських і зарубіжних композиторів та митців, а також круглих дат від дня написання творів М. Лисенка.

Як бачимо, мистецька діяльність Музею Миколи Лисенка є багатогранною, різноманітною і такою, що з року

в рік розвивається, набирає більших обертів та залучає все нових і нових учасників в особі митців, представників навчальних закладів та їх вихованців, громадських, мистець-

ких і державних організацій — тим самим створюючи навколо себе своєрідний мистецький мікроклімат, як, свого часу, робив і М. Лисенко.

Список літератури:

1. Антонова-Колесник К. Меморіальний музей Миколи Лисенка як продовжувач традицій мистецької діяльності композитора/К. Антонова-Колесник//Культурно-мистецькі обрії – 2016: зб. матеріалів міжнар. наук.-теор. конф., – Київ, – 25 листопада – 2016, – К.: НАКККиМ, – 2016.
2. Антонова-Колесник К. Мистецькі заходи Музею Миколи Лисенка в Києві як продовження традицій діяльності композитора/К. Антонова-Колесник//Культурний вектор розвитку України початку XXI століття: реалії і перспективи: зб. матеріалів XII міжнар. наук.-практ. конф., Рівно, – 10–11 листопада – 2016 р. – Р.: РДГУ, – 2016.
3. Непосєдова О. В. З історії творчої співдружності//Музична україністика: сучасний вимір: збірник наукових статей. – Вип. 7: Постать Миколи Лисенка в європейському й національному історико-культурному контексті/Ред.-упоряд. О. П. Кушнірук. – К.: ІМФЕ ім. М. Т. Рильського, – 2012. – С. 265–270.
4. Скорульська Р. Актуалізація меморіальної спадщини у сучасній соціокультурній ситуації (на прикладі роботи Музею Миколи Лисенка/Р. Скорульська//Музикознавчі студії: Наукові збірники Львівської національної музичної академії ім. М. В. Лисенка. – Вип. 21. – Дрогобич: Посвіт, – 2009. – С. 19–25.
5. Скорульська Р. Історія лисенкового архіву: аспекти збереження, дослідження, популяризації/Р. Скорульська//Матеріальні пам'ятки музичної культури України: аспекти дослідження, збереження і популяризації: зб. матеріалів Наукових читань до Дня пам'яті Соломії Крушельницької, – Львів, 15 листопада – 2010 року. – Львів, – 2010 р. – С. 10–23.
6. Скорульська Р. Оперно-концертні проекти музею Миколи Лисенка як форма науково-освітньої роботи/Р. Скорульська//Меморіальні музеї: специфіка експозиційної, фондової та освітньої роботи: зб. матеріалів Всеукраїнської наукової конференції, – Львів, – 9 листопада – 2015 р. – Львів, – 2015. – С. 29–34.

DOI: <http://dx.doi.org/10.20534/EJHSS-17-10-15-17>

*Lapko Volodimir Viktorovich,
graduate student of the National Academy
of Culture and Art
E-mail: lapkovv061@gmail.com*

US Music Theatre. East Side, Brooklyn, Broadway

Abstract: In this paper, analysis of musical theater in the United States of the late XIX — early XX century and devoted to the typological features of the genre “musical” from the standpoint of intercultural communication and interpenetration of cultures. In this article the exchange cultural information to create a new cultural phenomenon.

The **purpose** of the work. Identify the features of integrative combination of different cultures on the example of a new musical-stage genre. Research **methodology** is to apply the principle of consistency and defines the following methodological approaches: integrative method of interpretation, typological method of analysis, synergy and axiological approaches. The **scientific novelty** of the work is to analyze the elements of the new integrated global culture that carries the core values of representation of different regions, cultures and religions. **Conclusions.** Cultural enrichment — a process of synergistic combination. The organic unity of different cultures creates qualitatively new cultural reality.

Keywords: culture, interpenetration, intercultural dialogue, musical theater, musical.

*Лапко Володимир Вікторович,
аспірант Національної академії
керівних кадрів культури і мистецтв
E-mail: lapkovv061@gmail.com*

Музичний театр США. Іст-Сайд — Бруклін — Бродвей

Анотація: В статі поданий аналіз розвитку музичного театру в США періоду кінця XIX — початку XX ст. та присвячена аналізу типологічних особливостей жанру «мюзикл» з позицій міжкультурних комунікацій та

взаємопроникнення культур. В статті розкриваються процеси обміну культурною інформацією з метою створення нового культурного феномену.

Мета роботи. Визначити особливості інтегративного поєднання різних культур на прикладі створення нового музично-сценічного жанру. **Методологія** дослідження полягає в застосуванні принципу системності та визначає наступні методологічні підходи: інтегративний, метод інтерпретації, метод типологічного аналізу, синергетичний та аксіологічний підходи. **Наукова новизна** роботи полягає в аналізі елементів нової інтегральної світової культури, яка несе в собі основні цінності уявлення різних регіонів, культур та релігій. **Висновки.** Взаємозбагачення культур — це процес синергетичного поєднання. Органічна єдність різних культур породжує якісно нову культурну дійсність.

Ключові слова: культура, взаємопроникнення, міжкультурний діалог, музичний театр, мюзикл.

Актуальність теми дослідження полягає в аналізі формування елементів нової інтегральної світової культури та розповсюдженні цінностей, які сприяють зближенню народів і культур.

Мета даного дослідження. Визначити особливості інтегративного поєднання різних культур на прикладі створення нового музично-сценічного жанру.

Основний виклад матеріалу.

Розвиток театрального мистецтва в США періоду кінця XIX — початку XX сторіччя проходив складно, по особливому шляху, що відрізнявся від загальноєвропейського. Англійські пуритани, що складали значну частину переселенців «першої хвилі», привезли з собою вкрай нетерпиме ставлення до художньої культури взагалі, і до театального мистецтва в особливості.

Послідовно проводячи ідеологію аскетизму, протягом багатьох років театру відводили роль «низького», а тому соціально не схваленого виду діяльності. Музичний театр США пройшов довгий і тернистий шлях від «шоу менестрелів» до мюзиклу. А на початку свого шляху тримався в значній мірі за рахунок гастролерів та емігрантів з Європи [4].

На початку XX ст. США були відкриті для емігрантів з усіх куточків світу. Деякі з них жили окремими громадами, деякі шукали спілкування за спільними інтересами без урахування національності.

Загострення міжетнічних відносин в Західній Європі при кінці XIX ст. та невдала національна політика в Російській Імперії та Австро-Угорщині збільшила частку етнічних євреїв серед емігрантів до Сполучених Штатів.

Еміграція євреїв з країн Європи до Америки почалася з листа першого президента США Дж. Вашингтона «До єврейської громади Ньюпорта», який деякі трактували як «Хартію вольностей» для всіх американських євреїв. За період до Першої світової війни до США приїхало близько двох з половиною мільйонів етнічних євреїв з Російської Імперії та Австро-Угорщини (Україна, Польща, Румунія). З 1880 по 1920 роки єврейське населення збільшувалося вдвічі кожне десятиріччя [6].

Вже на початку XX ст. єврейська діаспора була невід'ємною частиною американської нації, що активно впливала на економіку країни, її політичну та культурну складову.

Початок XX сторіччя також ознаменувався появою теорії «Melting Pot»- плавильного казана. Домінування цієї теорії тісно пов'язане з ідеалами уявлення культури про

вільне демократичне суспільство, де люди будуть намагатись жити в середовищі расово-етнічного змішання. Цей термін був ініційований драматургом Ізраелем Зінгуїлом (Israel Zangwill, 1864–1926) та однойменною п'єсою, загальний зміст якої був у тому, що в Сполучених Штатах відбувалося злиття різних народів і національних культур, в результаті якого формувалась єдина американська нація [2].

На той час євреї-емігранти, що залишались в Нью-Йорку, селились в основному в районі Нижнього Іст-Сайду. На початку XX ст. цей район переживає небувалий бум будівництва багатоквартирних будинків в зв'язку з розселенням мільйонів нью-йоркських іммігрантів. У той час це був найбільш густонаселений район в світі [7].

Театри були сконцентровані на Другій Авеню Нижнього Іст-Сайду. Цей район відомий як «Ідиш-Бродвей» або «Єврейське Ріальто», і на початку XXI ст. ще зберігає сліди імміграційної культури.

Вважають, що початком істинно американського театру були знамениті шоу в «Ziegfeld Follies», що створив продюсер Флоренц Зігфельд, син єврейських емігрантів з Німеччини. В цих шоу приймали участь численні зірки водевілів. Одна з них — Софі Такер (Соня Каліш з Тульчина, 1887–1966), «перша леді водевілю», народилась на шляху з Одеси до Нью-Йорка. За її темперамент, самоіронію, зайву вагу, сексуальність та «солдатський» гумор її називали «Red Hot Yiddish Mama». Інша — Фані Брайс (Фанія Борач з Румунії, 1891–1951). Історія її життя знайшла відображення в мюзиклі та фільмі «Смішна дівчинка», в якому роль Фані виконувала Барбара Стрейзанд. Нора Байес (Леонора Гольдберг, 1880–1928), актриса, композитор та лібретист, була надзвичайно популярною в водевілях та ревю на протязі 25 років. Еді Кантор на прізвище «Апостол-живчик» (Едвард Израел Ицковиц, 1892–1964), комедійний актор, співак, автор тестів до пісень, виконував ролі темношкірих персонажів. Нагороджений премією «Оскар» посмертно. Ал Джолсон (Аса Йозелсон з Литви, 1886–1950) — був настільки популярним в Сполучених Штатах, що його ім'я згадується в сучасному мультсеріалі «Сімпсони» [1].

Вважається, що першою спробою створити мюзикл була постановка у 1924 р. музичної комедії «Роз Марі» Р. Фрімля (1879–1972). А в 1927 в театрі Зігфельда відбулася прем'єра спектаклю «Плавучий театр» композитора Дж. Керна (1885–1945) на лібрето О. Хаммерстайна (1895–1960). В якості літературної першооснови був взятий популярний

в той час роман Едні Фарбер (1885–1968), доньки єврейських емігрантів з Австро-Угорщини, з не зовсім бродвеєвською тематикою, пов'язаною з расовими забобами та нещасливим шлюбом. Цей музичний спектакль та таку серйозну тему теж вважається першим американським мюзиклом. В 1931 році сталась визначна подія в історії американського музичного театру. Мюзикл Дж. Гершвіна (Яків Гершовіч 1898–1937, син емігрантів з Одеси) «Of Thee I Sing» («Про тебе співаю») отримав Пулітцерівську премію, що означало офіційне визнання народження нового жанру [5].

Театри Другої Авеню і Брукліна жили спільним життям з театрами Бродвею. Постановники, виконавці та автори переходили з одного театру в інший, при цьому не змінюючи ні стилістичних особливостей ні манеру виконання. Звертають на себе увагу постановки Бориса Томашевського (Барух Аарон 1866–1939, народився в с. Оситняжка, на Київщині).

Єврейська еміграція гаряче сприймала постановки на ідиш. Спектаклі будувалися на основі пісень і танців, сюжет зводився до типових комедійних ситуацій, дуже часто в американізованих версіях, та давав акторам свободу імпровізації. Хоча відомі спроби перекладу на ідиш англійської театральної класики, так у 1892 році Янкев Гордін (1853–1909, народився в м. Миргород, Полтавської губернії, емігрував до США у 1880) ставить п'єсу під назвою «Єврейський король Лір». Хоча цей приклад

скоріше виключення, ніж правило. Більшість постановок були зорієнтовані на смаки «масового глядача». Це були мелодрами, оперети, фарси та жанрові сценки [3, 147].

В 20-і роки в Нью-Йоркському Іст-Сайді проживала півмільйонна єврейська діаспора, працювало не одне покоління театральних діячів на мові ідиш.

Акторів єврейських театрів часто запрошували для участі в постановках на Бродвеї. Проблема існувала в сильному акценті, але на Бродвеї, де навіть легкий австралійський акцент для Ніколь Кідман став перепорою в отриманні ролі, для єврейського акценту робився виняток. Четверть населення цього міста вважали ідиш рідною мовою, а стільки ж його розуміло. Для більшості імпресарію, режисерів, акторів і драматургів ідиш був «маминою мовою» [8].

Процес формування музичного театру проходив одночасно з формуванням американської популярної пісні. Існувала ціла індустрія нотного видання, яка на початку ХХ ст. переживала свій розквіт.

Продюсери театральних проектів потроху відходили від практики залучення великої кількості авторів (лібретистів, композиторів, поетів). Частіше за все проекти були результатами праці невеликої команди однодумців, які могли поєднати в одній особі і автора музики і автора тексту.

Американський музичний театр став тим суспільним утворенням, яке визначало становлення масової культури і в великій мірі уособлював розвиток цієї культури.

Список літератури:

1. Баранчук Марина. Знаменитые евреи на Бродвее. Режим доступа: URL: <http://www.forumdaily.com/znamenitые-evrei-na-brodvee> (05.08.2010/15:41)
2. Динкевич С. Евреи. Иудаизм. Израиль: МИК, – Москва, – 2011. Глава 12. Режим доступа: URL: <http://www.newsweek.com/index.php?go=Pages&in=view&id=335909.02.2017/19:30>
3. Кирьянова Н. В. История мировой литературы и искусства./Н. В. Кирьянова. – М.: Флинта, Наука, – 2006. – 472 с.
4. Рождение американского театра. / Зарубежные театры. – Режим доступа: URL: http://scit.boom.ru/music/teatr/Zarybegnui_teatr.htm
5. Сысоева Анастасия Владимировна Бродвейский мюзикл. Процесс формирования жанра в 10-е – 20-е годы ХХ века. Режим доступа: URL: <http://cheloveknauka.com/brodveyskiy-muzikl-protsess-formirovaniya-zhanra-v-10-e-20-e-gody-xx-veka>. – 2005.
6. Электронная еврейская энциклопедия Миграция. КЕЭ, – том 5, – С. 329–336. Режим доступа: URL: <http://www.eleven.co.il/?mode=article&id=12754> (12.02.2017/11:27)
7. Find a neighborhood to match your lifestyle. Режим доступа: URL: <http://www.243nyc.com/rus/newyorkareas/> (10.02.2017/18:33)
8. Michael Dorfman Essentials. Режим доступа: URL: <http://lamerkhav.livejournal.com/>

DOI: <http://dx.doi.org/10.20534/EJHSS-17-10-17-21>

*Pidhorbunskyi Mykola Anatolijovych,
Kyiv National University of Culture and Arts
Candidate of Historical Sciences, Associate Professor
E-mail: nikolauspig@gmail.com*

Demestvo as stylistic direction ancient art of singing

Abstract: The article is devoted demestvennogo singing its emergence and development in worship Ukrainian Orthodox Church. Characteristic features demestva from the XVI to XVIII century. Determined that demestvennogo singing melody is one of the sub-style pole nevmennoho chant.

Keywords: demestvo, musical notation, religious chants, singing manuscripts.

*Підгорбунський Микола Анатолійович,
Київський Національний Університет Культури і Мистецтв
Кандидат історичних наук, доцент
E-mail: nikolauspidg@gmail.com*

Демество як стильовий напрямок давньоруського співочого мистецтва

Анотація: Стаття присвячена демественному співу, його появі та розвитку в богослужінні української Православної церкви. Проаналізовано характерні особливості демества починаючи з XVI по XVIII ст. Визначено, що демественний спів є наспівом, одним із стильових підвидів Стовпового невменного розспіву.

Ключові слова: демество, нотопис, церковні піснеспіви, співочі рукописи.

Демественний спів був поширений в давньоруській музичній культурі Православної церкви, він як і Путній спів є одним із стильових підвидів Стовпового невменного розспіву. В період свого зародження та становлення цей спів мав назву «демество». В більш пізній період його почали називати демественний спів і навіть демественний розспів. Нашим завданням є дослідити період становлення та розвитку демественного співу в богослужінні української Православної церкви та визначити чи є підстави називати демественний спів — розспівом.

Щодо походження демественного співу серед науковців існують різноманітні гіпотези, в цьому дослідженні ми розглянемо основні з них. Тривалий час, а саме з XIX і до середини XX ст. серед вчених-медієвістів побутувала думка, що демество в Київській Русі веде свій початок з XI ст., це підтверджують і старообрядницькі джерела. Так музичний критик та історик В. В. Стасов вважав його візантійським за походженням, який виник у руських від наслідування манери греків прикрашати статутний спів «руладами і вставками своєї фантазії». За твердженням дослідника демественний спів побутував в усній співочій традиції з XI ст. на території Київської Русі. В XVI ст. цей спів був зафіксований, так як «стало неможливо утримати в пам'яті всі їх (півчих) незліченні фантазії». З'явилася необхідність написання в «співочих книгах всього того, що співалося і зналося напам'ять», тоді «внесли на сторінки співочих книг і демественний спів». За твердженням В. В. Стасова це був вже не той спів, яким руські XI ст. «наслідували демественникам грецьким, а демественний спів XVI ст., яким його застало час написання, і, звичайно, ціла прірва лежить між цими двома співами» [13].

У своєму дослідженні «Заметки о демественном и трострочном пении» В. В. Стасов посилається на працю митрополита Київського та Галицького Євгенія (в миру Євфимій Олексійович Болховитінов) «О русской церковной музыке» (1821 р.), яка була присвячена демественному співу. На думку дослідника, Київський митрополит першим вказав на одне важливе місце в Степенній книзі, яке зберегло свідчення про стародавній церковний спів та півчих XI ст. Наведемо цю цитату з літопису без змін:

«Веры же ради христолюбивого Ярослава приидоша к нему от Царяграда богоподвизаемии трии певцы гречестии с роды своими, от них же нача быти в рустей земли ангелоподобное пение, изрядное осмогласие и паче же и трисоставное сладкогласование и самое прекрасное демественное пение» [3, С. 145–157]. Звертаючись до Іоакимового літопису митрополит Євгеній наводить свідчення про те, що до Великого київського князя Володимира, були надіслані демественники з болгар. В зв'язку з цим митрополит робить висновок, що окрім Стовпового невменного співу, болгарські наспіви та демественний простий спів повинні вважатися самими стародавніми і найпершими в нашій Православній церкві. Митрополит Євгеній додає, що демественним співом називається певний стародавній наспів, «образоватее» Стовпового невменного, який має менше гармонійних мелодій, ніж грецький [3 С. 150].

Дослідник Д. В. Разумовський також вважав, що демественний спів є візантійським, а занесли його в Київську Русь балканські слов'яни. За твердженням вченого цей спів до XVI ст. використовували в домашньому побуті, як «ежедневное благочестивое упражнение» [12, С. 180–181].

У своїх дослідженнях вчений В. М. Металлов у певній мірі підтримує гіпотезу Д. В. Разумовського. Він у своїй праці «Богослужбное пение Русской Церкви. Период домонгольский» зазначав, що демественний спів є результатом творчості мирських співаків, здатних до церковного співу, але не належавших до церковного кліру [7, С. 144].

Професор І. А. Гарднер стверджує, що демественний спів «принаймні в деяких рисах є подальшим розвитком і модифікацією кондакарного виду співу», який існував в Київській Русі поряд зі Стовповим невменним розспівом в XI — XIII ст. Демественний спів, на думку вченого, розвивався при кафедральних соборах, де богослужіння відбувалося шляхом проспівування окремих віршів і псалмів, без використання піснеспівів, підпорядкованих системи осмогласія, а саме стихір, догматиків, канонів тощо [14].

Із гіпотезою І. А. Гарднера погоджується Н. Д. Успенський, який зазначав, що в окремих ранніх демественних записах вносяться в текст чужі фонети, в чому він вбачав

архаїзм, явно успадкований від кондакарного співу. Також дослідник вказує, що мелодика і ритміка демественого співу досить складна в порівнянні із Стовповим невменним розспівом і Путнім співом. Зважаючи на це, виконавець, на думку вченого, повинен був мати певні професійні і практичні навички, а такі майстри були при кафедральних соборах великих міст [14].

У передмові до старообрядницького видання «Азбуки демественого пенія», виданої Л. Калашніковим в 1911 р., говориться про давнє походження демественого співу, висхідного, судячи з літописними даними, до XI ст. Під літописом мається на увазі вже згадана «Степенна книга» з її сказанням про «богогласний спів від греків». Однак, критика «Степенної книги», як надійного джерела літописних відомостей, розгорнута в XIX ст., поставила під сумнів достовірність наведених нею відомостей, зазначає Б. П. Кутузов [6].

Сучасна медієвістика відхилила твердження, що демественний спів виник в Київській Русі XI ст. Відзначивши стійкість музичних традицій демественого співу протягом декількох століть, дослідники віднесли його зародження до другої чверті XV ст. Мотивувалося тим, що найбільш рання згадка про демественний спів зустрічається в 1479 р. у Воскресенському літописі. Це вже згадуваний нами в попередніх дослідженнях опис смерті князя Дмитрія Красного (1441 р.), коли вмираючий, прийшовши до тьми (або в маренні) «начат пети демеством» а також інші богородничні [10, С. 110]. На думку професора І. А. Гарднера князь співав один із чотирьох голосів багатоголосного піснеспіву, який називався «демество» [2, С. 453]. Якщо князь дійсно виконував піснеспіви демеством тоді, вважає дослідник, цей вид співу виник значно раніше, хоча на сьогодні не існує жодних документальних підтверджень [2, С. 380–381].

Однак, деякі з сучасних дослідників відзначають, що Воскресенський літопис «не є найбільш раннім джерелом, що свідчить про поширення демественого співу в XV ст.», оскільки укладачі літописних зведень використовували різноманітні джерела, серед яких «важливе місце займали більш ранні літописи» [16]. Повідомлення про смерть князя Дмитрія Красного в Галичі міститься в вісімнадцяти літописних зведеннях, з яких у п'ятнадцяти докладно описано спів князя. Те, що вмираючий, в пробліску свідомості, співає надзвичайно важким для виконання демественним стилем, говорить про те, що цей вид співу в другій чверті XV ст. не тільки ще зароджувався, а вже мав глибокі і давні традиції практичного виконання. Потрібно зазначити, що навіть відмінний співак навряд чи заспівав би в напівпритомному стані (отже, автоматично) не одну, а кілька піснеспівів цього блискучого стилю. Все це говорить на користь думки старих медієвістів і старообрядців про раннє побутування в Київській Русі демества.

Дослідник Б. П. Кутузов вважав, що демественний спів є одним із складових частин невменної системи. Цей спів, за твердженням вченого, є доволі складним і урочистим і він використовувався під час святкових або архієрейських богослужінь, зустрічанні поважних осіб,

святкуванні військових перемог тощо. Досить невеликий репертуар та незначна кількість списків демественого співу, на думку Б. П. Кутузова, пояснюється звичаєм співати демеством лише в окремих випадках і спеціально підготовленим хором півчих [6].

Назва даного стилю, на думку М. В. Богомолової, зародилася в середовищі великокнязівських, архієрейських півчих і походило від терміну «доместик» (давньоруські варіанти: деместник, демественик) [1]. Терміни «демество», «верх», «низ», «пут» (путь), як вже зазначалося, ми знаходимо в співочих рукописах другої половини XV — на початку XVI ст. Вони розміщуються перед початком піснеспіву, або виносяться на поля рукопису. Ці терміни зустрічаються в різних комбінаціях як в нотованих так і в ненотованих піснеспівах. В одиночному використанні частіше зустрічаються терміни «демество» і «пут», рідше «верх» і «низ». В першій половині XVI ст. крім одиночних термінів відбувається поєднання термінів, наприклад «демество — верх» або «демество — пут». Це були перші спроби фіксації демественого багатоголосся, де «верх» використовувався в заключній частині піснеспіву коли співали всі присутні на богослужінні.

Демественні піснеспіви наприкінці XV — початку XVI ст. записувалися за допомогою Стовпового невменного нотопису. З часом головною особливістю цієї нотації, що склалася до середини XVI ст., стає утворення великої кількості «накреслень з обмеженого кола основних графічних елементів», — так вважає знавець демественого співу Б. А. Шиндин. Творці демественної нотації не винаходили щось зовсім нове, а ґрунтувалися на знайомих накресленнях звичайних стовпових невмів, комбінуючи їх з різноманітними варіантами [11].

Так, в демествених азбуках не вказується назва нотних знаків та їх сполучень, вони в більшості подібні до стовпових та путніх невмів і кондакарних знаків, тому їх назву перенесли на демество. В демественному нотописі подібними до стовпового є такі знаки: крюки, стріли, статті, паракліт, палка, криж, мечик, рог, скамейца та ін. Великі знаки (іпостасі) кондакарного нотопису графічно схожі із демественими знаками, наприклад параклітики і лігізма. Типологічну схожість мають певні об'єднання знаків — це лігізма і ставрос, лігізма кругла і кутова. В путній і демественній нотації, зазначає Г. А. Пожидаєва, близько третини нотних знаків є спільними: різновиди голубчика і мечіка ключового; ометні і крижні знаки — крюки, мечіки і стріли; непостійні знаки — скамейца непостійна і перводка непостійна і т. д. [9].

У другій половині XVI ст. продовжується формування демественної нотації, вона починає використовувати елементи Стовпової невменної в більш ускладненому вигляді. Хоча в демественній нотації не застосовувалася таємнозамкненість, яка була характерна для Стовпового невменного нотопису, зате, були вироблені стилістичні закономірності, які зіграли значну роль в еволюції руського співочого мистецтва: формувався урочистий стиль наспіву

з широкими проспівуваннями окремих складів тексту [5].

Так, у демественному співі зберігається поспівочна структура, але межі поспівок стають більш хиткими і рухливими. Іншу роль набуває поспівка і в утворенні цілісного піснеспіву. «Початкова поспівка твору, — зауважує Б. А. Шиндин, — стає тут як би темою або піснеспіву в цілому, або його розділу. У цих випадках вся композиція або її великі розділи будуються на варіантно-варіаційному розвитку цієї поспівки». Особливою, відмінною рисою демественного співу є його непідлеглість системі осмогласія, і в цьому відношенні демество можна розглядати як подальший розвиток традиції невменного внегласового співу («Херувимська», «Міаість миру» та ін.) [17].

Демественний спів, зазначає Н. Д. Успенский, відрізняє також оригінальність кінцевих поспівок, побудованих на скачках голосу, змінюваних поступеним рухом, без оспівування заключного тону. Він ніби замаскований, з'являючись в синкопованому русі тільки в самому кінці фрази, створює таким чином «ефект несподіванки» [15, С. 212]. При такій складній і витонченій музичній структурі, демественний спів, звичайно, не міг бути, як колись вважалося, всього лише домашнім, внехрамовим співом, навпаки, демественні піснеспіви могли виконувати лише висококваліфіковані хори, що також підтверджує співоча практика [6].

В письмових пам'ятках XVI–XVII ст. демественний спів часто іменувалося «красним», тобто красивим, розкішним, прекрасним. Найбільш характерними співами демественного співу є: «На реках вавилонских», величання на свята, задостойники, співи великодньої служби. Демеством виспівували також піснеспіви святкової літургії. Репертуар демественного співу включає окремі піснеспіви Обіхода, Свят і Трезвонів, Стихираря постного, Октоїха і Ірмологіона [4].

Ставши одним з найбільш вживаних і улюблених святкових співів демественний спів наприкінці XVII ст. активно перекладався на лінійну нотацію. В результаті чого до нашого часу дійшла значна кількість рукописів як з демественною, так і з лінійною нотацією, що фіксує демественні піснеспіви. Однак в XVIII ст., подібно до путнього співу, демественний спів починає виходити з ужитку в богослужіннях української Православної церкви. І якщо деякі з путніх наспівів увійшли в синодальні видання, то демественному співу в цьому відношенні пощастило менше. Відповідно наші судження про демественний спів можуть базуватися тільки на рукописній традиції XVI — XVIII ст. і на сучасній практиці старообрядців [11].

Завдяки рукописам старообрядців на рубежі XVIII і XIX ст. демественний спів почав відроджуватися в монодійній традиції, став збагачуватися їхній репертуар. В співочу

практику знову вводилася демественна нотація, яка стала вельми вагомим компонентом старообрядницької співочої культури. В історії демественного співу, зазначає М. В. Богомолова, почався останній, четвертий період, що триває до нашого часу. Його відмінною рисою є наявність сотень примірників Демественників, які відтворюють один з рядків демественного багатоголосся — демество. Слід зазначити, що записи піснеспівів в старообрядницьких Демественниках є копіями із записів піснеспівів XVII ст., новим було тільки введення степенних і вказівних помет. Сучасний склад старообрядницьких Демественників в порівнянні зі складом ранніх рукописів значно скорочений, на сьогодні, в основному представленні святкові піснеспіви [1].

Демественний спів, як і путній спів, на нашу думку, є наспівами, а не розспівами, як це вважали більшість дослідників. Свою позицію ми вже пояснювали в попередньому дослідженні присвяченому путньому співу [8]. Стисло можемо зазначити, що розспівом є система мелодій зі своїми естетичними музичними законами, як правило розписані для всіх груп і типів піснеспівів. Наспів — це певна група мелодій, яка призначена для співу певної гімнографічної групи піснеспівів, або мелодій що мають місцевий варіант. Ці визначення були зроблені дослідником І. А. Гарднером у праці «Богослужбное пение русской православной церкви» [2]. Демественний спів, ми вважаємо наспівом, так як це є група мелодій, що призначена для співу певної гімнографічної групи піснеспівів, характеризується меншим ступенем поширеності. Цей наспів не міг зрівнятися зі Стовповим невменним розспівом, так як він був неповним і охоплював не все коло богослужбових піснеспівів.

Підводячи підсумок можемо зазначити, що демественний спів є одним із стильових підвидів Стовпового невменного розспіву, але не підпорядкований системі осмогласія. В демествених азбуках нотні знаки та їх сполучення в більшості подібні до стовпових та путніх невм і кондакарних знаків. У демественному співі зберігається поспівочна структура, але межі поспівок стають більш хиткими і рухливими. Цьому сприяє оригінальність кінцевих поспівок, тобто своєрідність кадансу в кінці творів. У Стовповому розспіві та путньому наспіві заключний каданс являє собою поступовий і рівномірний рух голосу з оспівуванням тонів, на одному з яких музика закінчується. У демественному співі поступовий рух чергується зі стрибками, з різкою зміною тривалості, причому кінцевий тон в цих оборотах майже не застосовується, він ніби «замаскований» і з'являється несподівано [16]. Часто зустрічаються пульсуючі ритми. Все це надає демественним мелодіям динамічний і виразний характер, що проявлялося в особливій святковості та урочистості піснеспівів.

Список літератури:

1. Богомолова М. В. Демественное пение URL: <http://www.pravenc.ru/text/171656.html>
2. Гарднер И. А. Богослужбное пение Русской Православной Церкви. — М., — 2004. — Т. 1. — 495 с.
3. Евгений (Болховитинов), митр. О русской церковной музыке // Отечественные записки. — 1821. — Ч. 8. — № 19, ноябрь. — С. 145–157.

4. Еволюція знаменного розспіву як основної форми українського богослужбового співу. URL: http://ukrspiritmuz.net.ua/pages/5_2.html
5. Знаменное пение. URL: <https://ru.wikipedia.org/wiki>
6. Кутузов Б. П. Русское знаменное пение URL: <http://www.colombina.ru/russkoe-znamennoe-penie/index.html>.
7. Металлов В. М. Богослужбное пение Русской Церкви в период домонгольский по историческим, археологическим и палеографическим данным. – М., – 1912. – Т. XIV – 349 с.
8. Підгорбунський М. А. «Путній спів», його генезис та місце в церковному богослужінні української Православної церкви // Українське музикознавство: наук.-метод. зб./Нац. муз. акад. України ім. П. І. Чайковського, Центр муз. україністики. – Київ: НМАУ ім. П. І. Чайковського, – 2017 р.
9. Пожидаева Г. А. «Демественное ключевое знамя» и его современное прочтение URL: http://www.drevnyaya.ru/vyp/stat/s1_3_8.pdf
10. Полное собрание русских летописей. Воскресенская летопись. – СПб, – 1859. – Т. VIII. – 302 с.
11. Путевой, демественный и большой знаменный распевы URL: http://www.synaxis.info/psalom/regional/3a_EarlyRussian/info/articles/put_article.html
12. Разумовский Д. В. История церковного пения в России. – М., – 1866–1868 – С. 180–181.
13. Стасов В. В. Заметки о демественном и троестроичном пении. Собрание сочинений. – URL: http://az.lib.ru/s/stasow_w_w/text_1855_zametki_o_demestvennom_penii.shtml.
14. Успенский Н. Д. Демественный распев. URL: <http://www.belcanto.ru/demest.html>
15. Успенский Н. Д. Древнерусское певческое искусство. – М., – 1971. – С. 212.
16. Успенский Н. Д. Путевой и демественный распевы. URL: <http://www.canto.ru/index.php?menu=public&id=medieval.uspen2>
17. Шиндин Б. А. Проблема происхождения демественного роспева в отечественном музыкознании. // Проблемы истории и теории древнерусской музыки.: Сб-к ст. под ред. А. С. Белоненко и А. Н. Кручининой. – Л.: Музыка, – 1979, – С. 109–123.

DOI: <http://dx.doi.org/10.20534/EJHSS-17-10-21-25>

*Potiyenko Sergii Valeriiovych,
Graduate of the Kiev national
University of culture and arts
E-mail: sergant888@ukr.net*

Jazz as the direction art of bandura

Abstract: Article contains external and internal factors of development of the bandura's jazz in the territory of Ukraine. Creative portraits of composers-bandura players in the context of modern bandura's jazz art are described. Problems and prospects of jazz performance on a bandura on the Ukrainian space are analysed.

Keywords: bandura, jazz, Ukrainian folklore.

*Потієнко Сергій Валерійович,
Аспірант Київського Національного
Університету Культури і Мистецтва
E-mail: sergant888@ukr.net*

Джазовий напрям у бандурному мистецтві

Анотація: У статті розглянуто зовнішні та внутрішні чинники, що вплинули на розвиток банурного джазу на теренах України. Висвітлено творчі портрети композиторів-бандуристів у контексті сучасного бандурного джазового мистецтва. Проаналізовано проблеми і перспективи джазового виконавства на бандурі на українському просторі.

Ключові слова: бандура, джаз, український фольклор.

Розвиток бандурного виконавства має складну історію та характеризується різними напрямками творчих пошуків. Якщо у фольклорній традиції бандура трактується,

насамперед, як акомпануючий вокалу інструмент, то із вдосконаленням конструкції інструмента, процесами академізації народно-інструментального виконавства загалом,

професіоналізації фахової музичної освіти, вона здійснила значний поступ до найрізноманітніших форм музикування. Це зумовило появу обширного концертного репертуару, який позначає головні здобутки поступальних процесів у новій академічно-інструментальній іпостасі бандури.

Осмилення окремих тенденцій бандурного виконавства сьогодні видається актуальним у зв'язку зі стрімким зростанням кількості високопрофесійних різножанрових і різностильових оригінальних творів для бандури та бандурних ансамблів у доробку сучасних українських композиторів і в концертних програмах виконавців останнього двадцятиліття. Із розбудовою бандурної фахової академічної музичної освіти в Україні відбувається опанування численних нових жанрів, форм творів для бандури й ансамблів за її участю. У наш час ці твори становлять важливу і кількісно об'ємну частину бандурного виконавського репертуару сучасності та є невід'ємною складовою інструментального музичного мистецтва України. Окремою частиною цього репертуару складає джазовий напрям бандурного виконавства. Метою публікації є аналіз основних тенденцій використання в бандурному мистецтві джазових композицій та виокремлення провідних бандуристів працюючих в цьому напрямку на українських теренах.

В Україні джаз був дуже тісно пов'язаний з легкою естрадною музикою, масовою піснею. Недарма багато популярних наших співаків, починаючи з Леоніда Утьосова, співали свої знамениті пісні у супроводі джазових ансамблів. Джазова інструментальна музика теж була побудована на доступних слуху рядового слухача мелодіях і ритмах. Поступово джазова музика ускладнювалася, запозичаючи у своїй гармонії й у мелодико-ритмічних побудовах досягнення сучасного симфонізму [6]. З хрущовською відлигою починається важливий етап у розвитку вітчизняної джазової музики, джазовими центрами в Україні стають Дніпропетровськ, Донецьк, Одеса, Київ, Львів, Харків. Джазове мистецтво розвивалося в декількох напрямках: організація та діяльність джаз-клубів, організація та проведення джазових фестивалів, індивідуальна та колективна діяльність відомих вітчизняних джазових музикантів, створення та існування джазових колективів.

Так, у 1961 р. у Дніпропетровську було організовано перший джаз-клуб, в концертах якого брали участь відомі в майбутньому музиканти: Володимир Коновальцев (саксофон), Юрій Біленко (саксофон), Валерій Куцинський (контрабас), Юрій Генбачів (барабани), Олександр Куценко (барабани), запрошеними гостями джаз-клубу в ті роки були відомі музиканти Костянтин Орбелян, Олег Лундстрем. У 1974 р. піаніст, аранжувальник та диригент Михайло Цигуткін заснував та став керівником вокально-го ансамблю «Гамма», який нині відомий в усьому світі.

У 1967 р. у Донецьку відомий колекціонер джазової музики Віктор Дубільєр організував перший джаз-клуб «Донбас-67». В Донецьк на той час через його закордонні зв'язки приїжджали музиканти з Польщі, Югославії: Арсен Дедич, Зденка Вучкович, джазові ансамблі «Червоні

гітари», «Трубадури». Сам В. Дубільєр у 1967 р. побував на джазових фестивалях у Празі, Таліні.

Незабаром, а саме у 1979 р. було відкрито Одеський джаз — клуб «Рифф», який очолив Ю. Юстратов, у 1962 р. — Київський джаз-клуб, який очолили Б. Шелунцов та В. Симоненко, у 1965 р. відбулася реорганізація, змінилася назва — МКМ (Молодіжний клуб «Мрія»), під егідою якого проводились джазові концерти в місті, згодом відкрилася федерація молодіжних клубів (ФМК), де був проведений перший в Україні конкурс джазових ансамблів і виконавців у 1966 р.

Період 60–70-х років ХХ ст. для України є важливим з точки зору формування, зародження, відкриття джазового мистецтва взагалі [4]. Саме у ці роки відбувається професійна орієнтація на джазову музику. Проводиться величезна культурно-просвітницька робота серед населення: кожне підприємство мало свій джазовий оркестр або ансамбль. З'являється нова плеяда молодих музикантів-професіоналів, серед яких О. Гебель, Ю. Зоря, Ф. Титаренко (Кривий Ріг); М. Голощаров, В. Зозуля (Одеса); В. Абашидзе (Донецьк).

Відбувається активне створення вітчизняними студіями звукозапису аудіовізуальної продукції професійних джазових колективів та окремих виконавців. Серед яких: «Джаз-хорал» (Кривий Ріг), «Джаз-Експромт», «Мен Саунд» (Київ), «Чорні черешні» (Рівне), «Фест» (Вінниця), «Er. J. Orchestra», «Святошинський хрест», а також квартет Юрія Шепети (Київ), тріо Енвера Ізмайлова (Крим), дует Михайла та Людмили Кривових (Київ) [14].

У другій половині 1980-х рр. в Україні формується система професійної джазової освіти: відкриваються естрадно-джазові відділення у вищих мистецьких навчальних закладах та музичних школах: Криворізькому музичному училищі, Київському вищому музичному училищі імені Р. М. Глієра, Львівському музичному училищі імені С. П. Людкевича, Одеському училищі мистецтв і культури імені К. Ф. Данькевича, Харківському музичному училищі імені Б. Лятошинського, Хмельницькому музичному училищі імені В. Заремби, Черкаському музичному училищі імені С. Гулака-Артемовського, Київській школі джазового і естрадного мистецтва «Арт Ліга», Донецькій державній музичній академії імені С. С. Прокоф'єва, Харківській державній академії культури, естрадно-джазовій кафедрі Харківського Державного Університету мистецтв імені Котляревського [4].

На сучасному етапі розвитку джаз утвердився як самостійний вид музичного мистецтва, відійшовши від розважальної музики до професійної. Що ж стосується українського джазу, то він у своєму розвитку відстає від європейського, цьому сприяє низка причин, в тому числі і незначна кількість осередків, де звучить джазова музика. Не дивлячись на це, можна спостерігати розширення його жанрової та стильової сфери. Можна з упевненістю стверджувати, що сучасний джаз збагатився завдяки звучанню народних інструментів різноманітного національ-

ного походження. В Україні до складу джазових ансамблів музиканти сьогодні долучають дримбу, кобзу, бандуру, сопілку і, навіть, трембіту [12].

Розвідки українських вчених присвячені загальним тенденціям сучасного українського інструментального виконавства, де джазова музика розглядається у контексті загальних тенденцій музикування (статті О.Є. Кізловської «Український джаз у сучасному соціальному контексті на початку XXI ст.» [7] та С. Сметани «Джазові композиції у творчості сучасних українських композиторів» [13]). Джазовій музиці на бандурі частково присвячена дисертація О.І. Ніколенко «Оригінальна інструментальна бандурна творчість в аспекті жанрово-стильової еволюції», стаття Г. Матвіїва «Сучасна бандура в музиці «третього пласта», в якій розглядаються характеристики нового звучного образу бандури в новітньому для цього інструмента напрямку творчості — музиці «третього пласта». Виявляються функціонально-фактурні принципи, темброво-звукові параметри, інструментально-ігрові прийоми та засоби, основи участі сучасної бандури в ансамблевому поєднанні зазначеного жанрового типу [11], а також стаття І. Лісняк «Композиторська творчість для бандури межі XX–XXI ст.: стильовий аспект», яка розкриває прояви неостилів, стильових течій і напрямів академічної і масової музики та їх різноманітні синтети [9].

Говорячи про українську джазову музику для бандури, слід висвітлити творчі постаті музикантів, які розвивали і продовжують розвивати даний музичний напрям. Українські музиканти не стоять осторонь світових інтеграційних процесів і джаз на бандурі знаходить свою слухачку аудиторію. З'являються музиканти із власним стилем і баченням музики, які створюють якісний музичний продукт. Джазові бандуристи синтезують фольклор українського етносу, виробляючи власний унікальний стиль. Специфічними рисами творчості є використання фольклорних тем і ритміки у творах різних форм і жанрів. Композитори мають на меті популяризацію української музики в цілому і бандури зокрема, тому своїми композиціями вони створюють репертуарну базу від початкової музичної освіти до професійного рівня. Охоплення усіх рівнів виконавської майстерності сьогодні є надзвичайно важливим, тому що сучасний український репертуар для бандури наразі є бідним [13].

Останнім часом поміж композиторів-професіоналів і аматорів виник інтерес до створення джазових творів для бандури. Одним з яскравих представників сучасного бандурного виконавства є викладач бандури в Національній музичній академії, народний артист України — Роман Гриньків. Автор цікавих та оригінальних композицій, у тому числі, відомої «Джазової імпровізації». Співпрацював із українськими сучасними композиторами, насамперед Іваном Тараненко, директором фестивалю сучасної та академічної музики «Фарботони» (м. Канів). У творчому доробку Романа Гриньків є спільні концерти з всесвітньо відомою зіркою джаз-гітари Аль де Меолою, що сприяло популяризації української національної культури, інструментарію й за межами України [2].

Не можна оминати увагою і бандуриста-новатора та композитора Г. Матвіїва Викладач ОНМА ім. Нежданової, соліст ансамблю «Чайка», лауреат міжнародних академічних та джазових конкурсів, Георгій Матвіїв експериментує із синтезом різних стилів (джазу, фольклору тощо). Крім виконавської діяльності, він займається педагогічною та методично-дослідницькою діяльністю у царині джазу. У 2012 р. Г. Матвіїв став учасником оркестру Європейського Джазового Оркестру. Помітне місце в джазовому репертуарі для бандури посіли його інструментальні «Імпровізація на народну тему» та «Wild West Jazz». У творах, написаних бандуристами-виконавцями, розробляються передусім фактурні можливості бандури, нові способи гри на інструменті, як-от у згаданому вище творі «Wild West Jazz» Г. Матвіїва, де ліва рука одночасно грає на басах і відбиває ритм кісткою великого пальця по грифу бандури, при тому в досить швидкому темпі [10].

Національний репертуар для бандури в стилі джаз поповнює український бандурист-композитор Ярослав Джусь. Його оригінальний виконавський стиль характеризується поєднанням українського народного мелосу, академічної витриманості та джазової імпровізації. У 2011 р. разом із джаз-гуртом «Roman Archakov Project» Я. Джусь став переможцем міжнародного фестивалю джазової музики «Alfa Jazz Fest», увійшовши до складу акустичного тріо за участі бандури, фортепіано та саксофону. Спільно з піаністом Р. Арчаковим та саксофоністом І. Наумовим Я. Джусь виконував етно-джаз — версії українських народних мелодій («Два когута червоненькі», «Ой, чорна я си, чорна» та ін.) в різноманітних стилістичних напрямках джазової музики. Я. Джусь є автором інструментального твору у джазовій обробці пісні «Черемшина».

У 2014 р. композитор уклав та видав нотну збірку «Bandura Style: 12 інструментальних творів для бандури», до складу якої увійшли різні за тематикою, характером і складністю виконання інструментальні п'єси. Це авторські твори Я. Джуся та різножанрові популярні композиції у перекладі для бандури. Серед них — переклад для бандури одного з найвідоміших джазових стандартів — твір Пола Дезмонда та Дейва Брубeka «5/4» [5].

Молоде покоління джазових бандуристів репрезентує М. Круть, у композиторсько-виконавській творчості якої поєдналися неофольклоризм, джаз та поп-музика. У її репертуарі (переважно вокально-інструментальному) — здебільшого авторські твори (авторці належать слова й музика), зокрема композиції «Невідомий», «Я проклинаю осінь», композиції на слова Л. Вишневської («Ми відірвані від світу»), джазові обробки українських народних пісень («Ой, у вишневому саду», «Чом ти не прийшов», «Ой, верше, мій верше») та ін.

У багатьох випадках джазові твори для бандури, в яких використано певні спецефекти (наприклад, епізодичне тримання бандури як гітари й відповідне звуковидобування на ній), створюються значною мірою для підняття «рейтингу» інструмента у масового слухача, як, скажімо,

твір «Girls from Odessa» для баяна й бандури В. Власова. Водночас ця композиція вимагає від виконавців майстерного володіння інструментом, артистичного виконання, невимушеності. Тим самим у таких творах простежується властивий постмодерному мистецтву синтез «непоєднаного», як сказали б раніше, а саме академічної й масової музичних сфер.

Оригінальною за композиторським задумом і трактовкою інструментів є імпровізаційна музика для квартету саксофонів, солюючих: перкусіоніста, бандуриста та автора (піаніста) «A prima vista» («З першого погляду», 1996) І. Тараненка, у якій бандура, за висловом О. Берегової, «змагаючись з фортепіано, стає прекрасним джазовим партнером» [3]. Ідея твору полягає у створенні різних нюансів одного емоційного стану. Важливу роль у цьому відіграють своєрідні прийоми гри на бандурі — гліссандо різних видів (круговими рухами кисті або щіточкою), *sul ponticello*, *тремоляndo* та ін.

Типовий для постмодерністської естетики синтез різних стильових напрямів академічної й масової музики виявлено й у творах Р. Гриньківа, Г. Матвіїва, Т. Старенкова, Я. Джуся та ін. Приміром, у сюїті «The Legend» для бандури, флейти, віолончелі та ударних (дарбука) бандуристи й композиторки-аматорки К. Руснак у стильовому зрізі переплітаються елементи неоімпресіонізму, New Age, World Music, етноджазу.

Таким чином, виконавський контекст джазової музики на бандурі має важливе значення, адже одним із шляхів модернізації сучасної музичної культури в Україні є збагачення традиційних підходів до професійної підготовки музиканта виконавця художніми принципами джазового мистецтва. Синтез народної творчості і джазовості у творчості сучасних бандуристів, жанровостилістичні особливості, метроритмічні комбінації, виконавська інтонаційна виразність такої музики передбачають яскраву емоційну зумовленість її виконання, спонукають до значущого ціннісного значення авторської програми, до змістовності художніх образів, власне, до самотності художньої інтерпретації.

Розвитку джазового виконавства на бандурі може посприяти ініціатива більш досвідчених виконавців створити власну школу та передати свої здобутки молодим виконавцям, тим самим розвиваючи джазове мистецтво на бандурі. Цьому також може сприяти відкриття спеціалізованих естрадних відділень класу бандури у мистецьких закладах, проведення різноманітних майстер-класів та семінарів тощо.

Створення навчального репертуару та методичної літератури безумовно сприятиме розвитку джазу на бандурі і зробить його доступнішим для різних вікових категорій, систематизуючи процес навчання, даючи чітку послідовність вивчення характерних рис та виконавських особливостей цього стилю. Для обміну досвідом із зарубіжними музикантами, відкриття нових виконавців і пропаганди джазового мистецтва на бандурі було б корисно започаткувати бандурні джазові конкурси та фестивалі.

Заходами, на яких бандуристи-новатори мають змогу нині представити свої твори є музичні конкурси та фестивалі у сфері бандурного мистецтва (Київський відкритий молодіжний конкурс бандуристів ім. М. В. Лисенка, молодіжний фестиваль-конкурс кобзарського мистецтва «Під срібний дзвін бандур», Відкритий конкурс бандуристів ім. В. Кабачка, «Кобзарський слем» етнофестивалю «Країна Мрій» тощо) [7].

Джазові твори для бандури — беззаперечно вагомий внесок в розвиток бандурного виконавства. Особливостями яких, є синтез національного фольклору з традиційними елементами джазу. Цим композиціям притаманна імпровізаційність та поєднання ритмічної основи українського фольклору з джазовою гармонією. Використання різних колористичних прийомів та поєднання різноманітних засобів музичної виразності робить ці твори оригінальними і цікавими для слухача. Джазові твори, написані українськими композиторами для бандури, є хорошим поповненням національного та світового репертуару та є невід'ємною складовою інструментального музичного мистецтва України. Джазовий напрям бандурного виконавства, без сумніву, має перспективи стати популярним, виконуваним та сприятиме розвитку сучасної української музики.

Список літератури:

1. Барановська М. С. Естрадно-вокальна музика в Україні кінця ХХ ст.: тенденції розвитку/М. С. Барановська//Вісник КНУКіМ. Серія: Мистецтвознавство. – 2013. – Вип. 28. – С. 6.
2. Брояко Н. Б. Актуальні проблеми сучасного музичного виконавства. – Вісник Маріупольського державного університету. – 2015. – Вип. 9. – С. 36.
3. Берегова О. Постмодернізм у камерних творах українських композиторів 80–90-х років ХХ сторіччя/О. Берегова. – К., 1999. – 141 с.
4. Войченко О. М. Стан та розвиток джазової музики в Україні: 60–70-ті роки ХХ ст. – Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв. – 2011. – Вип. 2. – С. 172–176.
5. Джусь Я. А. Bandura Style: 12 інструментальних творів для бандури. Музичне видання. – К.: Видавничий дім «АДЕФ-Україна», – 2014. – 80 с.
6. Капелюшок-Войченко О. М. Вплив джазової музики на оновлення змісту навчання сучасної молоді. – Мистецтвознавчі записки: Зб. наук. праць. – Вип. 18. – К.: Міленіум, – 2010. – 369 с.
7. Кізлова О. Є. Український джаз у сучасному соціальному контексті на початку ХХІ ст./О. Кізлова//Питання культурології: зб. наук. праць. – Вип. 28/КНУКіМ – К., – 2012. – С. 194–200.

8. Країна замріяна і... футбольна. – Музика. – 2014. – № 5. – С. 7.
9. Лісняк І. М. Композиторська творчість для бандури межі ХХ–ХХІ ст.: Стильовий аспект. – Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв [Текст]: Щоквартальний науковий журнал. № 2/М-во культури України, Нац. акад. керів. кадрів культури і мистецтв; [редкол. В. Г. Чернець [та ін.]]. – Київ: Міленіум, – 2014. – С. 254.
10. Матвій Г. Ігрові прийоми сучасного бандурного інструменталізму//Розвиток та популяризація бандурного мистецтва: матеріали наук.-практ. конф., 1 квіт. 2012 р./Національна спілка кобзарів України, Головне упр. культури, туризму і охорони культур. Спадщини Черніг. обл держ. адміністрації [та ін.]. – Чернігів: Чернігівська міська школа мистецтв, – 2012. – С. 62–67.
11. Матвій Г. Сучасна бандура в музиці «третього пласта»/Г. Матвій//Музичне мистецтво і культура. Науковий вісник ОДМА імені А. В. Нежданової. – 2013. – Вип. 17. – С. 379–390.
12. Німилевич О. Фортепіанний альбом «У джазових тонах» Юрія Решетара (музично-виконавський аспект) / О. Німилевич // Молодь і ринок. – 2016. – № 9. – С. 103.
13. Сметана С. Джазові композиції у творчості сучасних українських композиторів. – Наукові записки. – Вип. 112. – С. 295.
14. Шевченко О. Г. Українська популярна музика: витоки та проблематика (1920–1990 рр.): автореф. дис. канд. мистецтвознав.: 26.00.01/О. Г. Шевченко; Київ. нац. ун-т культури і мистецтв. – К., – 2010. – 19 с.

Section 4. History and archaeology

DOI: <http://dx.doi.org/10.20534/EJHSS-17-10-26-28>

*Voronko Oleh Grigorevich,
PhD in History, Associate professor of World History Chair of Chernihiv
National T. G. Shevchenko Pedagogical University, Chernihiv
E-mail: voronco@rambler.ru*

Ethnolinguistic processes in Ukraine (According to the census of 1989 and 2001)

Abstract: The article examines the main trends in language policy development and the dynamic of ethnolinguistic processes in Ukraine in the period of independence. The main sources of the research were “Laws on language” and the statistical results of the All-Union Census in 1989 and 2001. It was analyzed the basic factors of changing the priorities in the language issues at public institutions, it was determined the core of language policy and the peculiarities of state status of the Ukrainian language formation.

Keywords: language policy, censuses of population, ethnolinguistic processes, Ukrainian language.

*Воронко Олег Григорович,
кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри всесвітньої історії Чернігівського національного
педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка
E-mail: voronco@rambler.ru*

Етномовні процеси в Україні (за даними переписів населення 1989 і 2001 рр.)

Анотація: У статті розглянуто основні тенденції розвитку мовної політики та динаміку етномовних процесів в Україні періоду державної незалежності. Основними джерелами дослідження стали закони про мову та статистичні підсумки Всесоюзного перепису населення 1989 р. та Всеукраїнського перепису населення 2001 р. Проаналізовано основні чинники зміни пріоритетів у вирішенні мовного питання на рівні державних інституцій, визначено сутність мовної політики та особливості процесу становлення державного статусу української мови.

Ключові слова: мовна політика, переписи населення, етномовні процеси, українська мова.

Сучасні політичні процеси в Україні стали визначальною причиною зростання етнічної самосвідомості титульного етносу — українців та важливим фактором впливу на самоідентифікацію національних меншин. Питання усвідомлення української мови як рідної надзвичайно актуалізувалося.

Загалом національна мова є однією з найхарактерніших етнічних ознак, факт її збереження за будь-яких умов буде засвідчувати існування окремого етносу. В незалежній Україні ситуацію щодо мовної самоідентифікації ускладнює тривала попередня деетнізація титульного етносу. Соціально більш престижною до 1991 року була російська мова і значна частина етнічних українців як і представників інших, менших за чисельністю, етнічних груп фактично перейшла до побутового спілкування російською мовою. Юридично інституалізацію української мови як державної

мови було закріплено двома основоположними актами — законом «Про мови» 1989 р., згідно якого вперше було проголошено українську мову державною, та Конституцією України 1996 р., стаття 10 якої підтвердила державний статус української мови [1].

Якщо донедавна у вітчизняній історіографії панувала думка про інтеграційну сутність мовних «запозичень», то з 90-х рр. XX ст. дослідники все частіше робили наголос на негативному впливі мовної асиміляції [2]. Наукові пошуки з етномовних питань повинні базуватися на статистичних підсумках загальних переписів населення. Програми таких глобальних обстежень передбачають виявлення комплексної інформації щодо таких основних структурних характеристик суспільства, як демографічна, етнічна і соціальна.

Протягом років незалежності риторика щодо статусних позицій української, російської та інших мов змінювалася, однак своїх політичних позицій мовне питання не втрачало. Після розпаду СРСР перший президент незалежної України, Л. М. Кравчук, виявляючи турботу про права людини, підтримував захист державним законодавством мовних прав етнічних росіян, які стали українськими громадянами [3]. За наступного президента, Л. Д. Кучми, було прийнято Конституцію України, яка закріпила статус державної за українською мовою. Незважаючи на офіційну декларацію надуманості мовної проблеми в Україні, здійснену у 2006 році [4], президент В. А. Ющенко і його секретаріат активно займалися розробкою Концепції державної мовної політики та проекту закону про розвиток і застосування мов в державі, чим було засвідчено актуальність мовного питання в українському суспільстві [5]. Того ж таки 2006 року прем'єр-міністр України Ю. І. Єхануров виокремлював як проблемну мовну ситуацію в АР Крим, де вільному обігу була російська мова, а українська фактично не була поширеною. Наступний прем'єр-міністр України В. Ф. Янукович був солідарним з попередником щодо проблем саме української мови у південних і східних регіонах країни і зазначав, що гасла про мови експлуатуються політиками для збільшення їх власного рейтингу, але проблема залишається невирішеною у суспільстві (як і щодо російської мови) [6].

Проблема ще більше набула гостроти за президентства В. Ф. Януковича, особливо у зв'язку із Законом «Про засади державної мовної політики № 5029-VI», прийняття якого Верховною Радою України у червні-липні 2012 року викликало принципові протистояння в українському політикумі. Згідно з цим правовим документом, статус державної було підтверджено за українською мовою, але при цьому були значно збільшені можливості використання регіональних мов, частка носіїв яких сягала 10% від загальної чисельності жителів регіону (під це визначення підпало 18 мов).

З числа 132 національностей та народностей, представники яких у 2001 р. проживали в Україні, чисельно і територіально домінуючим є один із найчисленніших етносів Європи — українці. Всеукраїнський перепис зафіксував, що кількість етнічних українців у державі становила 37541,7 тис. осіб, тобто 77,8% всього населення [7]. За період після попереднього перепису 1989 р. їх кількість зросла на 122,6 тис. (0,3%), а питома вага відносно всього населення збільшилася на 5,1%. Абсолютне чисельне переважання українців простежувалося на всій території України за винятком Криму.

В ході перепису 2001 р. було виявлено, що понад 85% жителів країни рідною мовою назвали мову своєї національності [8]. Така тенденція була властива всім регіонам України. Питома вага етнічних українців, які вважали рідною українську мову була абсолютно переважаючою в більшості регіонів країни, а її показник коливався від 71,6% в Одеській до 99,9% у Тернопільській області. Лише

в Луганській і Донецькій областях, а також в Автономній Республіці Крим та Севастопольській міськраді частка українців з мовою своєї національності становила відповідно 50,4% і 41,2%; 40,4% і 29,6%.

Визнання статусу рідної за мовою своєї національності у представників інших національних груп напряму залежало від характеру їх розселення (компактного або розсіяного) та місця проживання (міська чи сільська місцевість). До 2001 р. мову своєї національності в якості рідної мови найбільше зберегли росіяни (95,9%), угорці (95,4%), кримські татари (92,0%), румуни (91,7%), гагаузи (71,5%), молдовани (70%), болгары (64,1%), тобто ті національності, представники яких проживають в Україні великими самостійними групами. Однак і ці етноси (крім румун) зазнали незначного зменшення вказаного показника у порівнянні з 1989 р.

Для порівняно чисельних етносів, що проживали на території країни менш компактно (невеликими групами або окремими сім'ями) здебільшого характерним було визнання мови інших національностей у якості рідної мови. Так, найменша частка осіб, які у 2001 р. рідною назвали мову своєї національності, виявилася серед євреїв (3,1%), греків (6,4%), німців (12,2%), поляків (12,9%), білорусів (19,8%), татар (35,1%), грузинів (36,7%).

До збереження етномовних традицій більш тяжіло сільське населення. Зокрема, у 2001 р. 80% міських жителів рідною вважали мову своєї національності, а в селах цей показник зростав до 96%. Згідно підсумків перепису 2001 р. частка міських жителів перевищувала середній по країні показник (67,2%) у євреїв (98,5%), грузинів (87,2%), азербайджанців (81,6%), татар (80,4%), вірмен (79,5%), білорусів (77,8%), німців (73,9%), циган (70,3%), поляків (69,1%). Важливим є той факт, що представники цих національностей в якості рідної назвали російську мову, окрім поляків, серед яких більшість (71%) вважали рідною українську мову. Отже, вплив радянської політики давався взнаки і після 12 років незалежного державного існування.

З точки зору етнічної консолідації позитивним слід визнати наступний момент: серед українців питома вага осіб, які рідною мовою вважають мову своєї національності, зберігалася високою як у міських поселеннях (78,1%), так і в сільській місцевості (97,3%). У 2001 р. українську мову вважали рідною 67,5% (32,6 млн.) жителів країни, що на 2,8% більше, ніж у 1989 р. Навіть серед росіян, для 95,9% яких була рідною російська мова, питома вага осіб, які назвали рідною українську мову зросла за 1990-ті рр. з 1,6% до 3,9%.

Загалом за період з 1989 по 2001 рр. відбулося збільшення відносної кількості осіб, які визнали українську мову рідною, при одночасному зменшенні тих, хто назвав рідною російську мову. Така тенденція була зафіксована навіть у тих регіонах, що традиційно відрізнялися значною часткою російськомовного населення: у Дніпропетровській, Запорізькій, Миколаївській, Одеській, Харківській

та Херсонській областях. Винятком залишалися Донецька і Луганська області та Автономна Республіка Крим.

Цікаво порівняти зазначену динаміку з ситуацією щодо російської мови. Підрахунки доводять, що у 2001 р. російську мову назвали рідною 29,6% (14,3 млн.) населення, що на 3,2% менше, ніж у 1989 р. Крім росіян, значний відсоток осіб, що визнали російську мову рідною виявився серед греків (88,5%), євреїв (83,0%), німців (64,7%), білорусів (62,5%), татар (58,7%), грузинів (54,3%), вірмен (43,1%), азербайджанців (37,8%).

Частка інших національних мов (крім української та російської), які були вказані у якості рідної, становила

2,9% при питомій вазі представників інших національностей (крім українців та росіян) 4,9%. Суттєва диспропорція у даному випадку засвідчила наявність мовної асиміляції.

Таким чином, протягом досліджуваного періоду в Україні мовно-етнічні процеси характеризувалися стійкою тенденцією до визнання різними етносами, передусім українцями, мови своєї національності в якості рідної. Відбулось поширення української мови як рідної серед представників національних меншин та все більш широке її використання як мови міжнаціонального спілкування. Вказані процеси сприяли остаточному формуванню державного статусу української мови.

Список літератури:

1. Конституція України//Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1996. – № 30. – Ст. 141 – Режим доступу до ресурсу: URL: [http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254 к/96-вр](http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254%2F96-вр).
2. Кравцов Б. Прогресування русифікації в Українській РСР на основі радянських бібліографічних і статистичних даних//Сучасність. – 1972. – № 10. – С. 67–92; Нагорна Л. П. Мовна політика і національна самосвідомість: уроки минулого і сьогодення//Національна культура в сучасній Україні/гол. ред. колегії І. Ф. Курас. – К.: Асоціація „Україно”, – 1995. – С. 261–279; Скляр В. М. Етномовні процеси в українському просторі: – 1989–2001 р. – Х.: Ексклюзив, – 2009. – 544 с.
3. Відповіді Л. Кравчука на запитання Конгресу національних громад. – Режим доступу до ресурсу: URL: http://www.kngu.org/KongrUkr/News03_06/03_06_Kravchuk.htm
4. Мовна проблема в Україні надумана, вважає Президент України Віктор Ющенко – Режим доступу до ресурсу: URL: <http://nrcu.gov.ua/index.php?id=4&listid=29522/>
5. Мовна ситуація в Україні: між конфліктом і консенсусом. – К.: ІПіЕНД імені І. Ф. Кураса НАН – України, – 2008. – С. 6.
6. Янукович визнав, що проблеми російської мови на Сході не існує URL://<http://ua.proua.com/news/2006/08/23/093111.html>
7. Наступні показники розраховані автором за: Національний склад населення України. – Частина 1 (за даними Всесоюзного перепису населення 1989 року). – К.: Міністерство статистики України, – 1991. – 219 с.; Національний склад населення України. – Частина 2 (по Кримській АРСР та областях за даними Всесоюзного перепису населення 1989 року). – К.: Міністерство статистики України, – 1992. – 509 с.
8. Наступні показники розраховані автором за: Національний склад населення України та його мовні ознаки (За даними Всеукраїнського перепису населення 2001 року). – К.: Державний комітет статистики України, – 2003. – 245 с.; Розподіл населення найбільш чисельних національностей за статтю і віком, шлюбним станом, мовними ознаками та рівнем освіти. (За даними Всеукраїнського перепису населення 2001 року). – К.: Державний комітет статистики – України, – 2004. – 373 с.

DOI: <http://dx.doi.org/10.20534/EJHSS-17-10-28-30>

*Fedorenko Yevhenii Viktorovich,
Chernihiv National T. G. Shevchenko Pedagogical University,
Institute of History, Ethnology and Law
named after O. M. Lazarevskiy
E-mail: Jenyafedorenko62@gmail.com*

The stages of forming of the Ukrainian diaspora in Czech lands

Abstract: The article is about main stages of forming of the Ukrainian diaspora in Czech lands. It includes the analysis of the main factors that had influence on forming of the diaspora itself, and traced correlation between its numerosity and sociopolitical circumstances in Ukraine and Czech lands.

Keywords: Diaspora, migration, ethnic Ukrainian, migration movements.

Федоренко Євгеній Вікторович,
аспірант кафедри всесвітньої історії
Чернігівського національного педагогічного університету
імені Т. Г. Шевченка
E-mail: Jenyafedorenko62@gmail.com

Етапи формування Української діаспори в Чехії

Анотація: У статті розглянуто основні етапи формування української діаспори на території Чехії. Проаналізовано основні фактори, які впливали на формування діаспори, простежено взаємозв'язки між її чисельністю та соціально-політичними обставинами в Україні та Чехії.

Ключові слова: діаспора, міграції, етнічні українці, міграційні рухи.

Протягом останніх століть, закордонна українська діаспора продовжує відігравати важливу соціокультурну та геополітичну роль у міжнародному становленні Української держави. Чільне місце серед груп закордонних українців займає українська діаспора у Чехії, яка в період між двома світовими війнами стала одним із найпотужніших осередків українства у Європі. На сьогоднішній день, в умовах постійної політичної та соціально-економічної невизначеності незалежної України, українська міграційна група в Чеській Республіці знову нарощує свою соціальну та політичну вагу. Становлення української діаспори у чеських землях тривало протягом усіх чотирьох хвиль еміграції українського народу, однак на кожному етапі мало власні характерні особливості.

Метою даної розвідки є аналіз основних етапів формування української діаспори на території Чехії, а також визначення джерел поповнення діаспори та простеження характерних особливостей кожного етапу.

Історія української еміграції до Чехії хронологічно збігається з хвилями еміграції українського народу, однак кожному етапу були властиві свої особливості, які варто виокремити.

Початком міграційних переміщень українців до чеських земель можна вважати останню чверть XIX ст. У ті часи відбулася перша хвиля еміграції українців, переважно до країн Північної та Південної Америки із аграрних перенаселених регіонів західноукраїнських земель. Однак, до чеських земель, які входили до складу Австро-Угорської імперії, мігрували переважно вихідці із Наддніпрянської України, яка територіально перебувала у складі Російської імперії.

До числа мігрантів входили представники інтелігенції (освітняни, науковці, громадські діячі), діяльність та погляди яких суперечили офіційній політиці російської імперської влади, а також студенти, що прагнули отримати у Празі вищу освіту європейського зразку [5, 14].

Трохи збільшилися міграційні потоки українців до чеських земель під час Першої Світової війни здебільшого за рахунок переселенців з районів де велися бойові дії — Галичини та Буковини. Збереглися відомості, що понад 1 тис. етнічних українців у цей час прибуло до Праги, Острави та інших міст Чехії [15, С. 19]. Основна кількість біженців з районів Західної України

оселялася у Святобожицькому таборі в Мораві. Відомо, що станом на вересень 1918 року кількість українців у цьому таборі досягла 1131 чол. [3, 19]. Серед переселенців були переважно літні люди, діти-сироти, та інші особи, у яких не було постійного місця проживання [7, 53–54]. Оскільки територіально західноукраїнські та чеські землі входили до складу однієї держави, можна припустити, що кількість біженців могла бути набагато більшою за офіційну статистику, адже це були внутрішні переміщення, і велика кількість осіб переселялася із районів бойових дій власними силами.

Таким чином, за часів першої хвилі еміграції, міграції українців до Чехії переважно носили епізодичний, несистемний характер. Серед причин, які спонукали українців до переміщень слід виділити, перш за все політичні, які мотивували до прагнення убезпечити себе і свої сім'ї від військових дій.

Ситуація докорінним чином змінилася після закінчення Першої світової війни, коли, внаслідок поразки Четвертого союзу, а також інших геополітичних факторів відбувався остаточний розпад імперій у Східній Європі. Саме тоді на карті Європи з'явилася нова республіка — Чехословаччина (далі ЧСР). В той же час, поразка українців у боротьбі за власну державність, внаслідок якої територія України була окупована іноземними військами, призвела до нового еміграційного руху.

Масові переміщення українців до ЧСР почалися на початку 20-х років XX століття. Серед перших осіб, які перетнули кордони республіки були військові українських збройних сил, передусім вояки Української Галицької армії, УНР, та військовополонені українці, які воювали на фронтах Першої Світової війни.

Окрім військовослужбовців, до ЧСР виїздили також представники культурно-просвітницьких кіл української інтелігенції, політичні діячі, працівники закордонних відомств українських державних інституцій, які на момент окупації України перебували за кордоном [7, 54]. Зазначені категорії осіб отримували матеріальну та правову підтримку з боку Чехословацького уряду, та особисто президента республіки Т. Масарика.

Протягом міжвоєнного періоду, українська міграційна група на території ЧСР поповнювалася за рахунок етнічних українців із західноукраїнських земель, що прагнули здобути

тут вищу освіту, а також трудових мігрантів, які розглядали республіку як транзитний шлях до країн Західної Європи.

Загалом упродовж першої половини 20-х років XX століття, кількість етнічних українців у ЧСР невпинно збільшувалася. За даними, що наводить С. Віднянський, загальна кількість українців у ЧСР у міжвоєнний період становила приблизно 20–25 тис осіб [3, 18].

Однак, починаючи із середини 1930-х років, кількість українців у Чехословаччині поступово зменшувалася. В першу чергу, це відбулося внаслідок поступової відмови уряду ЧСР від матеріальної підтримки іммігрантів. В першу чергу, це пов'язано зі зміною геополітичних векторів, адже у цей час ЧСР взяла курс на встановлення дружніх відносин із СРСР, тому підтримка мігрантів із колишньої Російської імперії могла стати перешкодою у встановленні дружніх відносин між країнами.

Новий етап в історії української діаспори в Чехії почався після завершення Другої світової війни, коли ЧСР потрапила під сферу впливу СРСР. У цей час більшість українських мігрантів, що потрапили до країни у 20-ті рр. XX ст. або опинилися на її території під час Другої Світової війни мусили покинути країну через діяльність у ній радянських спецслужб, які відстежували так званих неперверненців, а також ворогів народу, серед яких було багато представників української діаспори.

У 50-х роках минулого століття ЧСР переміщення великих міграційних потоків до республіки було неможливим, однак, кількість українців у Чехії збільшилася за рахунок осіб, яких переселили з етнічних українських територій Пряшівщини, яка територіально входила до складу Словаччини до Судетської області, яка після Другої Світової війни залишилася майже знелюдненою [6, 93]. Загалом, за даними С. Мотрука, протягом 1930–1990 років кількість україномовного населення Чехословаччини скоротилося майже у 2,5 рази [6, 93].

В цілому протягом 2-ї половини XX століття значних міграційних переміщень етнічних українців до чеських земель не відбувалося, а кількість українців у республіці зростала за рахунок природного приросту населення, та підвищення рівня самоідентифікації українців, які проживали у ЧСР.

Новий етап розвитку української діаспори у Чехії почався після розпаду ЧСР, та здобуття незалежності Україною. Протягом останніх років, Україна перетворилася на країну-експортера дешевої робочої сили до високорозвинених країн, в тому числі й до Чеської Республіки (далі ЧР).

Якщо у 1994 році на території ЧР перебувало 15 тис. громадян України то у 2009 році їхня кількість досягла свого історичного максимуму – 131 932 тис. осіб [2]. Станом на 1.09.2016 року в республіці на постійній основі перебувало 110 245 громадян України [1].

Найголовнішими факторами, які сприяли швидкому збільшенню кількості українців у ЧР на сучасному етапі є: територіальна близькість обох країн, лояльне міграційне законодавство, наявність місткого ринку праці, стабільна економіка, схожість мов та культур.

Проаналізувавши історію становлення української діаспори у чеських землях маємо відмітити дві великі хвилі переміщень – 20-ті роки XX століття та кінця XX — початку XXI століття, які стали можливими внаслідок лояльного ставлення владних інституцій країн-входу мігрантів. Влада ЧСР, у період між двома світовими війнами, була зацікавлена у мігрантах з України, вбачаючи в них потужний науковий, громадський, військовий потенціал. У наші часи, влада ЧР так само зацікавлена у послугах українських трудових мігрантів, вбачаючи у них дешеву робочу силу. Таким чином, на чеських землях сформувалася потужна українська діаспора, яка протягом кількох століть відіграє важливу роль у суспільному та громадсько-політичному житті українського народу.

Список літератури:

1. R02 Počet cizinců v ČR – předběžné čtvrtletní údaje; – 2004/06–2016/12 [Електронний ресурс]//Český statistický úřad – Режим доступу до ресурсу: URL: https://www.czso.cz/documents/11292/27320905/c01R02_201612.pdf/4240550c-17f6-4330-b8a5-8d57d1915e6d?version=1.0
2. R04 Cizinci v ČR podle státního občanství – 1994–2015 (31. 12.) [Електронний ресурс]//Český statistický úřad – Режим доступу до ресурсу: URL: https://www.czso.cz/documents/11292/44321488/c01R04_2015.xlsx/d21d1384-0b76-4da7-a596-b85ae0f58696?version=1.0
3. Віднянський С. В. Культурно-освітня і наукова діяльність української еміграції в Чехо-Словаччині: Український вільний університет (1921–1945 рр.)/С. В. Віднянський. – К., – 1994–82 с.
4. Віднянський С. В. Політика чехословацького уряду щодо української еміграції в міжвоєнний період//Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки. – К., – 1993. – Вип. 3. – С. 42–44.
5. Зарубіжні українці/[С. Ю. Лазебник (кер. авт. кол.), Л. О. Лещенко, Ю. І. Макар та ін]. – К., – 1991. – 252 с.
6. Мотрук С. М. Становище українців у Чехії у XX – на поч. XXI століть/С. М. Мотрук//Вісник КНУ імені Т. Г. Шевченка. – К.: «Київський університет», – 2004. – № 74–76. – С. 92–96.
7. Наріжний С. Українська еміграція. Культурна праця української еміграції 1919–1939 (матеріали, зібрані С. Наріжним до частини другої). – К.: вид-во імені Олени Теліги, – 1999. – 272 с.

Section 5. Linguistics

DOI: <http://dx.doi.org/10.20534/EJHSS-17-10-31-33>

Ilienka Olena Lvivna,
O. M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv
Candidate of Science, Philology
E-mail: lenailyenko@yahoo.com
Krokhmal Alla Mykolayivna,
O. M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv
Candidate of Science, Pedagogy
E-mail: krokhmal@mail.ru

Specificity of transferring central colour image in the Ukrainian translation of the novel by Ruta Sepetys "Between Shades of Gray"

Abstract: Gray image is considered as a core component of cultural semantics of colour in the novel. It is demonstrated that in the semantics of this colour it is accented cultural and psychological semantics of captivity, strange land and suffering. It is emphasized the problem of translating the name of the novel associated not only with semantics, but with intertextual relations.

Keywords: colour term, symbolism, translation, intertextuality.

Льєнко Олена Львівна,
кандидат філологічних наук, Харківський національний
університет міського господарства імені О.М. Бекетова
E-mail: lenailyenko@yahoo.com
Крохмаль Алла Миколаївна,
кандидат педагогічних наук, Харківський національний
університет міського господарства імені О.М. Бекетова
E-mail: krokhmal@mail.ru

Специфіка передачі центрального кольоративного образу в українському перекладі роману Руті Шепетіс «Between Shades of Gray»

Анотація: Розглянуто образ сірого як стрижневий компонент культурної семантики кольору в романі. Показано, що в семантиці цього кольору акцентовано культурно-психологічні семи неволі, чужини й страждання. Наголошено на проблемах перекладу назви твору, пов'язаних не тільки з семантикою, а й з інтертекстуальними асоціаціями.

Ключові слова: кольоратив, символізм, переклад, інтертекстуальність.

Дебютний роман американської письменниці литовського походження, дочки емігранта Руті Шепетіс (Ruta Sepetys) «Between Shades of Gray» [7] став одним із найпомітніших явищ в американській підлітковій літературі останнього часу. Цей твір про історію депортованої 1941 року в Заполяр'я каунаської родини був уперше опублікований у 2011 році в США і відтоді став бестселером «The New York Times», лідером десятків книжкових рейтингів, отримав близько тридцяти літературних премій та відзнак, був номінований

на медаль Карнегі й увійшов до шкільної програми з літератури в двадцять одному штаті США. Українською мовою твір вийшов у харківському видавництві «Клуб Сімейного Дозвілля» під назвою «Поміж сірих сутінків» [6].

В основі назви твору в оригіналі — колірний образ, детермінований як природою, так і культурою. Важливість кольороназв і відповідних когнітивних образів у мовній картині світу вже давно привертає увагу дослідників, див. про це огляд у [3]. А. Вежицька в класичній праці зазначає, що «уні-

версальною рисою мов світу є опис кольорного сприйняття на певному щаблі розвитку в термінах імен референтів, важливих для певного середовища проживання людини» [1, 282]. У художньому слововживанні актуалізується той факт, що «колір є важливою аксіологічною характеристикою життєвого простору і містить додаткове інформаційне навантаження, закодоване в змістовій структурі того чи іншого кольоронайменування» [4, 42]. Колірний образ сірого в заголовку роману пов'язаний і з середовищем проживання людини, і з аксіологічною характеристикою життєвого простору, він набуває символічного значення. Це значення корелює з культурною семантикою сірого як «кольору зречення, смирення, меланхолії, байдужості»; дослідники наголошують, що, «незважаючи на його тонку красу, цей колір найчастіше символізує безколірність, невизначеність. Як колір праху він інколи асоціюється зі смертю, жалобою і душею» [5, 7]. Значною мірою ці семантичні риси представлені в романі, але передусім авторка закладає в образі такі семи: ситуаційну — 'неволя', територіальну — 'чужина', емоційну — 'страждання'. Вони домінують і проходять крізь увесь текст. У найзагальнішому значенні, як генетично, так і синхронно в значенні слова *сірий* можна виявити складний баланс діалектики світлого і темного, цей колір сприймається в контексті базової аксіологічної опозиції, а тому й сам є аксіологічним [2].

Назва роману перебуває в лексико-символічних зв'язках із цілим текстом. Слово *gray* неодноразово повторюється в лексиконі роману. У певних випадках воно виконує просто номінативну функцію, коли є елементом опису природи чи одного з кольорів у картинах головної героїні-художниці. Але в ряді слововживань ми можемо побачити більш складну семантику, тобто наділення кольору асоціативним і узагальненим змістом. Назва сірого кольору маркує простір, позначаючи його як чужий, ворожий, дискомфортний, безнадійний: «*A woman and two wailing babies took up most of the gray space*» [7, 134]; «*The log walls were chinked with gray paste*» [7, 141]. Інші кольори в ландшафті — це здебільшого чорний і білий, тобто панує монохроматична кольорова гама; але навіть два протилежні ахроматичні кольори все одно відступають перед інтегральним образом сірого: «*Even though it was dark, the white snow brightened the charcoal landscape. But that's all we could see — gray everywhere*» [7, 287].

Інша об'єкт опису, для якого використовується мовообраз сірого кольору — це люди, жертви репресій, поставлені в надзвичайно складні умови виживання: «*Masses of Lithuanians with tattered suitcases and bulging bags poured out into the valley, dirty and gray with soiled clothing, as if they had lived in a gutter for years. Everyone moved in slow motion, some too weak to carry their belongings*» [7, 82]; «*Now, masses of tired, gray people made their way slowly toward the train cars*» [7, 250–251]. Сірий колір використовується не тільки в зображенні людських мас, а й у портретній характеристиці: «*Everyone's color had turned. Gray had crept beneath our skin, settling in dark trenches under our eyes*» [7, 191]. У цих випадках він також асоціюється з неволею, насильством і стражданням.

Максимально символічного значення сірий колір набуває в контексті, де він переноситься з просторових і об'єктних характеристик на час, який минає в нестерпних умовах: «*We had something to look forward to — a small ritual that brought relief to our gray days and dark nights*» [7, 201]. Цим авторка дає характеристику життя, природи й емоцій людей одночасно, тобто образ набуває синтетичного характеру. Залежно від ступеня переживань, від трагічності подій в описі сірого кольору використовується градація: «*Mother's absence left a gaping hole [...]. The eternal grayness in camp became a shade darker*» [7, 322]. Саме таку дослівно градацію з використанням слова *shades* використано і в назві роману. Цей же образ з'являється і у фіналі твору, на останній сторінці основного тексту: «*I left the jurta to chop wood. I began my walk through the snow, five kilometers to the tree line. That's when I saw it. A tiny sliver of gold appeared between shades of gray on the horizon. I stared at the amber band of sunlight, smiling. The sun had returned*» [7, 336]. Цей контекст, як бачимо, радикально відрізняється від усіх попередніх тим, що в ньому застосована кольорова антитеза: сірому (*gray*) протиставляється світло, втілене образними конструкціями *tiny sliver of gold* і *amber band of sunlight*. Із семантичного погляду таким чином авторка утверджує триумф надії над стражданням, а зі структурного — створює текстову когезію, дослівно відтворюючи в реченні назву *between shades of gray*.

Назва ж сама по собі становить певну перекладацьку проблему, яку ми й розглянемо далі. За збігом обставин, цей заголовок є дуже близьким до назви виданого в тому ж році еротичного роману Е. Л. Джеймс «*Fifty Shades of Grey*» (і фільму, знятого за ним). Ця ситуація породжує інтертекстуальні зв'язки, які є небажаними для читачької рецепції твору Р. Шепетіс. У ряді лінгвокультур маємо більше чи менше розходження між назвами творів (за рахунок різного перекладу як *shades*, так і *gray*), як-от: в іспанському перекладі роман Е. Л. Джеймс називається «*Cincuenta sombras de Grey*», а Р. Шепетіс — «*Entre tonos de gris*»; у чеському — Е. Л. Джеймс «*Padesát odstínů šedi*», Р. Шепетіс — «*V šedých tónech*», у польському — Е. Л. Джеймс «*Pięćdziesiąt twarzy Greya*», Р. Шепетіс «*Szare śniegi Syberii*» [8]. В останньому випадку бачимо певний відступ від оригінальної назви, переосмислення образу, внесення додаткових компонентів (*сніг, Сибір*), які відсутні в назві оригіналу, але є в самому тексті й відіграють важливе значення для окреслення хронотопу. Мабуть, не без впливу факту наявності роману Е. Л. Джеймс підлітковий твір Р. Шепетіс у багатьох перекладах узагалі отримав назву, що не має спільного з назвою оригіналу — видавці керувалися змістом твору і називали його по-різному: німецькою «*Und in mir der unbesiegbare Sommer*» (фрагмент цитати з Альбера Камю, яку у творі використано як епіграф до післямови авторки: «*In the depth of winter, I finally learned that within me there lay an invincible summer*» [7, 339; 6, 215]), французькою «*Ce qu'ils n'ont pas pu nous prendre*», португальською «*O longo inverno*», нідерландською «*Schaduwliefde*», сербською «*Putovanje pod zvezdama*», хорватською «*Pomrčina srca*», македонською «*Кради и проститутки*» (в оригіналі це назва однієї з частин роману — відтворення напису на вагоні, в якому невинних людей везуть

до Сибіру) та ін. [8]. Як бачимо, перекладацькі тактики щодо назви є вельми різноманітними, найчастіше в них актуалізується семантика внутрішнього світу та внутрішньої сили людини (через метафори), рідше — природних умов.

Вибір назви в українському перекладі водночас є достатньо близьким до оригіналу і дещо трансформованим. Заміна *відтінків* на *сутінки* додає до вихідної семантики новий компонент, але оскільки культурне значення *сутінків* досить близьке до вже розглянутого вище значення сірого кольору, таке рішення можна вважати цілком вдалим. Слово *сутінки* в українській назві підсилює прикметник *сірий*,

гармонійно поєднується з ним і адекватно передає інтенції, закладені в назві.

Таким чином, роман Рути Шепетіс має наскрізний кольоративний образ, що виступає в прямому і символічному вимірах, проектується на людину і природу. Цей образ виявився непростим для перекладу не стільки через власний зміст, скільки з причини інтертекстуальності (яка може впливати на рецепцію як в оригіналі, так і в перекладі). Трансформація головного образу в українському перекладі є вдалою: вона віддає назву від небажаних асоціацій із «П'ятдесятьма відтінками сірого» і водночас не призводить до семантичних втрат.

Список літератури:

1. Вежбицкая А. Обозначения цвета и универсалии зрительного восприятия // Вежбицкая А. Язык. Культура. Познание. – М.: Русские словари, – 1996. – С. 231–291.
2. Герасименко И. А. Семантическая характеристика цветообозначений серый, седой, сивый, сизый как составляющих фразеологических единиц // Культура народов Причерноморья. – 2006. – № 82. – Т. 1. – С. 77–80.
3. Іншаков А. Теоретичні засади дослідження колірної лексики в мовознавстві // Філологічні студії. Наук. вісн. Криворізьк. держ. пед. ун-ту: зб. наук. праць/за ред. Ж. В. Колоїз. – Кривий Ріг, – 2013. – Вип. 9. – С. 188–195.
4. Нікульшина Т. Колористика ірреального: зіставний аспект дослідження (на матеріалі англійської та української мов) // Вісн. – Київ. нац. ун-ту ім. Т. Шевченка. Іноземна філологія. – 2012. – № 45. – С. 39–43.
5. Праченко О. В. Фразеологические единицы с колоративным компонентом в русском, английском, испанском и португальском языках: автореф. дис. ... канд. филол. наук; спец. 10.02.20 – сравн.-ист., типол. и сопост. языкознание. – Казань, – 2004. – 22 с.
6. Шепетіс Р. Поміж сірих сутінків: роман/пер. з англ. Г. Яновської. – Харків: Клуб Сімейного Дозвілля, – 2016. – 224 с.
7. Sepetys R. Between Shades of Gray: A Novel. – N. Y.: – Philomel Books, – 2011. – 352 p.
8. Between Shades of Gray. URL: http://en.wikipedia.org/wiki/Between_Shades_of_Gray (verified 28.03.2017).

DOI: <http://dx.doi.org/10.20534/EJHSS-17-10-33-36>

Moshtagh Ievgeniia Sergiivna,

O. M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv

Senior Teacher of English, Department of Foreign Languages

E-mail: evgeniamoshtagh@live.com

Metaphorization of New Knowledge about the World in African Travelogue by Anna Yaremenko "Letters from the Equator"

Abstract: The article is devoted to the role of metaphors in the book by Anna Yaremenko "Letters from the Equator" (2016), in which the author talks about her stay in Africa with the Christian mission. The author's acquaintance with new realities gives the reason for comparisons by similarity resulting in the formation of new original metaphors. These metaphors make the narration more expressive and form the originality of the author's idiolect.

Keywords: metaphor, expressiveness, woman's travel prose.

Моштаг Євгенія Сергіївна,

Харківський національний університет міського господарства

імені О. М. Бекетова

старший викладач англійської мови, кафедра іноземних мов

E-mail: evgeniamoshtagh@live.com

Метафоризація нових знань про світ в африканському тревелозі Анни Яременко «Листи з екватора»

Анотація: Статтю присвячено ролі метафор у книзі Анни Яременко «Листи з екватора» (2016), у якій авторка розповідає про своє перебування в Африці з християнською місією. Знайомство авторки з новими

реаліями дає підстави для зіставлень за подібністю, на основі чого формуються нові оригінальні метафори. Ці метафори роблять оповідь більш експресивною та формують своєрідність ідіолекту.

Ключові слова: метафора, експресивність, жіноча мандрівна проза.

Коли людина здобуває новий досвід або зустрічається з новими враженнями, вона часто мислить метафорично. Це пов'язано з тим, що метафора дозволяє осмислити нові реалії світу в зіставленні з уже відомими, через уподібнення: «Метафора виникає під час вирішення проблемної когнітивно-номінативної ситуації, коли людина, спираючись на уяву, формує образи і смисли, яких раніше не існувало» [4, 3]. Тому особливий інтерес для дослідження становить уживання метафори в подорожній прозі. У подорожі для людини на перший план виходить саме процес пізнання нового, а в ході цього процесу метафора разом з іншими засобами бере участь у членуванні світу та репрезентації дійсності [5, 10]. Метафори активно вивчаються в різних текстах художнього та інших стилів української мови, але, як слушно зазначає Т. Давиденко, бракує таких досліджень на матеріалі текстів сучасної жіночої прози [3, 29].

Сучасна українська жіноча подорожня проза представлена рядом видань, серед яких одним із найновіших і найбільш оригінальних є книжка Анни Яременко «Листи з екватора» [6]. Її авторка вирушила до Східної Африки (Уганда, Південний Судан) із християнською місією і, виконуючи свою роботу, описала враження від місцевих реалій. Ця книжка, побудована як серія листів з Африки в Україну, і становитиме об'єкт цього дослідження, мета якого — визначити роль метафори в експресивній побудові оповіді авторки про її африканські враження. Ми розподілимо метафори за тим, яку саме ділянку дійсності і картини світу вони описують, і простежимо їхню специфіку залежно від теми вислову та номінативної спрямованості.

Чимало вражень в авторки пов'язані зі спогляданням природи, яка її оточує на новому континенті. Коли письменниця береться описувати природу, робить пейзажні замальовки, її мова часто стає метафоричною: «... велике африканське небо. Цього вечора воно було розбурханим і живим, наче відіграло величезну виставу на кількох підмостках одночасно: спершу огидало веселкою розлоге мангове дерево, згодом — котило чорними хмарами, що, мов клуби диму, вистилали вечірній неспокій, а далі — сипало дощем, ніби сніговою порошею, і одночасно підсвічувало західним сонцем, що вже потроху вкладалося спати в білі хмарові перини!» [6, 26]. В цьому об'ємному фрагменті співіснує ціла низка уособлень (*живе небо; відіграло виставу; сонце вкладалося спати*), об'єднаних загальною експресивністю, що дає можливість увиразнити передачу зорових образів у словесній формі.

Подібним чином розгортається в книжці динаміка метафор на позначення дощу. Спочатку дощ передається через традиційну метафору крана з водою: «Здається, що Бог сказав нам: «Достатньо вам моєї благодаті...» — та закрутив краник дощової води, закрив небо на карантин і розігнав хмари» [6, 60]. А в пізнішому детальному описі мовного образу дощу, коли він усе-таки починається в Африці,

А. Яременко подає його вже як розгорнуте уособлення: «Любо прислухатися, як вечірній дощик барабанить своїми пальчиками по металевих дашках наших притулкових будиночків. Але тільки не сьогодні! Сьогодні він геть не церемонився з ніжностями: стукав кулаками, грюкав з усієї сили, наче збирався проламати дах будинку й затопити всіх його мешканців. [...] Ламав пальми, залазив своїми мокрими руками у вікна та двері й уже зовсім нещадно топив усіх, хто потрапляв йому на очі...» [6, 109]. Оскільки дощ характеризується передусім за діями, які він чинить на середовищі, у метафоричній структурі переважає дієслівна образна лексика. А іменники, які теж є складниками уособлення, семантично пов'язані з цими діями, тобто називають ті частини тіла, якими дії виконуються (*пальчики, кулаки, руки*). Таким чином, тут можемо говорити про комплексність, цілісність метафоричного образу. Крім того, у побудові цього образу спостерігається градація: від невеликої міри інтенсивності, вираженої накопиченням демінутивів, до максимальної сили вияву.

Деталі африканського краєвиду, що належать до неживої природи, теж подаються за допомогою метафоричних образів. Образ гір є також антропоморфним, але тут акцент через статичність, непорушність гір робиться не на діях, а на зовнішньому враженні: «Уздовж дороги досить добре видно, як обскубані пагорби, зовсім не прикриваючись, убого світять своїми кістками» [6, 90]. Відбувається зіставлення не тільки гір із зовнішністю людини, а й нових для авторки гірських краєвидів з уже відомими їй: «Якщо Карпати я звичай називаю кудлатими, сивими й нерозчесаними, то наші сусідні гори я радше описала би як зелені, прибрані та кістляві» [6, 90]. Як ми вже говорили на початку, в подорожі нове знання сприймається через призму вже наявного досвіду. При цьому мовний образ українських гір теж метафоричний, побудований на уособленні, тому що це загальний когнітивний механізм сприйняття природи людиною.

Ще одним прикладом уособлення є вислів, який стосується всієї африканської природи в цілому: «Не встигли ми оговтатися, як нестерпно-шалено-зелено-прекрасна африканська природа замкнула нас у свої пальмові обійми і, схоже, не збирається відпускати!» [6, 8]. Він наведений на самому початку книжки, є вербалізацією одного з найперших вражень авторки від нових краєвидів і від середовища. Тут природа характеризується не за зовнішнім образом, а за її дією на людину, втіленим через дієслівну в основі своїй метафору.

Звичайно, під час перебування в Африці авторка «Листів з екватора» отримала нові зорові та інші враження не тільки від картин природи, а й від заселених людьми місць. Це теж знаходить своє відображення в багатьох описах, у тому числі метафоричних. У картині, яку подає письменниця, Африка густонаселена, багатолюдна, і це втілюється у використанні метафори вулика, яка зустрічається

в різних місцях книжки. «Столичний вулик» — так називається розділ про столицю Уганди Кампалу, опис якої на початку тексту розкриває зміст метафори: «Привітна та галаслива Кампала знову зустріла нас скаженим вуличним рухом, тисячами людей різного кольору, раси, віку й роду занять. Здавалося, що сюди водночас зійшлися люди з усіх куточків планети!» [6, 102]. Аналогічно: «Цього разу новим «прапорцем» на нашій карті стало місто Кітале. Воно нагадало нам великий брудний вулик, у якому бджоли хаотично метушаться та в'їдливо дзижчать над вухом» [6, 109–110]. Це загальномовна метафора, але в контексті авторської оповіді вона додатково увиразнюється. У першому випадку стилістичним доповненням служить гіпербола, а в другому процитованому фрагменті — епітетами та предикативною конструкцією (підрядною частиною), яка робить метафору розгорнутою.

Характерною для описів конкретних місцевостей Африки (у зв'язку з людьми та їхньою діяльністю) є ономастична метафора. Хоча не всі дослідники виділяють ономастичну метафору в окремий різновид, ми погоджуємося з І. Білоус, яка вважає, що «ономастична метафора має чітко виражений антропоцентричний характер, а тому є важливим когнітивним механізмом, за допомогою якого ми сприймаємо й оцінюємо навколишню дійсність і формуємо наше ставлення до неї» [2, 136]. Прикладом традиційної ономастичної метафори, яка давно і стабільно вживається в різних мовах, є онім Мекка зі значенням 'найбільш бажане місце, куди прагнуть потрапити багато людей'. У тексті А. Яременко він ужитий для опису побаченого в новому селищі і стає частиною перифрази: «Мувайо — це маленьке селище неподалік, місце, де, зі слів нашої Джейнроуз, «можна придбати все» — так би мовити, «Мекка» африканського підприємця» [6, 36]. З виробництвом товарів і торгівлею пов'язана й інша ономастична метафора: «Замість звичного для нас словосполучення «Made in China» на більшості товарів красується напис «Made in Kenya». Ми собі дійшли висновку, що оця наша країна-сусідка — такий собі африканський міні-Китай» [6, 15]. Вона теж служить для побудови перифрастичної назви, цього разу для цілої країни. Пізніше ця назва відтворюється в тексті: «Ну от, за пакуванням чемоданів у своє недалеке закордоння — чи, як ми вже нарекли його, «африканський міні-Китай», Кенію, — все частіше думаю про Різдво...» [6, 58]. Це демонструє характерну для перифраз тенденцію до закріплення в мовній картині світу, стереотипізації.

Найбільша кількість метафор у «Листах з екватора» спрямована на опис людей, їхньої зовнішності, поведінки тощо. Авторка у своїй африканській подорожі є надзвичайно активною в комунікації, бо це передбачено самою суттю місіонерської діяльності. Вона постійно зустрічається з різними людьми і подає яскраві замальовки. Так, зооморфна метафора в наступному контексті продовжує метафору вулика, розглянуту вище, але переносить акцент уже на людей: «Щойно ми в'їхали на шкільне подвір'я, зі школи, як із вулика, вилетіли маленькі чорношкірі «бджілки», які

відразу ж обліпили нас з усіх боків...» [6, 68]. Демінутивна форма метафоричного іменника *бджілки* і загальна культурна семантика бджоли як близької людині комахи наповнює вислів позитивною оцінкою і емоційним змістом.

Типовою як у мові взагалі, так і в тексті Анни Яременко є соціальна метафора, у якій перенесення відбувається на основі соціальної ролі та пов'язаного з нею образу: «Цю жіночку називають «*молитовним війном*». Вона виростила кілька поколінь духовних лідерів. Багато людей по всьому світу мають за честь називати себе її дітьми — їх вона стереже в молитвах, міцно любить і завжди підтримує мудrimi порадами» [6, 112]. Слововживання, у якому метафоричний іменник *війн* з конкретизаційним означенням *молитовний* утворює перифразу, базується на характері та діяльності людини протягом усього її життя, формує усталений образ.

Релігійний дискурс, елементи якого послідовно простежуються в книжці, зумовлює частоту метафоричного вживання іменника *ангел* (*янгол*) у характеристиці людей, яких письменниця-місіонерка зустрічає на своєму шляху: «Добрый і простодушний охоронець щиро засміявся й сказав, що завжди до наших послуг. Це ще одне маленьке диво: він завжди приходить на допомогу в найнеобхідніший момент. Здається, Бог нам послав ще одного *ангела*...» [6, 30]; «Не знаю, як то описати. Ви коли-небудь бачили *янголів*? Так от. Позаду стояла саме ВОНА. Щоправда, без крилець та німбів, але то все суті справи не міняє. Старенька чорношкіра жіночка носила на собі чернече вбрання й мала великого золоченого хреста на грудях» [6, 87]. Характерно, що такі метафори стають дедалі більш розгорнутими, а в результаті слово вживається у множині, підкреслюючи постійність зустрічей із людьми, для характеристики яких можна застосувати такий іменник: «Янголи, що трапляються на нашому шляху, досить різні» [6, 88].

Артефактна метафора для характеристики окремої людини також уживається. О. Андрейченко говорить про складність і неоднорідність сфери-джерела «артефакт» у метафоричному застосуванні [1, 106]. Звичайно, у різних сферах артефактна метафора може набувати різного стилістичного забарвлення. Якщо в політичних текстах, за спостереженнями цитованої авторки, вона часто слугує створенню іронічного звучання, зневажливого ставлення до події чи особи [1, 109], то в подорожніх оповідях Анни Яременко артефактна метафора зі сфери техніки передає теплоту в ставленні до дитини: «Малюк поважно проходить підвір'ям, уважно розглядаючи всіх, хто трапляється на очі. Здається, що то не дитина, а малий *сканер*, який просвічує до кісток і «читає» тебе зсередини» [6, 52]. Головною тут стає сема проникливості, цікавості й уваги, для якої технічна метафора вказує на високий ступінь вияву.

Ще однією сферою, в описі якої Анна Яременко активно використовує метафори, є емоції й взагалі внутрішні почуття і переживання людини. Тут переважають уособлення, за допомогою яких відчуття увиразнюються й інтенсифікуються: «Відчуваю себе вихователькою в дитсадку: думки, спогади, враження, наче галасливі дітлахи,

гасають в голові з кутка в куток, і я ніяк не можу шикувати їх у рядочок, аби гарно причепурити, розчесати та представити вам» [6, 14]. Пов'язані з емоційною сферою уособлення, як бачимо, динамічні, у них важливу роль відіграє семантика руху, переміщення. Цю метафору взято з перших сторінок книжки, тобто з тієї частини оповіді, яка передає перші, захоплені враження від знайомства з новим континентом.

Таким чином, аналіз метафор у книжці оповідей про Африку Анни Яременко «Листи з екватора» показав, що метафоризуються основні складники картини світу: жива і нежива природа, міста й інші поселення, люди, а також внутрішні стани суб'єкта оповіді. Метафора в усіх ви-

падах значно робить оповідь більш експресивною і наочною. При цьому для різних ділянок використовуються різні види метафор: природа та внутрішні переживання й емоції людини найчастіше концептуалізуються через уособлення, населені людьми місцевості — через ономастичну метафору. А от образи людей у книжці є настільки багатограними, що провідного тематичного різновиду метафори тут немає, авторка добирає виражальний засіб залежно від контексту. На нашу думку, широка метафорика пов'язана не тільки зі стилістичними потребами увиразнення, а й з емоційним світосприйняттям авторки і з силою того враження, яке на неї робить не знана доти африканська реальність.

Список літератури:

1. Андрейченко О. Артефактна метафора в сучасному політичному дискурсі: когнітивний аспект//Лінгвістичні студії. – 2011. – Вип. 23. – С. 106–110.
2. Білоус І. Особливості ономастичної метафори в німецькомовному публіцистичному дискурсі//Наук. вісн. Чернівецького нац. ун-ту ім. Ю. Федьковича. Сер. Герм. філологія. – 2013. – Вип. 668. – С. 135–142.
3. Давиденко Т. А. Метафора як прикметна ознака мовотворчості представниць жіночої прози//Наук. зап. Нац. ун-ту «Острозька академія». – 2013. – Вип. 40. – С. 29–32.
4. Кравець Л. Динаміка метафори в українській поезії ХХ ст. – К., – 2012. – 416 с.
5. Складаревская Г. Метафора в системе языка. – СПб., – 2004. – 166 с.
6. Яременко А. Листи з екватора. – К., – 2016. – 120 с.

Section 6. Pedagogy

DOI: <http://dx.doi.org/10.20534/EJHSS-17-10-37-39>

*Martianova Maria Evgeniivna,
Zaporizhzhia State Medical University
E-mail: Limon308@mail.ru*

The influence of Jules Lagneau's philosophical ideas on the formation of Alain's educational views (Emile-Auguste Chartier)

Abstract: The article underlines the role of the Jules Lagneau's philosophic principles in the Alain's educative conception. The article presents the analyze of the ethics direction of Alain's research and procedure development in the context of the study of the education.

Keywords: freedom of the mind, perception, free will, moral concept, judgment.

*Мартьянова Марія Євгеніївна,
Запорізький державний медичний університет,
викладач іноземних мов
E-mail: Limon308@mail.ru*

Вплив філософських ідей Ж. Ланьо на формування педагогічних поглядів Алена (Еміля-Огюста Шарт'є)

Анотація: У статті окреслена роль філософських принципів французького викладача Жуля Ланьо у концепції викладання його учня Алена (Еміля Огюста-Шарт'є). Проаналізовано витoki етичного спрямування науково-методичної діяльності Алена в контексті розгляду питань процесу виховання.

Ключові слова: свобода розуму, сприйняття, вільна воля, етична концепція, судження.

Французька освітня система представляла собою наполеонівську модель на протязі всього XIX століття. Ця система характеризувалась культом ораторського мистецтва в педагогічній професії. Головними і неодмінними перевагами викладача вважалися дві якості: вміння тримати в пам'яті великий, але стандартизований і незмінний масив інформації, а також вміння завжди подати цю інформацію аудиторії в рамках суворої стандартизованої зрозумілої схеми, причому, риторично розгортаючи цю стандартну схему, потрібно було проявити невимушеність і особисте дарування.

Одним з найяскравіших представників філософської педагогіки, який змінював вектор викладання у Франції, був Еміль-Огюст Шарт'є. Відомий під псевдонімом Алєн, він викладав філософію у ліцеях Парижа, Лор'яна та Руана. Головна ідея філософського концепту педагога є віра в свободу розуму, спрямованого не на самоспоглядання, але на осмислення та впорядкування явищ зовнішнього світу, на пошук нових ідей і способу їх реалізації. Поворотним пунктом у становленні світогляду Алєна було знайомство з його вчителем та наставником Жулем Ланьо, «великим Ланьо — по правді кажучи, єдиною людиною, яку я визнавав божеством» [7,124].

Навіть портрет Ланьо він описує з любов'ю: «Жуль Ланьо був рудим, бородатим, високим й струнким. Руки, обличчя, шия були увеснянках. Дивував його лоб мислителя, свого роду купол, який рухався над очима... Рижуваті величні брови. Маленькі очі, запалі, чорні з золотими краплинами... Ніс маленький і тонкий. Маленький рот з невеликими вусами й грубою бородою. Все разом складало потужну й красиву людину, рівної якій я не зустрічав. Він завжди був активним. На його обличчі ніколи не побачиш вираз нудьги, або втоми, або зусилля щось запам'ятати, лише задумливий погляд. [6]». Ланьо викладав у Алєна 2 курси й наполягав зберегти «схильність до гніву», в той час, коли всі просили його навчитися заспокоюватися.

Спочатку Жуль Ланьо не виділяв свого учня, його роботи ніколи не зачитувалися як приклад. Саме це й спонукало Алєна до виказування протиріч, що дало можливість Ланьо побачити його здатність до роздумів і риторики. Більш того, Ланьо розумів почуття свого учня до батьків й підтримував його. Коли він хворів, Алєн часто навідував вчителя й після його смерті прагнув опублікувати курс викладання Ланьо [6].

Захоплення та неймовірну повагу до свого вчителя підтверджує праця Алєна «Спогади про Жуля Ланьо», яку

він починається 15 липня 1923, за кілька місяців до тридцятилітньої смерті вчителя. Спочатку проект полягав в тому, щоб об'єднати рідкісні рукописи: статті, промови, політичні маніфести. Результат перевершить всі очікування, так як колективне зусилля призведе до публікації декількох томів: Рукописи, Знамениті уроки Ланьо, судження про Бога, Спогади про Жуля Ланьо [7; 121]. Таким чином Ален намагався відобразити ідеї свого наставника, систематизувати систему його вчення.

Ален читав лекції вільно, імпровізуючи і насичуючи їх прикладами, взятими у поетів, романістів, з повсякденного життя; лекції ці приводили учнів в захват. Дуже скоро вони стали обожнювати його так само, як сам він обожнював Ланьо.

Перша стадія філософського мислення, за словами французького викладача, є сприйняття. Але сприйняття ніколи не відбувається миттєво. У сприйнятті, яке розглядається як щось безпосереднє, не може бути ілюзії. Вивчення основних ілюзій показує, що такого сприйняття не існує. Необхідно відокремлювати поняття розуміння та підпорядкування інформації, відчуттям реальності та справжнім станом речей. Людина сприймає реальність як необхідність, поєднуючи розумову та емоційну складові. Ланьо стверджує, що розум ґрунтується на чуттєвості, так як відчуття є первинним [9, Р. 167].

Наступна стадія — це відчуття вільної волі людини. Життя складається з багатьох необхідностей, які підтримують культ моральної звички, яку Ланьо описує як другу натуру. Головна цінність життя — це свобода, яка народжується в людині, коли вона в змозі подолати свої слабкості. Ми залежні від нашого оточення, й виконання нашого обов'язку не повинне сприйматися як наказ, виховуючи в нас рабів, швидше як знаходження контакту з багатьма формами подій, що дозволяє не втрачати свободу [8].

Третьою складовою є роздуми, які філософ визначав, як не лише набір ідей, але також як акт, який включає в себе синтез множинності, аналізу та уніфікації інформації.

В душі свого учня Жуль Ланьо залишив незгладимий слід, всю свою подальшу роботу Ален пов'язував з його вченням. Наслідуючи свого вчителя, Ален вважав, що розум замовляє конкретні об'єкти але завжди при їх безпосередній або потенційно безпосередній присутності. Це рішення здається паралельним висновку суб'єктивного ідеалізму Канта, з яким Ален познайомився на лекціях свого вчителя.

Один з головних принципів Алена, який впливає з вчення Жуля Ланьо, полягає у твердженні, що мислення є вимірюванням. Думка — це вимірювальний апарат що служить для упорядкування зовнішнього існування, дух — це не щось інше, як ансамбль апріорних ідей. Ідеї повинні співвідноситися з досвідом. В своїх лекціях Ланьо стверджував, що не існує чисто суб'єктивних знань. Існування ідей пояснюється речами, які є об'єктами й причиною ідей. Ідеї — це щіпці, які заховають певний життєвий досвід. Лише моделі упорядкування, наприклад простір і час, не залежать від людини й невідомі їй. Як пояснює Ален, ми

формуємо ідеї лише в реальному сприйнятті об'єкта [8].

Свободу мислення французького педагога вбачаємо в його стилі висловлювання. Основні роботи Алена називаються «Судженнями», які продовжує традицію моралістичних есе, розпочату «Дослідами» Монтеня і «Максимами» Ларошфуко. С. Зенкін виділяє «Судження» філософа в особливий жанр — «мораліте» [2; 4]. Ален з самого початку заявляє свою відданість ідеї здорового глузду, яку поступово розвиває, приводячи приклад життєвих сюжетів і проблем, з якими стикається будь-яка людина. Стиль «Суджень» був суровим й прагматичним. Ален заявляє, що життя — це не екзистенціальна драма, а етична проблема, і завдання філософа спробувати її вирішити. При цьому кожна життєва ситуація потребує окремого підходу, приватного рішення. Згідно Алена, справжня філософія — це етика приватної особи. Таким чином, філософія повинна бути зрозумілою, її функція полягає в служінні приватним особам, особистим інтересам конкретної людини, в наданні рекомендацій та порад. Саме це й мав на меті французький філософ при написанні своїх «Суджень», які й до цього дня залишаються бестселером.

Еміль-Огюст Шартъє вважав помилковим стверджувати, що одна дія, яку людина вміє виконувати, виконується без уваги. Ціна думки полягає в тому, що людина повинна добре мислити. Оскільки ми не можемо діяти без роздумів, ми не можемо діяти належним чином, не замислюючись про це. Головною перешкодою для цього є страх помилково помилитися. Щоб його подолати і зробити те, що він хоче зробити, потрібно тільки робити те, що він хоче, наприклад, протягувати руку, не рухаючи ногою. Людина вчиться не завдяки механічному повторенню, але завжди за умови постійної уваги, іншими словами, за умови, що виконання рухів є вольовими і вільними, без зайвих рухів. Основна причина цього розладу — змішання ідей, що посилюється страхом помилитися [3; 240–241].

Одну із своїх робіт Ален присвятив викладанню, де зосереджені основні питання, які пов'язані з вихованням дітей та становленням особистості. Наслідуючи принципи викладання Ланьо, Ален виділяє поняття етики й моралі, які займають одну з ключових понять в його теорії виховання.

Ален основує свою етичну концепцію в наступних положеннях:

– В моралі вбачається іскра Абсолютного Духа, тому необхідно приділяти увагу поясненню головних принципів моралі;

– Мораль пред'являє вимоги бути вільним у думках й діях, активно шукати істину, творчо створювати цінності, мати волю протистояти спокусам, безкомпромісно слідувати своєму призначенню.

– При вирішенні моральних проблем ми завжди повинні відноситися до людини, як до цілі а не як до засобу.

– Потрібно прислуховуватися до голосу своєї совісті — надійному етичному орієнтиру, який спонтанно й щиро реагує на невідповідність належного і суцього та спо-

нукає появу в свідомості людини позитивних моральних почуттів [2; 95].

Знання є благом, воно веде до мудрості, тому головна ціль, яку повинні вбачати студенти у вивченні філософії є побудова етичної або моральної концепції. Ален заявляє, що перешкодами на шляху до морального способу життя є душевна лінь, потурання пристрастям і помилкам. Індивіда завжди переслідує спокуси егоїзму, злоби, байдужості, боягузтві, зневіри. Перебуваючи в полоні афектів, ми слідуємо проявам нашої фізичної природи, завдаємо страждання іншим людям і самі стаємо нещасними, здійснюємо безвідповідальні вчинки, які загрожують красі і гармонії світу [2; 94].

Наступна ідея виховання, яку описує французький педагог є ідея ефективного контролю. По-перше, він повинен бути підтримуватися учителем, виключаючи випадки фаталізму, прикладом може слугувати упередження про типи характерів та їх можливі риси. Той, хто вивчає окремі характери, незабаром приходить до висновку, що кожна дитина розвивається відповідно до свого внутрішнього законодавства, як яблуна, яка може дати сливи. Ця ідея

сильно прив'язана до зовнішнього аспекту, також частота реакція настрою у кожного однакова, але вона розрізняється інтенсивністю. Це не змінює характер, в тому сенсі, що одна людина буде мати свій власний шлях, щоб бути милосердною, люблячою, мужньою; а інша людина надасть перевагу іншій можливості. Це як написання листа, модель може бути однаковою з однаковими ідеями, словами, але з різними ознаками. Треба сказати, такого роду особливості, які є непереможними, але в той же час опираються реальній освіті, приводять до розвитку.

Отже, можна зробити висновок, що судження Жуля Ланьо вплинули на подальше вивчення, систематизацію й удосконалення освітньої активності Алена у питанні розвитку виховного потенціалу людини. Обидва філософа поділяють непохитну віру у вільну раціональність, погляд на необхідність розглядається як дар прикладного розуму і захист суперечливого аргументу про співвідношення свободи і необхідності. Ален виділяє основні принципи, які є складовими виховання: дотримання етично-моральних концепцій концентрація уваги та ідея ефективного контролю.

Список літератури:

1. Ален Судження/Ален – М: Республика, – 2000. – 399 с.
2. Мачульская О. И. Стоическая традиция в учении Алена/О. И. Мачульская//История философии. Вып. 13/Отв. Ред. И. И. Блауберг – М.: ИФРАНБ – 2008 – С. 89–97.
3. Alain Éléments de philosophie/Alain – Paris: Gallimard, – 1990–399 p.
4. Alain Esquisses d'Alain. 1. Pédagogie enfantine. Cours dispensé au Collège Sévigné en 1924–1925./Alain – Paris: Les Presses universitaires de France, – 1963–126 p.
5. Alain Propos sur l'éducation/Alain [Electronic resource] – Mode of access: URL: http://classiques.uqac.ca/classiques/Alain/propos_sur_education/propos_sur_education.pdf
6. Barral A. Etude sur la violence éducative dans «Pédagogie enfantine» et «Propos sur l'éducation»/A. Barral [Electronic resource] – Mode of access: URL: <https://sites.google.com/site/philnewton/les-philosophes-et-la-violence-educative/alain-cela-sent-le-refectoire>
7. Blondel E. Lagneau, la guerre et le devoir de résistance/E. Blondel//Le Philosophoire – 2000. – № 13 – P. 119–130.
8. Dwelshauvers G. – La philosophie de Jules Lagneau Revue de métaphysique et de morale/G. Dwelshauvers [Electronic resource] – Mode of access: URL: <http://alinalia.free.fr/spip.php?article163>
9. Lagneau J., Célèbres leçons et fragments/J. Lagneau – Paris: Presses Universitaires de France, – 1950–324 p.
10. Granel G. Michel Alexandre et l'école française de la perception/G. Granel//Critique, – 1962, – № 183–184, – P. 758–788.

Section 7. Psychology

DOI: <http://dx.doi.org/10.20534/EJHSS-17-10-40-43>

*Blinov Oleg Anatolevich,
National Aviation University
Assoc. Prof., Department of Social Technologies
E-mail: blinov09@bigmir.net*

Emotionally-shaped therapy as a modern method of psychological psychotherapy

Abstract: This article provides an overview of modern methods of emotional and imaginative therapy. Showing psychological mechanisms underlying personality changes client. Revealed the stages of emotional and imaginative therapy.

Keywords: Emotionally-shaped therapy, psychological therapy, emotional state.

*Блінов Олег Анатолійович,
Національний авіаційний університет,
доцент кафедри соціальних технологій
E-mail: blinov09@bigmir.net*

Емоційно-образна терапія як сучасний метод психологічної психотерапії

Анотація: У статті здійснено огляд сучасного методу емоційно-образної терапії. Показані психологічні механізми, що лежать в основі особистісних змін клієнта. Розкриваються етапи роботи емоційно-образної терапії.

Ключові слова: Емоційно-образна терапія, психологічна психотерапія, емоційні стани людини.

Вступ

Сучасне українське суспільство характеризується вкрай високим рівнем невротизації населення, ускладненням особистісних проблем людей і шляхів їх вирішення.

Ці проблеми викликані не тільки довготривалою політичною, економічною і соціальною кризою, бажанням еліт сучасної України вирішити власні проблеми за рахунок населення військовим шляхом, так і відсутністю системи навчання психологів сучасним високоефективним психотерапевтичним методам.

Вихідні передумови

Одним з перспективних сучасних психологічних психотерапевтичних методів є емоційно-образна терапія (ЕОТ) [7–8; 10; 13].

Це метод психотерапії, який відноситься до психодинамічного напрямку. Мішенню цього методу є хронічні негативні емоційні стани, а засобом їх корекції — образи цих станів, які представляються клієнтом [10, С. 2].

Автором методу є Н. Д. Лінде, який розробив метод спроможний працювати в досить широкому діапазоні. Так наприклад, ЕОТ дозволяє проводити корекцію фобій [6].

Одним з актуальних проблем є усунення больових син-

дромів. Автор методу провів експериментальне вивчення цієї проблеми і отримав вагомий результати, які підтверджують його високу ефективність в цьому напрямку роботи [11].

Метод дозволяє успішно його застосовувати для лікування залежностей і втрати значущих для людини людей та ін. [12].

Н. Д. Лінде були розроблені різноманітні прийоми і методики роботи в руслі методу ЕОТ. Автором підкреслюється, що одним з основних інструментів здійснення психотерапевтичного ефекту є робота з внутрішньою дитиною, який знаходиться в душі у кожної людини [9].

Сучасний темп життя з його стресами, швидкістю вирішення проблем, підвищених вимог до швидкої адаптації і переадаптації персоналу до виробничих змін вимагає використання методів, які дозволяють ефективно, за дуже короткий час поліпшити стан клієнта, допомогти йому вилікуватися від хвороб. Таким високим вимогам абсолютно відповідає метод емоційно-образної терапії. Він виник як відповідь на ці вимоги і відноситься до категорії інтеграційних психотерапевтичних методів. Можна сказати, що це метод психологічної хірургії.

Формулювання цілей

Показати існування сучасного методу, який здатний ефективно вирішувати психологічні проблеми клієнта. Охарактеризувати його можливості в лікуванні.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Метод емоційно-образної терапії — сучасний напрям психотерапії, що створений Миколою Дмитровичем Лінде [10].

Емоційно-образна терапія (ЕОТ) — це новий метод, що належить до психодинамічного напрямку психотерапії. Метою емоційно-образної терапії є виявлення і позитивна трансформація неусвідомлюваних хронічних патогенних емоційних станів, які породжують психологічні або психосоматичні порушення. Це завдання вирішується за допомогою створюваних клієнтом спонтанних образів, що виражають проблемний емоційний стан, подальшим аналізом цих образів, спеціальними впливами, спрямованими на перетворення станів через роботу з образами [14].

ЕОТ — є методом керованого діалогу з несвідомим світом клієнта. Клієнт працює над самим собою при співпраці з психологом, який допомагає усвідомлення негативного емоційного стану та причин його виникнення, і пропонує ефективні техніки для його позитивного зміни.

ЕОТ — включає в себе деякі теоретичні уявлення про природу емоцій, роботі свідомості і несвідомого, причини виникнення внутрішніх емоційних конфліктів. У ЕОТ розроблена основна модель процесу терапії, що складається з десяти кроків, специфічні прийоми аналізу психологічних проблем, набір трансформуючих впливів (приблизно 30 оригінальних технік), набір імагінативних вправ, спрямованих на самопізнання і виявлення проблем, створений словник образів і їх інтерпретацій, вироблена позитивна філософія життя.

Психологічні механізми, що лежать в основі особистісних змін клієнта. Через образи, що виражають деякий патогенний емоційний стан, можна аналізувати причини його виникнення, а також безпосередньо впливати на сам негативний стан з метою його нейтралізації і заміни на позитивний. На зовнішньому плані клієнт працює з образом, але реально працює з самим собою. Він надає емоційно-сміслові впливи на образи, які виражаються в змінах його стану і синхронно в змінах способу. Наприклад, коли клієнт, який страждає від емоційної залежності, забирає емоційні інвестиції (наприклад, «серце»), віддані раніше партнеру і приймає їх в себе, одночасно він спостерігає, що його стан поліпшується, страждання тане, а образ залежності (наприклад, «меч, пронизує її груди») теж сам собою зникає. Робота ведеться до повного зникнення негативного стану і коригуючого з ним образу.

Повністю завершені процедури зміни негативного емоційного стану припускають і повне вирішення вихідного емоційного конфлікту, тому відновлення негативного стану стає неможливим. Відновлення проблемного стану може відбуватися тільки в тому випадку, якщо клієнт має інші приховані мотиви для його збереження і підтримання. В цьому випадку терапія триває до повного зцілення.

Життєва філософія ЕОТ. У неї розвивається життєстверджуюча філософія на підставі реальної психотерапевтичної практики. Вона має велике значення для вибору правильного впливу в ході терапії. Використовується для пояснення клієнту його помилок, які привели його до життєвого глухого кута.

Кінцеві цілі впливу. Головна мета впливу — зникнення негативного емоційного стану, що породжує психосоматичні або психологічні проблеми особистості, заміна його на нейтральний або позитивний стан. В результаті чого зникають всі негативні психосоматичні, емоційні і поведінкові прояви, на які скаржився клієнт. В результаті чого людина стає здатною відчувати радість і щастя, досягати успіху, розвиватися, стає добрішою, знаходить оптимізм і енергію для діяльності.

ЕОТ довела свою ефективність при лікуванні різноманітних психосоматичних проблем. Наприклад, різноманітних психогенних болю, алергій, астми, порушень роботи щитовидної залози, нейродерміту, закладеності носа, спазмів дихання, заїкання та інших хвороб. Також методом ЕОТ ефективно лікуються будь-які фобії, тривоги, панічні атаки, депресії, гнів, почуття провини або сорому. Особливо ефективна ЕОТ в разі роботи з емоційною залежністю і проблемою втрати. ЕОТ добре показала себе в випадках емоційної травми. А також у випадках негативних сценаріїв життя, втрати сенсу життя, порушень жіночності, проблем взаємин, пошуку свого призначення. Застосовується в перинатальній психотерапії. Межі можливостей ЕОТ невідомі, постійно відкриваються все нові і нові завдання, які вдається вирішувати з її допомогою.

Специфічним відмінністю ЕОТ є збалансоване поєднання аналітичного дослідження і корекційних впливів в єдиному процесі роботи з образами емоційних станів.

Також характерною ознакою ЕОТ є те, що результат в основному позначається прямо тут і зараз, іноді в ту ж секунду, коли застосований адекватний прийом, який зцілює внутрішній емоційний конфлікт. Це залежить від того, що ЕОТ є каузальною психотерапією, тобто спрямованої на пошук першопричини проблеми особистості та її корекцію за допомогою точкового, екологічно чистого і гуманного впливу.

Вплив здійснюється самим клієнтом, і хоча він спрямований на роботу з образом (або образами), але, по суті, є самовпливом на власні емоції або окремі аспекти особистості клієнта.

Особливістю ЕОТ є той факт, що всі проблеми без винятку розглядаються через їх психосоматичний вираз.

Даний метод зародився на початку 90-х років і потім постійно заглиблювався і вдосконалювався. Автор методу Н. Д. Лінде не приховував, що в своїх дослідженнях використовував результати занять безліч інших теорій і практик, таких як гештальт- і тілесна терапія, НЛП, процесуальна терапія, психоаналіз, символдрама і т. д.

Новизна методу полягає в ідеї про те, що будь-яка проблема породжується деякою хронічною фіксацією емоційної

енергії на певної меті, а рішення задачі лежить в області образів, через які можна знайти точку фіксації, зрозуміти причину, а потім застосувати прийом по відношенню до образу.

Відмінними рисами ЕОТ є: специфічні цілі і спосіб; специфічний спосіб створення образів; діалог з несвідомим світом клієнта; специфічне уявлення про причини виникнення психологічних і психосоматичних проблем; специфічний процес і методи аналізу образів; специфічні прийоми впливів для вирішення внутрішнього конфлікту; специфічні прийоми, що забезпечують повне і завершене рішення проблеми; специфічні методи перевірки результатів; специфічні прийоми ідентифікації з позитивним станом; специфічні імагінативні вправи, що виявляють проблеми або відкривають ресурси особистості.

У найзагальнішому вигляді метод ЕОТ може бути виражений формулою: негативне почуття-образ почуття-аналіз-емоційна трансформація образу-позитивне почуття. Але такого опису недостатньо. Саме терапевтичний процес в методі ЕОТ може бути представлений як послідовність з десяти кроків.

Перші п'ять кроків (або етапів) можна визначити як аналітичну стадію роботи, коли виявляється основний психологічний конфлікт. Наступні п'ять кроків (або етапів) присвячені трансформації емоційного стану, що породжує існуючу проблему, перевірки та закріплення позитивного результату.

ЕОТ може проводитися як в індивідуальній, так і груповій формі. Для групової роботи характерно, що терапевтична робота проводиться з одним з членів групи, за його запитом, але в присутності групи. Спостерігаючи за терапевтичним сеансом, інші учасники групи часто вирішують свої проблеми за аналогією з обговорюваних випадком. Вони вчаться краще розуміти інших людей і самих себе. ЕОТ має перевагу наочності, вся структура психологічної проблеми клієнта завдяки своїм образним висловам стає абсолютно очевидною для спостерігачів. Це служить гарним способом навчання студентів і психологів-практиків [10, С. 93–94].

Загальна схема терапевтичної роботи ЕОТ має наступні етапи: попередня бесіда; прояв симптому в уявній критичній ситуації; прояснення психосоматичних проявів проблеми; створення образу; дослідження образу і аналіз проблеми; трансформація стану через роботу з образами; інтегрування образу з особистістю (соматизація або ідентифікація); ситуаційна перевірка; екологічна перевірка; закріплення результату.

У методі використовується цілий ряд різноманітних методик, прийомів і вправ. Наприклад клієнтам пропонується виконати вправу «Намалюй людину». Потім проводиться формальний аналіз малюнка, а також неформальний аналіз малюнка за методикою Н. Д. Лінде.

Використовуються такі методи роботи з образами: вивільнення пригнічених почуттів; повернення витіснених почуттів; прояв неусвідомлених почуттів; пробудження несвідомих механізмів саморегуляції; парадоксальні методи (скасування застряглих негативних почуттів); скасування негативних батьківських приписів; енергетичне насичення образу для посилення слабшої половини особистості; подолання неадекватних заборон; звільнення від емоційної залежності (подолання горя); позбавлення від психотравми; позбавлення від жалю до себе; метод каюття; повернення втраченої жіночності; прийняття своєї Внутрішньої Дитини.

Становить значний інтерес використання емоційно-образної терапії в реабілітаційній роботі з клієнтами, які хворіють на різні психосоматичні захворювання, постраждали в результаті катастроф, військових дій, стали жертвами сімейних конфліктів та ін [1–5].

Висновки і подальші перспективи досліджень

Емоційно-образна терапія (ЕОТ) — це новий метод, що належить до психодинамічного напрямку психотерапії. Метою емоційно-образної терапії є виявлення і позитивна трансформація неусвідомлюваних хронічних патогенних емоційних станів, які породжують психологічні або психосоматичні порушення.

Це завдання вирішується за допомогою створюваних клієнтом спонтанних образів, що виражають проблемне емоційний стан, подальшим аналізом цих образів, спеціальними впливами, спрямованими на перетворення станів через роботу з образами.

Ефективність методу доведена результатами його використання на практиці протягом тривалого періоду часу і позитивними відгуками значної кількості вилікуваних хворих. ЕОТ дозволяє значно скоротити час лікування хворих і підняти рівень якості їх лікування.

У зв'язку з високою ефективністю методу ЕОТ існує необхідність продовження вивчення методу на практиці, збору результатів його застосування, розширення діапазону його використання в клінічній практиці.

Список літератури:

1. Білов О. А. Види та напрямки психологічної допомоги психотравмованим військовослужбовцям /О. А. Білов// Вісник Національного університету оборони України. З б-к наук. праць. – К.: НУОУ, – 2014. – Вип. 4 (41). – С. 168–173.
2. Білов О. А. Досвід психологічної реабілітації учасників АТО та членів їх сімей в умовах санаторію/Військова психологія у вимірах війни і миру: проблеми, досвід, перспективи: матеріали всеукраїнської наук.-практ. конф. з міжнар. участю (Київ, 12–13 лютого 2016 р.)/Київський Національний університет ім. Тараса Шевченка. – К.: КНУ ім. Тараса Шевченка, – 2016. – С. 23–26.
3. Білов О. А. Особливості організації психологічної абілітації та реабілітації в умовах військового госпіталю/Актуальні проблеми психологічної допомоги, соціальної та медико-психологічної реабілітації учасників антитерористичної

- операції: матеріали міжвідомчої науково-практичної конференції (Київ, 26 травня 2016 р.)/Міністерство оборони України, Національний університет оборони України імені Івана Черняховського. – К.: НУОУ, – 2016. – С. 45–47.
4. Білов О. А. Психологія бойової психічної травми: монографія/О. А. Білов. – К.: Талком, – 2016. – 246 с.
 5. Білов О. А. Теоретичні уявлення та практичні здобутки психологічної реабілітації поранених комбатантів/О. А. Білов//Науковий вісник Чернівецького університету: Збірник наукових праць. – Вип. 739. Педагогіка та психологія. – Чернівці: Чернівецький нац. у-т, – 2015. – С. 7–14.
 6. Линде Н. Д. Коррекция фобий методом эмоционально-образной терапии/Н. Д. Линде//Вопросы психологии. – 2006. – № 2. – С. 68–79.
 7. Линде Н. Д. Психологические Сутры. Психология для реальной жизни/Николай Линде. – М.: Беловодье, – 2013. – 256 с.
 8. Линде Н. Д. Психологическое консультирование: Теория и практика: Учеб. пособие для студентов вузов/Н. Д. Линде. – М.: Аспект Пресс, – 2011. – 255 с.
 9. Линде Н. Д. Работа с Внутренним Ребенком в эмоционально-образной терапии/Н. Д. Линде//Вопросы психологии. – 2007. – № 1. – С. 159–169.
 10. Линде Н. Д. Эмоционально-образная (аналитически-действенная) терапия: чувство-образ-анализ-действие. – М.: Генезис, – 2015. – 384 с.
 11. Линде Н. Д., Журавлева О. Д., Мкртчян К. А. Коррекция боли с помощью эмоционально-образной терапии / Н. Д. Линде, О. Д. Журавлева, К. А. Мкртчян//Вопросы психологии. – 2008. – № 5. – С. 163–169.
 12. Линде Н. Д., Корнеева Е. В. Эмоционально-образная терапия зависимости и утраты / Н. Д. Линде, Е. В. Корнеева //Вопросы психологии. – 2010. – № 1. – С. 128–137.
 13. Эмоционально-образная терапия. Сборник статей/под редакцией Королевой А. П. и Жаровой Т. И. – М.: Редакционно-издательский центр «Консорциума «Социальное здоровье России», – 2011. – 232 с.
 14. Линде Н. Д. Статья в справочник по методам психотерапии, принятым в РФ [Электронный ресурс]. – Режим доступа: URL: <http://linde-eit.ru/content/statya-v-spravochnik-po-metodam-psihoterapii-prinyatym-v-rf>

Section 8. Philosophy

DOI: <http://dx.doi.org/10.20534/EJHSS-17-10-44-46>

Vasylieva Lyudmila Anatolievna,
PhD, docent
Department of Political Science and Sociology
National Aerospace University KhAI
Kharkiv, Ukraine
E-mail: adululu@gmail.com

Brand is a public semantic-symbolic conglomerate of modern communicative space

Abstract: The author explores the symbolic and symbolic nature of the brand in public communications. Emphasized the essence of the selfie phenomenon as an image of brand-idealized hedonism.

Keywords: brand, branding, brendyzatsiya, public communication, identity, selfie, symbol, ideoprostitir.

Васильєва Людмила Анатоліївна,
доцент кафедри політології та історії Національного
аерокосмічного університету ім. Н.Е. Жуковського «ХАІ»
кандидат філософських наук, доцент
E-mail: adululu@gmail.com

Бренд як публічний знаково-символічний конгломерат сучасного комунікативно простору

Анотація: Автор досліджує знакову-символічну природу бренду в публічних комунікаціях. Підкреслюється сутність феномену селфі як образу-бенду ідеалізованого гедонізму.

Ключові слова: бренд, брендинг, брендизація, публічні комунікації, ідентичність, селфі, символ, ідеопростір.

Підвищена роль комунікативної компоненти сьогоденного суспільства диктує як нові перспективи, форми об'єднання, ефективно-новітні техніки й технології публічних комунікацій, так і міжкультурні кризові дисонанси й глобальні виклики. В таких умовах бренд як інтеграційний інструмент публічних комунікацій, маючи дуальну природу, може амбітно претендувати на роль публічного комунікативного базису, системоутворюючого початку, що здатен змінювати глобальний устрій соціуму.

Ціллю даної статті є соціально-філософське осмислення природи бренду як інструменту публічних комунікацій й виявлення його особливостей в сучасному інформаційно-комунікативному суспільстві.

Брендизації сьогодні піддається буквально весь публічний простір, створюються нові публічні соціокультурні форми комунікації. Аналіз сучасної наукової літератури (Г. Фезерстоун, Д. Холт, Д. Аакер, М. Андреева, О. Бурова, Л. Газнюк, В. Дубієва, Е. Мельник) показав, що поняття бренду транслюється повсякчас контекстуально, але немає чіткої міждисциплінарної соціально-філософської

«теорії бренду», яка засвідчила б його фундаменталізацію й відкривала нові можливі процедури брендизації. З цього твердження випливає реляційна й інтерактивна природа бренду — будучи присутнім в будь-якій соціальній комунікації, цей об'єкт, в ряду подібних йому публічних об'єктів, створює безліч відносин, переживань, закінюючи до сприяння, співтворчості, активного ставлення до нього.

У сучасному соціокультурному просторі бренд як один з інструментів публічної комунікації, міфологічний за своєю природою — брендовий логотип магічно здатен перетворити стандартний товар, виготовлений у країнах третього світу, в ультрамодний об'єкт повсякденного споживання [1, 46]. Отже, бренд може виступати як спосіб й засіб осмислення людиною дійсності, орієнтації в ній. Сам бренд — «це вже не товар, фірмовий стиль або логотип, це сподівання, надії споживача, його уявлення про власну позитивну ідентичність» [2, 28].

В сучасному публічному просторі для бренду характерною є тенденція «брендизації речі» [2, 28], тобто тих речей, які ще пару десятиліть тому не могли асоціюватися

з брендами, як символіко-значущими об'єктами, що формують знакову систему соціокультурного простору. Символізм брендів, як світових, так і локальних, що є, безумовно, однією з найпотужніших складових відкритого публічного простору, пропонує тим, хто його використовує певний перелік елементів (образи, символи, текстові форми), з яких у подальшому можна створити сценарій ідеального життя. Сучасна культура споживання не передбачає лише функціональне задоволення потреб — навпаки, споживання все частіше ґрунтується на прихованих змістах, а бренди використовуються як символічні ресурси для формування й підтримки особистісної індивідуальності, ідентичності [3, 137]. Споживач долучається до створення власного символічного проекту, в якому йому необхідно активно формувати ідентичність із символічних матеріалів. Саме цими матеріалами стають бренди, які містять більшість наявних культурних змістів. Взаємодіючи, публічні бренди щоразу можуть створювати нову соціальну реальність, затверджуючи нові смисли, долаючи стійкі, повторювані, традиційні моделі комунікації. У цьому прояві публічність бренду демонструє особливий варіант публічної ідентичності.

Вважається, що методи, які використовуються для створення особистісної ідентичності, стосуються естетичних або культурних порядків, вони містять культурні ресурси й культурний капітал. Так, М. Фезерстоун, професор соціології, стверджує, що в культурі споживання виникла нова особистісна концепція — «самопросування», яка ставить на перший план зовнішній вигляд, демонстративність [4, 170–196]. Тут доречним буде провести аналогію бренду з феноменом селфі (англ. *selfie*, від «*self*» — сам, себе) — різновидом автопортрету. На нашу думку, в сьогоденні селфі, фактично як і бренд, являється досить новим модусом публічної сфери й має компенсаторний характер — поведінкою селфі людина намагається відшкодувати ті чи інші складнощі, які відчуває в реальній повсякденній комунікації, при цьому потреба в проголошенні перед суспільством своєї виключності, неповторності, індивідуальності може призвести до ігнорування суспільних нормативів, приймати асоціальні форми. З іншого боку, селфі — необхідність будування сукупності зовнішніх взаємодій зі світом, форма публічної самореалізації, в якій може проявлятися індивідуальна культура, що базується на творчому потенціалі людини й транслюється через образ-символ. При цьому готовність до публічної самопрезентації через селфі формується на основі природного бажання людини до свободи, відкритості, інтеграції з іншими людьми й навколишнім світом, до розвитку індивідуальності і пошуку сенсу життя. На думку Е. Фрома, про продуктивну самореалізацію можна говорити лише тоді, коли людина, що прагне до найвищих досягнень, користується продуктивною свободою, тобто здатна поєднувати одночасно причетність до світу і незалежність від нього. Чи можливо говорити, що в теперішній час техніку селфі використовують лише самореалізовані особистості? Скоріше навпаки. Селфі в сучасній віртуальній публічності найчастіше

використовується молодими людьми, що знаходяться лише в пошуку своєї індивідуальності, прагнуть за допомогою трансляції візуального образу повідомити про себе необхідну невербальну інформацію, яка здатна досить швидко підвищити їх самооцінку, впевненість у собі.

В теперішній час гарне тіло, що найчастіше обігрується в селфі, не завжди здатне нести в собі естетичну компоненту. Воно скоріше стає символічним образом успішності, здоров'я, благополуччя, будучи по суті «зоровим наркотиком», що обіцяє щастя. Селфі, як і самореклама, в перенасиченому інформаційному просторі стає знаковим культом публічності, елементом комерційної культури, який ґрунтується на новітніх технологіях, активно створюючи й транслюючи своєрідні образи — бренди. Головною метою цього образу є — спокуса, який повинен зачарувати та інтригувати, але не заради самого зачарування, а для одержання суспільного схвалення й визнання. Саме тому генезис і еволюцію феномену селфі варто розглядати крізь призму ідеології гедонізму, як одного з своєрідних типів духовно-естетичного освоєння дійсності, в якій зміст кристалізується на користь зовнішньої ідеалізованої гарної форми.

Можна стверджувати, що в сучасному комунікативному просторі формується своєрідний культ публічності — надмірне самовихваляння, самохизування, самореклама, символічний образ-бренд. Таку поведінку варто розглядати як бажання безмірного задоволення власного «Его», представлення себе як товару на «ринку особистостей» [5], який можна обмінювати на різні соціальні блага. Селфі відкрито демонструє поверхневе ставлення до світу — важливо не те, що в середині, а те, що покаже камера — будь-то безмежна експресивність, веселість, грайливість, надмірність, зарозумілість, або жага до незвичного антуражу, надуманої зайнятості чи безтурботності — все має підкреслювати акт дієвої самореалізації й успіху. Подібний культ публічної самопрезентації дозволяє говорити, що між категоріями Е. Фрома «Мати» і «Бути», в сучасному світі вже існує категорія «Здаватися», що стає частиною повсякденності, міняє уявлення про тілесність, красу, індивідуальність, гармонійність, цілісність людини, цілеспрямовано порушуючи границі приватного й публічного. «Кожна людина прагне в чомусь перевершити оточуючих, стати кращою, вищою, сильнішою, абстрактно «крутішою», отримати владу та вплив, навіть якщо вона боїться зізнатися собі в цьому» [6, 72]. Мотив домінування ґрунтується на здатності бренду виділити особистість, яка ним володіє, з натовпу, піднести її, що досить важливо в сучасній культурі індивідуалізму. Гедонізм є одним із ключових мотивів придбання бренду і найважливішим елементом моделі Тамберга — Бад'їна. Сфера мотиву досить широка — від сексуального задоволення до піднесеної культурної насолоди.

Сьогодні в сучасному публічному просторі брендинг активно користується характеристикою символу, за допомогою якого створюються маніпулятивні картини світу, «ідеопростори». У результаті ми маємо справу не з об'єктивною картиною світу, а з її інтерпретацією.

Слід зазначити, що найефективнішою сферою реалізації символів брендів у сучасному публічному просторі є візуальне середовище. Це пов'язано з сучасним способом споживання інформації, який полягає у постійному розвитку візуальних форм трансляції інформації та зменшенням часу на її засвоєння. При цьому символи не тільки підсилюють значущість об'єкта, але й викликають і підтримують емоції публічної аудиторії, встановлюють певні норми, правила поведінки, при цьому їх інтерпретація не завжди відповідає попередньо закладеному змісту.

Пов'язуючи семіологію із проблемою публічних комунікацій, ми зустрічаємося з необхідністю застосування символічного підходу як основи до вивчення брендів. Оскільки саме спосіб і форма комунікативного «зв'язку» використовує міфологічний символізм, де конкретні предмети, не втрачаючи своєї конкретності, можуть ставати знаками інших предметів або явищ, тобто символічно їх заміщати. Символізм бренду ґрунтується на символіко-міфологічній

сутності, де в поле зору дослідників потрапляє розгляд проблем духовного світу людини, і на авансцену виходить одна із центральних проблем сучасного брендинга — співвідношення позитивного та негативного впливу брендів на соціум. І тут сутність бренду полягає вже в його універсальній функціональності і публічній спрямованості, як на окремого споживача, так і всю національно-культурну спадщину окремої формації. У результаті глобалізаційних перетворень бренди стають новою епістемою сучасного світогляду. Можна стверджувати, що складні у своєму ціннісному формуванні бренди, є одним із найзначніших ідеопросторів у публічних процесах. Їх метафоричність відіграє суттєву роль у сучасному формуванні особистості. Звідси й постає завдання подальшого дослідження бренду як інструменту публічної комунікації, соціально-культурного феномена, здатного впливати на формування й корегування ціннісно-нормативного ядра глобалізаційного соціуму й окремої особистості зокрема.

Список літератури:

1. Тихонова С. Мифология брендинга в обществе глобального потребления/С. Тихонова//Власть. – 2008. – № 9. – С. 45–47.
2. Тульчинский Г. Л. Культура в шоппе/Г. Л. Тульчинский//Нева. – 2007. – № 2. – С. 28–31.
3. Chernatony L. The service brand as relationships builder/L. Chernatony, F. Dall'Omo Riley//British Journal of Management. – 2000. – No. 11. – P. 137–150.
4. Featherstone M. The body in consumer culture/M. Featherstone//The Body: Social Process and Cultural Theory. – London: Sage, – 1991. – P. 170–196.
5. Фромм Э. Иметь или быть?/Э. Фромм. – М.: АСТ; Астрель; Полиграфиздат. – 314 с.
6. Тамберг В. Бренд: боевая машина бизнеса/В. Тамберг, А. Бадьин. – СПб.: Питер, – 2005. – 104 с.

DOI: <http://dx.doi.org/10.20534/EJHSS-17-10-46-49>

Godz Nataliia Borysivna,
National Technical University «Kharkiv Polytechnic Institute»
assistant professor; PhD, assistant professor Department of Philosophy
E-mail: natasha43-23@ukr.net

The Concept of «Nature's Human» in the boundaries ecology-futurology's investigation and obstacle they can to appear attached to his consideration

Abstract: This article is dedicate working out of question about «Nature's Human» in the boundaries ecology futurology's and describe problem's attached to his understanding.

Keywords: Nature's Human, The «Old» Middle Ages, Weltanschauung, Forecasting, Ecology, Philosophy, Futurology.

Годзь Наталія Борисівна,
Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»
Доцент, Кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії
E-mail: natasha43-23@ukr.net

Концепт «Людина природня» у рамках екологічно-футурологічного дослідження та складнощі, які виникають при її розгляді

Анотація: стаття присвячена розробці питання «Людина природня» у рамках дослідження екологічної футурології та опису проблем її розуміння.

Ключові слова: Людина природня, «старе» середньовіччя, світогляд, прогнозування, екологія, філософія, футурологія.

Вступ: Під час власного еволюціонування, людство (й створена ним в багато чому відмінна від оточуючого природного людська спільнота) у цілому показує широкий спектр варіацій пристосування до оточуючої дійсності. Створивши унікальну властивість називати й найменувати навколо себе існуюче (а по ходу й створюючи й вбудовуючи виключно людське творіння та перетворення природи), Людина як індивід, пішла далі тваринного та рослинного світу (хоча, притримуючись об'єктивності додамо, що серед тварин та рослин такі є надзвичайно невелика кількість видів, які не тільки соціалізуються (тварини), але й змінюють середовище в якому існують їх соціуми — наприклад, існує різновид бур'яну, який будь-який ґрунт змінює на той тип, в якому йому комфортно рости). Отже, розглядаючи питання концепту «людина природня», на нашу думку у першу чергу треба почати з тієї думки, що Знак та його створення не є прерогативою людства: його створено під час розвитку живого — згадаймо мімікрію у тваринному світі та т. п. Людство також використало цю властивість й відтворило спочатку знак у тотемних елементах, одязі, але воно зуміло розширити кордони дії знаку, знаковості й перейти до наступного етапу — до Символу та процесу символізації та транскрипції символів. От тут-то й виникла на нашу думку одна з перших проблем людства — проблема означення (як символізації) та її транскрипції, вірніше комунікації та спільного розуміння під час транскрипції. Наступний крок й побудова механізму метафори не тільки створив рух уперед, але й додав певний рівень проблем того ж ґатунку — процесу транскрипції. Оскільки індивідуальна свідомість, як і суспільна існують у просторі, який постійно потребує творення, пояснення та комунікації а ще такого механізму як найменування та поточнення, то створилося замкнуте коло. Самоозначуючи себе та найменовуючи природу та долаштовуючи у неї технопростір, віртуальний простір, виявляється, самі важливі компоненти полишає напризволяще, не доопрацював. Отже, необхідно ще раз звернути увагу наукової спільноти на питання як розуміння «Людини природної». Так й у наступному провести більш детальний аналіз еволюції цього концепту протягом існування філософської думки (це по-перше), по-друге, — зрозуміти які футурологічні проекти можуть виникнути стосовно розуміння як Людини взагалі, так й людини природної особисто. З нашої точки зору це виникає через необхідність пояснення «розп'ятості» особистості та людства у цілому поміж біологічним та соціальним. Сьогодні додамо ще один кут, до якого нас прикуто — віртуальний простір та техногенний віртуальний простір.

Огляд публікацій: Тема надзвичайно широка, до неї зверталось багато науковців та філософів, але враховуючи розмір статті, зупинимось на певних працях Є.

Трубецького, О. Д. Волкогонової, Г. Кона, З. Бжезинського, Г. Хаслера, М. К. Мамардашвілі, Я. Нідельмана, Н. Бердяєва, С. Лема, Т. D. J. Chappell.

Новизна: Виноситься складна, багаторівнева модель «Природної людини», пропонується повернутися до розгляду проблеми поступового наступу Нового Середньовіччя, яке запропонував Н. Бердяєв та введення автором статті для розмежування понять термін «Старе» Середньовіччя, який пропонується при цьому використовувати.

Мета: Пояснити складність розуміння «природності» людини та коротко описати саме поняття, для покращення наступного його вивчення та використання.

Методи дослідження: аналіз, історичний метод, ретроспективний та проєктивний.

Результати дослідження та їх обговорення: сьогодення вже наочно доводить проблему не тільки розуміння Людини Природної, але й її нормальне існування разом з Природою у цілому. Людина природня, як поняття, на нашу думку, має декілька горизонтальних та вертикальних площин, у яких існують концепти розуміння значення як самого поняття, так й причин, які створили багатоманітність його розуміння, існування та використання. Створення «Гомутерів» та нових технологій у черговій спробі поліпшити людство (теоретично, або, навіть практично) не пояснює розуміння що є Людина, та яким чином розвиватися йому надалі [3; 4]. У Є. Трубецького є гарна робота, в якій він писав розмисли про сенс буття та хоча у цілому ми не поділяємо його думку, але погоджуємося над аналізом минулого, майбутнього та сьогодення у філософському сенсі, бо дійсно, відчуття безмежності часу примушує нас замислитися над питанням мети існування. Як писав Є. Трубецький, важкість цього питання частіше примушує в паніці забігти від його вирішення саме тоді, коли особа вже дійшла до високого рівня, який він назвав «вопрошанием» [10, С. 17–336]. С. Лем підкреслював, що науки рухаються шляхом раціоналізації, й не намагаються пояснити все у площині окремої науки, бо, наприклад, сучасна анатомія про людину пише інакше, ніж сучасна фізіологія [6, С. 7–8]. Футурологічні сценарії (на разі й стосовно розуміння долі людства), як пише О. Д. Волкогонова йдуть у двох напрямках — оптимістичному (П. Моргантау, Г. Кон, З. Бжезинський, Б. де Жувенель, Ф. Бааде) та песимістичному (Д. Медоєр, М. Месарович, Э. Пестель, Р. Дюбо, М. Альдер, Р. Кальдер, Г. Хаслер) [2, С. 84–102]. Працюючи над питанням «Природної людини» згадаємо, що М. Мамардашвілі попереджував про можливість «колективного самогубства» громадянського суспільства, після якого виникає «пустий простір», у якому людина не може реалізуватися, як він писав «виконатися» [7, С. 160–163], оскільки події відбуваються «працею через час» шляхом конструктивної взаємодії [7, С. 166]. Продовжуючи розмисли у цьому напрямі, наведемо, що

А. Я. Нідельман писав, що «автентична філософія у нашому сторіччі втрачає свою силу через колективну та індивідуальну патологію, що має такі руйнівні наслідки, які нам важко навіть собі уявити. Ми живемо під час метафізичного гоніння...» [8, С. 6]. Е. Тоффлер попереджував, що Людина почала дуже швидко рухатися у бік Невідомого Всесвіту, а саме недослідженого, таким чином до новітньої стадії екотехнологічного розвитку, у цілком переконаному стані, що людська природа незмінна, й думаючи, що стабільність повернеться сама якимось чином, не помічаючи революцію у людській історії, й таким чином суспільство намагається зрушити майбутнє, але він підкреслював, що повернути до природи така людина не зможе, навіть ставши дикою [9, С. 238]. Важливе питання дослідження філософії екології [11].

Отже, розглядаючи питання можливості існування поняття «Людина природня», та враховуючи його складність через постійну трансформацію людства внаслідок соціальних дій, змін у розуміння самої природи та екологічні небезпеки ми бачимо, природність у цьому понятті не означає прямого повернення до первісного стану, але це та людина, яка еволюціонує, зберігає на фізичному, психічному й ментальному рівнях максимальну наближеність як до оточуючого середовища, так й до попередніх та майбутніх поколінь. Враховуючи, що й концепт «Здоров'я» з філософської, соціальної та медичної точки зору на сьогоднішньому етапі також підлягає активному визначенню й доповненню й тут з'являються нові форми тлумачення, то з одного боку ми підкреслюємо що це здорова людина, але й поточнюємо що така вона мусить бути з урахуванням змін розуміння самого здоров'я. Але, а ні інтерпретації розуміння сталого розвитку, а ні концепт «небезпечного знання» ще не може слугувати базисом у розумінні такої людини. Бо недарма ми вивели у матеріалі даної статі два концепти поряд — «Природня людина» та через переосагнення

бердяєвського концепту «Нове середньовіччя» [1, С. 5–80] приходить нове розуміння поняття «Старе середньовіччя», бо, думається концепти природної людини навіть у них будуть відмінні. Сучасна людина занадто відірвана від ручної праці, її тілесність досить часто спотворюється надуманими технологіями, нав'язуванням чужої думки. Нівечиться родина та родинні зв'язки, оправдується існування моноклеарної сім'ї. Наголосимо, що технології існували й під час Старого середньовіччя, але все ж таки були певні відмінності у людстві на ментальному рівні, в які знов повільно й майже незримо але таки входить людська спільнота. Це дуже тривожний, як на нашу думку знак. Так, ми згодні, що на зміну старому середньовіччю прийшов ренесанс й Доба Нового часу, але світогляд змінився завдяки переконливому як на той час успіху наукових теорій. На відміну від минулого — Нове середньовіччя пропонує людству майже ті старі кордони картини світу, разом з власними недоліками озброєно прийняттям технічного укладу життя. Й не раз ми задавалися міркуванням що зможе вивести людство з цієї лінії розвитку у майбутньому? Бо якщо раніше наукові та технічні винаходи переслідувалися, то тепер вони активно використовуються, але на разі не треба забувати, що догматизм мислення та стереотипність, схематичність міркування була властива Старому середньовіччю та таким чином може вільно вийти в уклад життя спільнот [5].

Висновки: Отже, «Людина природня» багаторівневий концепт, який можливо використовувати при екологічній й футурологічній дослідженнях, аби не спотворити майбутнє людства, але це поняття слід постійно досліджувати та перевіряти. По-друге, є ризик переходу суспільства у нову епоху, в якій будуть відтворюватися старі помилки й тормозити працю вчених. Тому ми пропонуємо для критичного порівняльного аналізу використовувати й поняття «Старе Середньовіччя».

Список літератури:

1. Бердяев Н. Новое средневековье: Размышление о судьбе России и Европы/Н. Бердяев. – Москва: Феникс – Пресс, – 1991. – 81 с.
2. Вологонова О. Д. Приоткрывая завесу времени: О социальном предвидении будущего/О. Д. Вологонова. – Москва: Политиздат, – 1989. – 112 с. (философская библиотечка для юношества).
3. Годзь Н. Б. Інтерпретація тексту та питання екологічного простору людини/Н. Б. Годзь//Вестник Национального технического университета «ХПИ». Сборник научных трудов, Тематический выпуск «Философия» – Харьков: НТУ «ХПИ», – 2008, – С. 38–44, – 100 с.
4. Годзь Н. Б. Філософські підстави розуміння потреби інтерпретації екології та футурології у контексті тлумачення проблеми «постлюдини» та «постдовкілля»/Н. Б. Годзь//Вісник черкаського університету. Серія філософія. Науковий журнал, – № 11, – (224). – 2012. – Черкаси: Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького. – 2012, – С. 40–46. – 152 с.
5. Годзь Н. Б. Завдання філософії екології у руслі теорії та методології системних досліджень./Н. Б. Годзь//Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія. Збірник наукових праць – № 3, – (17), – 2013 – Харків «Право», – 2013, – С. 24–31. – 299 с.,
6. Лем С. Философия случая./С. Лем//пер. польского Б. А. Старостина. – Москва: АСТ: Хранитель, – 2007, – С. 7–8. – 757 с.
7. Мамардашвили М. К. О гражданском обществе./Сознание и цивилизация/М. К. Мамардашвили. – Санкт Петербург: Азбука. Азбука – Аттукус. 2011, – С. 126–166. – 288 с.

8. Нідельман Я. Серце філософії./Я. Нідельман//пер. з англ. Олег Кіндій. – Львів: Центр гуманітарних досліджень Львівського національного університету ім. І. Франко. – 2000, – 286 с.
9. Тоффлер Э. Шок будущего: пер с англ./Элвин Тоффлер. – Москва: АСТ: – 2008, – 557 с.
10. Трубецкой Е. Н. Смысл жизни/Избранные произведения/Е. Н. Трубецкой/Серия «Выдающиеся мыслители» – Ростов-на-Дону: «Феникс», – 1998, – С. 512.
11. Chappell T. D. J. The philosophy of the environment/T. D. J. Chappell. – Edinburg: Edinburg University Press, – 1997, – 194 p.

Section 9. Philology

DOI: <http://dx.doi.org/10.20534/EJHSS-17-10-50-52>

*Foka Mariia Volodymyrivna,
Kirovohrad Volodymyr Vynnychenko,
State Pedagogical University,
Candidate of Philology,
Postdoctoral Student of Ukrainian Literature Chair,
Department of Philology and Journalism
E-mail: glamorousmail@meta.ua*

On the Revealing Implicit Meanings of Matsuo Bashō's Haiku

Abstract: The peculiarities of suggestion of implicit meanings of Matsuo Bashō's haiku are investigated in the paper. The using the receptive poetics tools lets decode the real senses of the poet's haiku.

Keywords: Matsuo Bashō, haiku, implicit meaning, associative subtext, Zen Buddhism.

*Фока Марія Володимирівна,
Кіровоградський державний педагогічний університет
імені Володимира Винниченка,
кандидат філологічних наук,
докторант кафедри української літератури,
факультет філології та журналістики
E-mail: glamorousmail@meta.ua*

До проблеми виявлення імпліцитних смислів хайку Мацуо Басьо

Анотація: У статті досліджуються особливості навіювання імпліцитних смислів хайку Мацуо Басьо. Використання інструментарію рецептивної поетики дозволяє декодувати істинні смисли хайку поета.

Ключові слова: Мацуо Басьо, хайку, імпліцитний смисл, асоціативний підтекст, дзен-буддизм.

Розквіт поезії хайку часто пов'язують з творчістю Мацуо Басьо, який надав традиційно «комічним рядкам» глибокої філософичності, вивівши хайку на рівень високого мистецтва. При тому часто істинні смисли є прихованими та невисловленими, що потребують декодування для адекватного розуміння творів. Так, відоме хайку Мацуо Басьо «Старий ставок» налічує, як відомо, цілі томи ґрунтовних досліджень, а істина, як виявилось, залишається нерозкритою.

Незважаючи на те, що особливості навіювання прихованих смислів у творчості Мацуо Басьо більшою чи меншою мірою висвітлюються в ґрунтовних дослідженнях І. Бондаренка, Т. Бреславець, Т. Григор'євої, В. Маркової, Т. Соколової-Делюсіної та ін., питання підтексту залишається не вповні розкритим, що можна пояснити складністю поетики імпліцитних смислів поета. Цим визначається актуальність дослідження.

Мета полягає в тому, щоб дослідити хайку Мацуо Басьо, розкривши приховані смисли творів. Завдання: вивчи-

ти особливості природи хайку, проаналізувати поетичні твори Мацуо Басьо та розкрити їх асоціативний підтекст, розкрити філософію дзен-буддизму як код до досягнення істинних смислів хайку Мацуо Басьо. Для цього ефективним стане інструментарій рецептивної поетики, суть якої полягає в моделюванні сприймання читачем тексту твору. Саме в процесі моделювання проявляється не лише «механізм» породження прихованих смислів, а й увиразнюються самі смисли.

Образна система Мацуо Басьо дуже виражена та продумана. О. Геніс зазначає: «Слова в хокку повинні приголомшувати точністю — неначе сунув руку в окріп» [4, 135]. І ця точність образу має стати імпульсом для виникнення цілого ряду образів, асоціацій, картин, породжуючи різні думки та почуття в читачів. У такий спосіб лише в декількох образах закодовується ціла картина, що навіюється читачеві.

Яким чином навколишній світ «звужується» до світу хайку можна простежити в ліричному подорожньому що-

деннику Мацуо Басьо «Оку-но Хосоміті» («Стежками півночі», 1688 р.), де хайку подані як своєрідний висновок до прозового контексту, хоча, треба відзначити, цей прозовий контекст не відзначається надмірним зображенням деталей та розлогим описом, а насамперед виключними лаконічністю та простотою, зосередженістю на деталях, тобто тим, що стало основною рисою хайбун Мацуо Басьо.

Погляньмо: «... Першого дня місяця Зайця зійшли на священну гору. Колись у давнину цю гору називали Футара-сан (гора Двох Спустошень), але після того, як великий учитель Кукай заснував на ній храм, він наказав змінити стару назву гори на Ніко-сан (гора Сонячного сйява).

Яка краса!

У сонячному сйяві –

Ніжно-зелене листя молоде» [8, 502].

Так, без прозового контексту хайку втрачає важливого знаку — Ніко-сан. Ця згадка про гору значно уточнює змальовану картину не лише в географічному плані, адже вказана назва гори одразу направить сприймання читача до конкретного місця, але й певних візуальних деталей, які обов'язково зринуць з образом самої гори (її лінії, форма чи обриси), і смислових нюансів (зі знанням того, що там знаходиться відомий храм, образ набуває особливого ефекту *дзен*, що одразу ж викликає світлий настрій). У хайку ж для читача поет залишає лише тонкий натяк — «у сонячному сйяві», що й має навіяти образ гори Сонячного сйява (Ніко-сан).

Пейзажні замальовки хайку навіюють різні емоції, почуття й відчуття в читача, які вповні й до кінця розкриваються за межами поетичного тексту та після його сприймання. Т. Соколова-Делюсіна точно окреслила, що для поезії хайкай характерний рух від природи до серця [5, 31]. Через образи природи поет розкриває внутрішні переживання, а читач «заряджається» цими внутрішніми переживаннями. «Істина в тому, що ти бачиш і що відчуваєш, — казав своїм учням Мацуо Басьо. — Почуття пережите поетом, стає віршем — саме в цьому полягає істина поезії хайкай («хайкай-но макото»)» [1, 25].

Саме натяк стає визначальним прийомом, який і породжує асоціативний підтекст. «Система поетичних засобів хайку базувалась на особливій увазі до культури естетичного натяку — *йодзю*, що визначав їх крайню економію та високу семантичну місткість, — зазначає Т. Бреславець. — Крайня простота несла глибоку виразність» [3, 142].

Спробуймо змодельовати процес сприймання поетичних творів Мацуо Басьо, розкривши задовану інформацію.

Надзвичайним смислом наповнене таке хайку поета: «Гора Джерельна!/Тут безсила мова./І тільки сльози зрошують рукав» [1, 78].

У першому рядку поет згадує гору Джерельну (Юдоносан), і в уяві читача одразу ж візуалізується гора, її лінії, обриси, форма. До того ж особливого значення гора набуває, якщо згадати, що це одна з трьох гір хребта Дева

(дві інші — Хагурояма й Цукі-но яма), що є священними для буддистів. І в цьому контексті рядок набуває священної «аури».

Сила почуттів і багатство вражень ліричного героя передаються словами «Тут безсила мова», що залишають ще більше простору для уяви читача, лише посилюючи почуття захоплення й піднесеності.

І на це образне уявлення накладається естетична емоція — сльози, що стають відгуком на відкриття й переживання побаченої краси: «І тільки сльози зрошують рукав».

Зовсім інший стан маємо в такому поетичному творі: «Нічної хвилі хлюпін об весло./Нутро холодне,/Сльози набігають» [1, 39].

Уже в першому рядку хайку через звуковий образ («хлюпін хвилі») постає чітка візуальна картина, що можна передати такими ключовими образами: ніч, море, човен, весло. І вже в цій замальовці вловлюється насторога через образ «нічної хвилі», адже відомо, що море вночі лякає враженням невідомого та бездонного.

Навіювання неспокою, що маємо в першому рядку, посилюється та увиразнюється в другому («Нутро холодне...»), набуває свого апогею в третьому («Сльози набігають»), де сльози стають реакцією на передчуття чогось недоброго, можливо, горя чи біди.

Важливого значення для розкриття асоціативного ряду відіграє аромат у такому творі: «Яке блаженство!/Снігу аромат/З Південної долини долина» [1, 78].

Поет одразу ж передає своє почуття: «Яке блаженство!», проте опісля уточнює, звідки народилося це почуття: «Снігу аромат/З Південної долини долина». Синестезійний образ «снігу аромат» поєднує дотикові (холод) та зорові (білий колір) відчуття, з якими асоціюється сніг, з нюховим (аромат). Яким же є аромат снігу? Припустимо, свіжим, чистим, прохолодним, морозним... І ця картина доповнюється іншою візією — Південною долиною, мальовничою гірською долиною в провінції Дева (преф. Ямагата), окутану білим снігом. Тож саме через запах поет передає відчуття прекрасного, захоплення ним, що й породжує асоціації, які залежатимуть від уяви читача.

Різна гамма почуттів передається в такому хайку: «Про різне/Згадується —/Сакура цвіте!» [1, 63].

Цвіт сакури (японської вишні) пробуджує спогади з минулого, які наповнені різними пережитими почуттями («Про різне/Згадується...»). І в картину цвітіння сакури, що несе в собі радісні відчуття, органічно влітається настрій світлого суму, що прийшов з минулого, пережитого.

До того ж ці рядки по-особливому відкриються тому, хто добре знайомий з японською культурою. Відомо, що японці можуть годинами милуватися тим, як на гілках сакури розпускаються білі чи жовто-рожеві пелюстки. Як зауважує М. Федоренко, це поклоніння квітам відгукується в понятті «кансьо», що означає «споглядати», «вдивлятися», «спостерігати», «не зводити очей». Не зводити очей і бачити прекрасне!» [6, 252]. Згадаймо відоме

японське прислів'я: «Слива цвіте — запах добрий, вишня цвіте — очей не відірвати» [6, 252].

Зв'язок людини з природою, а точніше, радість від спілкування з природою виражена в такому хайку: «Гей, друже!/Повертай свого коня через поля,/Туди — на крик зозулі!» [1, 74].

Відомо, що в Японії спів зозулі вважається вкрай поетичним, проте «з криком зозулі» зринає не лише неповторний спів птаха, але й цілий ряд візуальних картин, пов'язаних з весняними чи літніми краєвидами (зозуля — передвісник саме цих сезонів року), а також позитивних емоцій, які також навіюються образами весни й літа.

У кожному з проаналізованих хайку відчувається ось те «надмірне почуття» (йодзьо), яке залишається вповні нерозкритим, і читач самостійно домислює, а точніше, довідчує його. Як тут не згадати таке точне й влучне порівняння Р. Блайса, що хайку — «напіввідчинені двері» [8, 248].

Водночас набагато глибше приховані смисли хайку Мацуо Басьо розкодовуються крізь призму дзен-буддизму. Адже сам поет уважно й детально вивчав філософію дзен, і тому хайку поета набувають нового прочитання крізь призму основних поглядів однієї з найбільших шкіл буддизму.

У слові *дзен* («споглядання» [7, 283]) сконцентровано головну сутність цієї філософії. Так, у процесі глибокого, навіть медитативного споглядання світу, уважного його спостереження, інтуїтивного проникнення в природу речей людина відкриває для себе істину, що не може бути виражена словом, а лише відчувається (*саторі*). Тож крізь призму цієї філософії новими смисловими відтінками та

підтекстами починають грати хайку, до аналізу яких ми вже вдавалися. Наприклад, мить просвітління чи саторі передається в хайку «Гора Джерельна!..», «Яке блаженство!..», «Про різне...» та ін.

Несказане та невисловлене у творі відіграють визначального значення, бо несуть у собі справжні смисли. І те, що хайку співвідноситься з несказаним і невисловленим, асоціюється з глибиною та таємничістю, японське мистецтво завдячує Мацуо Басьо, котрий не лише вивів поезію хайку на рівень справжнього високого мистецтва, але й навчив розуміти й творити справжнє хайку.

У підтексті, де головний смисл залишається невисловленим і несказаним, полягає секрет особливої притягальної сили хайку Мацуо Басьо, як, власне, і японської поезії в цілому. І кожен читач намагається розгадати те, що приховується поза словами й образами, проте глибина породжує враження непізнанності, а отже, і таємниці, і, за точним припущенням І. Бондаренка, «саме в цій нерозгаданій до кінця таємничості японської поезії й приховується її незбагненна привабливість і казкова чарівність» [2, 14].

Таким чином, хайку Мацуо Басьо містять приховані смисли, відзначаються особливою підтекстовістю, де головне та істинне є імпліцитним, і через тонкі натяки, знакові образи чи точні імпульси читачі домислюють чи уявляють те, що залишається за межами пейзажних словесних замальовок. У свою чергу, застосування інструментарію рецептивної поетики в процесі інтерпретації хайку уможливило декодування прихованих смислів, і це відкриває нові перспективи для дослідження хайку Мацуо Басьо зокрема та інших підтекстових творів у літературі взагалі.

Список літератури:

1. Антологія японської поезії: хайку XVII – XX ст./Передмова, переклад, коментарі І. Бондаренка. – К.: Дніпро, – 2002. – 368 с.
2. Бондаренко І. П. Розкоші і злидні японської поезії: японська класична поезія в контексті світової та української літератури. – К.: Видавничий дім Дмитра Бураго, – 2010. – 568 с.
3. Бреславец Т. И. Пoesия Мацуо Басё. – М.: Наука; главная редакция восточной литературы, – 1981. – 152 с.
4. Генис А. Довлатов и окрестности//Новый мир. – 1998. – № 7. – С. 109–136.
5. Соколова-Делюсина Т. От сердца к сердцу сквозь столетия//Японская поэзия/Гл. ред. серии Г. Чхартишвили. – СПб.: Северо-запад, – 2000. – С. 5–42.
6. Федоренко Н. Т. Японские записи. – М.: Советский писатель, – 1966. – 416 с.
7. Философия буддизма: энциклопедия/Отв. редактор М. Т. Степанянц; Институт философии РАН. – М.: Восточная литература, – 2011. – 1045 с.
8. Японська література: Хрестоматія в двох томах/Упорядник Бондаренко І. П. – К.: Видавничий дім Дмитра Бураго, – 2011. – Том II (XIV – XIX ст.). – 696 с.

Section 10. Economics and management

DOI: <http://dx.doi.org/10.20534/EJHSS-17-10-53-55>

*Podshivalova Mariya Vladimirovna,
South Ural State University,
candidate of economic sciences, associate professor,
E-mail: pods-mariya@yandex.ru*

*Pylaeva Irina Sergeevna,
South Ural State University,
student at the Department of Finance,
Money Circulation and Credit,
E-mail: bubblykid@rambler.ru*

Small industrial enterprises' development system

Abstract: The paper provides the logical diagram for small enterprises' development system. There are 4 spheres of influence, allocated by authors: spirituality, cognition, institutions and resources. The paper reveals the content and relationship of each sphere.

Keywords: institutions, small industrial enterprises.

Recent studies within the framework of the Global Entrepreneurship Monitor (GEM) project show the existence of a U-shaped relationship between GDP per capita and the level of business activity [1]. This means that after reaching a certain level of general welfare of the country, the business sector increases. There are at least two reasons for this: improving the infrastructure for running and opening a new business, as well as people's desire for self-fulfillment as they increase their well-being in accordance with Maslow's pyramid of needs. Thus, the dialectics of mutual influence of the macroeconomic development of the country and the entrepreneurial activity of citizens is being followed: the compelled entrepreneurship of individuals ("for the sake of a piece of bread") contributes to the higher general welfare of society, which in turn leads to the emergence of many "self-fulfilling" entrepreneurs. The development of business, including small business, leads to further growth of the welfare of society. This kind of dialectical transition of quantity to quality clearly manifests itself, first of all, in the segment of small industrial enterprises, which has long been noted by science in the study of the importance of this economy sector [2; 3].

Let us consider one of the possible logical schemes of the small business development system (Figure 1). As seen, along with the material, demographic, natural-geographical, cultural, spiritual, information, cognitive and other factors, the institutional factor also acts on the development of small firms.

All kinds of impacts are divided into 4 spheres of influence: resources, institutions, cognition, spirituality with culture. On the outer circle of the diagram, we listed only the basic factors of each sphere of influence, taking into

consideration that there is no model, which could accommodate variety of factors. In the context of this logical scheme, we treat the sphere of influence "Resources" as widely as possible: material, labor, financial, information, natural resources, as well as available technologies. "Institutions" reflect the impact on the development of small enterprises of a number of norms and rules, both formal and non-formal, formed by the state, the market and a small firm. Among the factors of institutional nature, we singled out "business ties" because their presence in Russia is of great importance for the development of small forms of entrepreneurship [4]. Sphere of influence "Cognition" unites in itself factors of non-material character, connected both with the quality of human capital of small enterprises, and with the processes of creating knowledge. Cognition in this context is treated broadly as a person's ability to mentally perceive and process external information, and the emergence and "formation" of knowledge, as well as concepts associated with this knowledge. Thus, in the application to the entrepreneur it is his ability to build and adjust plans, strategies for business development. The last but not the least sphere is "Spirituality and culture", which includes factors related to the formation and manifestation in the small business environment of such "high" categories as world view, attitude, mentality (way of thinking and behavior) and "higher values" peculiar to one or another Culture and religion. The corporate culture of an individual small firm and a national business culture belong to the same sphere of influence.

On our diagram, all factors and spheres of influence are united by a single circular arrow, which reflects their close interrelation and mutual influence. Indeed, institutions influence

the distribution of resources, culture and spiritual values contribute to the formation of certain institutions, cognitive abilities influence the distribution of existing and emerging new resources, while resource limitations force to create new rules and imprint on mentality and culture. The presence of direct and feedback arrows between the center of the diagram and

four spheres of influence indicate that a small industrial enterprise is both a “consumer” of institutions, resources, cognitively and spirituality, and a “supplier”. Latter creates new types of resources, technologies, knowledge, skills, in-house norms and rules. Thus, the growth of entrepreneurial activity as a whole leads to a change in attitudes towards entrepreneurs in society.

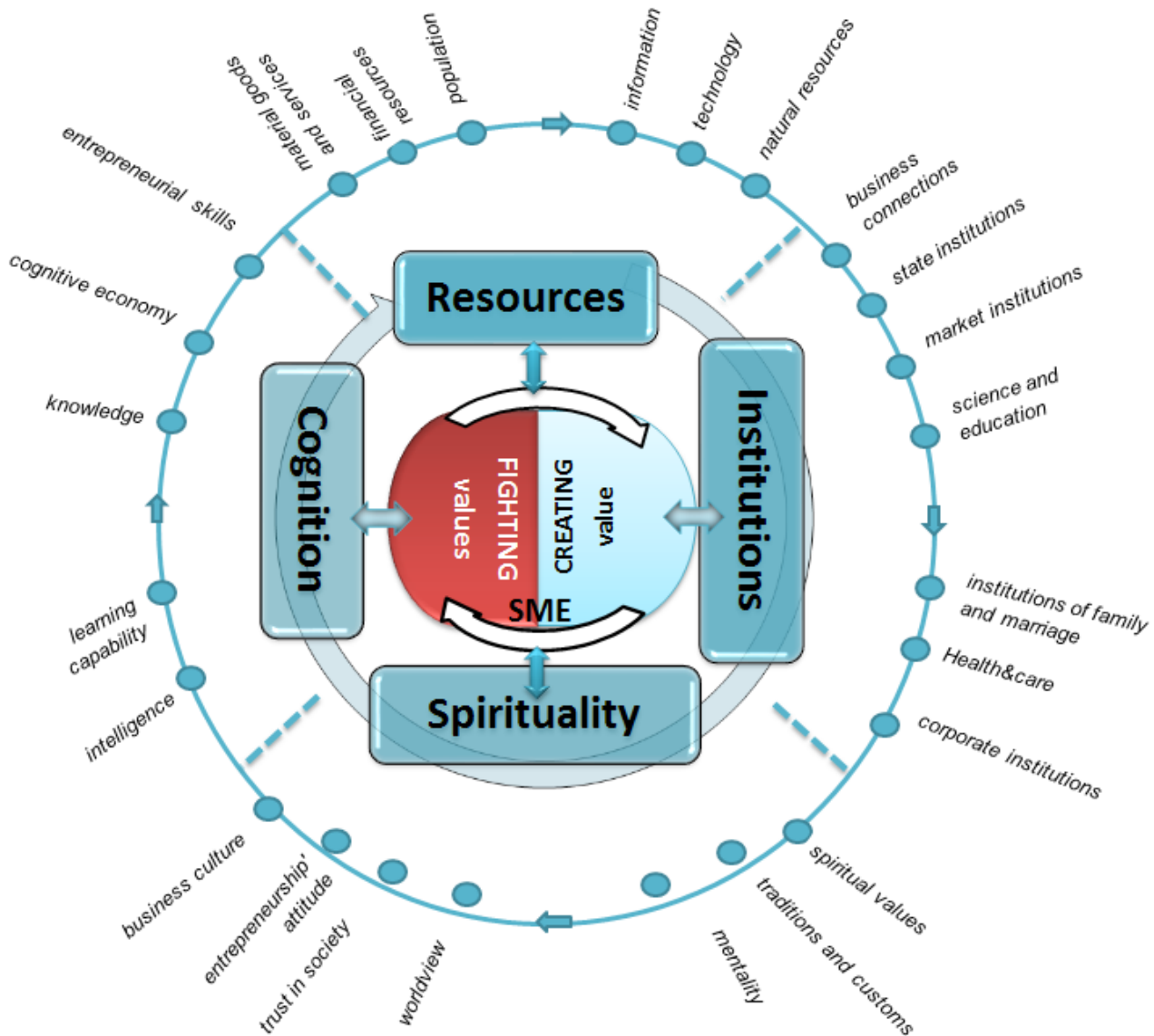

Figure 1. Small business development system

And, finally, in the center of the diagram is shown the “driver” of the development system of small industrial enterprises — two interrelated processes. Two interrelated processes: 1) creation of values for consumers by an entrepreneur; 2) the struggle for values — all that is valuable for the implementation of entrepreneurial activities. The circular arrows that connect these processes mean that each of the processes serves as both the cause and the effect of the other. Moreover, a small company is constantly in a state of both creation and struggle for values. So, to create value, one must first take part in the struggle for limited resources: find financing, qualified personnel, raw materials, necessary information, etc. Having created value for the consumer, the small

firm compelled to again participate in struggle for access to resources and struggle for the buyer which demand is value. The effectiveness of these processes and the prospects for the development of a small firm, are under the influence of a multitude of factors of all spheres of influence. The limited cognitive abilities of the company’s personnel and management, the low business culture and informal rules of the “shadow economy”, the opportunism of the staff, the consumer attitude to the employees on the part of management, distrust of government structures, unfair competition in the market, the lack of business ties, the lack of financial resources are just an indicative list of factors, which a small company in Russia may encounter [5–6]. At the same time, it is obvious that the

management of the company is aware of the influence and is able to manage only a limited number of factors. This means that the potential efficiency of a small industrial enterprise always exceeds the actual one. Hence, the coefficient of efficiency of a small firm is always below 100%.

Thus, we believe that any socio-economic system can be described at least on 4 levels — spiritual-cultural, cognitive, institutional and resource. As was shown, all “layers” influence on intrasystem processes. However, at the present stage of the science development, only two levels can be estimated by adequate quantitative methods: institutional and resource. In fact, many studies have shown that it is the resource and institutional levels that are included in the category of “entrepreneurial climate” [7; 8]. Therefore, to assess the business climate of small business «Opora Rossii» (russian social and political unity) the index, which included 5 analytical cuts [8]. Among

these are: availability and quality of real estate and infrastructure, access to labor resources, availability of financial resources, access to suppliers, administrative climate and security [9]. Obviously, the first three terms of the index describe the resource level of the environment in which small business is developing. While, the last two terms characterize such parameters of the institutional environment as administrative barriers, including corruption and crime, as well as ease of searching for suppliers of raw materials, equipment and business services. In essence, the level of transaction costs is measured by ordinal method on a comparative scale of assessments.

Thus, we believe that further studies of the quantitative assessment of the development of small industrial enterprises are more appropriate to build on the action of two factors: institutions and resources, considering them on the principles of holism.

References:

1. Global Entrepreneurship Monitor, GEM. Russia – 2013. URL: http://www.gsom.spbu.ru/images/cms/data/faculty/gem_2013_final20_all.pdf (in Russian)
2. Toffler A. The Third Wave: The Classic Study of Tomorrow. – Bantam: NY. – 1984. – 560 p.
3. Шлычков В. В., Нестулаева Д. Р. Современные концепции оценки эффективности управления промышленным предприятием // Вестник Казанского государственного энергетического университета. – 2009. – № 2. – (2). – С. 41–50.
4. Кулиш С. М. Концепция ресурсного потенциала предприятия как экономико-производственной системы на основе системного и ресурсного подходов // Вестник экономики, права и социологии. – 2015. – № 1. – С. 29–31.
5. Кадышев Е. Н., Прохоров А. Ю., Кадышева О. Е. Особенности развития малых инновационных компаний // Вестник экономики, права и социологии. – 2016. – № 1. – С. 26–29.
6. Кулиш С. М. Анализ особенностей развития региональных хозяйственных систем // Сегодня и завтра Российской экономики. – 2016. – № 75–76. – С. 109–113.
7. Entrepreneurial climate in Russia: Index of Support – 2012. The official site of the All-Russian public organization of small and medium-sized business «Opora Rossii». – 2012. – URL: <http://www.opora.ru> (in Russian)
8. EU SMEs in – 2012: at the crossroads Annual report on small and medium-sized enterprises in the EU, 2011/12 URL: http://www.emittentes.pt/images/media/docs/200_logos_19991209_ForEC_Relatorios_sobre_PMEs.pdf
9. Батайкин П. А., Хасанова А. Ш., Шлычков В. В., Тумашев А. Р., Тумашева М. В. Экономический рост в условиях ресурсных ограничений: ординалистский подход к оптимизации макроэкономической структуры производства // Вестник экономики, права и социологии. – 2016. – № 2. – С. 16–25.
10. Шлычков В. В., Нестулаева Д. Р. Современные концепции оценки эффективности управления промышленным предприятием // Вестник Казанского государственного энергетического университета. – 2009. – № 2. – (2). – С. 41–50.
11. Шлычков В. В., Кулиш С. М. Методические рекомендации по организации работ по управлению ресурсным потенциалом промышленного предприятия // Экономические науки. – 2009. – № 54. – С. 277–281.
12. Vedin N. V., Shlychov V. V., Khasanova A. Sh. Discursive Practices in Cooperative Structures // Indian Journal of Science and Technology. December – 2015. – Vol 8. – (S10). – DOI: 10.17485/ijst/2015/v8iS10/84877
13. Хасанова А. Ш., Квон Г. М., Мухаметзянова Ф. Г. Кластерный подход к инвестиционному развитию региона // Вестник Белгородского университета кооперации, экономики и права. – 2015. – № 3. – (55). – С. 137–142.
14. Кулиш С. М. Концепция ресурсного потенциала предприятия как экономико-производственной системы на основе системного и ресурсного подходов // Вестник экономики, права и социологии. – 2015. – № 1. – С. 29–31.
15. Bersirova S. H. Methodical approaches to identification and analys of competitive advantage in innovation activity classical university // Sustainable economic development of regions ed. by L. Shlossman. – Vienna, – 2014. – С. 16–38.
16. Агрокластер как новая конкурентоспособная форма организации производства и основа опережающего развития сельской территории Александров А. Ю., Морозова Н. В. Научное обозрение. – 2016. – № 1. – С. 51.

*Sitsinskiy Nazariy Anatoliiovych,
Candidate of sciences in public administration,
Ph. D. candidate of V.I. Vernadsky Taurida National
University, Kiev
E-mail: N. Sitsinskiy@gmail.com*

The history of origination and formation of Ukrainian diplomacy and its role in international relations

Abstract: It has been noted that in the 17th-18th centuries Ukrainian diplomacy has gone a long way of its development that coincided with the formation of basic elements of Ukrainian statehood that came into existence as a result of the war of national liberation. It has been emphasized that existence of new threats to national interests and national security of Ukraine dictate the need for complex reformation of the system of ensuring national security in the field of foreign policy.

Keywords: the foreign service of Ukraine, Ukrainian diplomacy, foreign policy, international relations, the system of ensuring national security of Ukraine, state policy in the field of international relations.

It has been established that the foreign service of Ukraine has its centuries-long traditions based primarily on the diplomatic experience of the Kyiv Rus. At the same time, origins of Ukrainian diplomacy are far deeper, its roots dating back to the boundary of Byzantine and Roman traditions that form the groundwork behind all modern European states [1].

Thus, the ancient Ukrainian state maintained active contacts with the Byzantine Empire, the Holy See, the Holy Roman Empire, Poland, Hungary, France and Scandinavian states [2].

It should be noted that the first document confirming it was a treaty made in 840 AD with the Byzantine Empire. According to an outstanding scientist A. Sakharov, diplomatic recognition of the Kyiv Rus came in 860 AD after the campaign against Constantinople [3].

The next step on the way to the formation of diplomatic relations should be the treaty of 873 AD made between Emperor Basil I and the Rus Prince Askold on conditions of trade between Rus and the Byzantine Empire [4]. No less important for the two states was the treaty made in 907 AD that formalized the issues related to Rus ambassador and trading missions in the territory of the Byzantine Empire. It made provisions for a number of benefits and privileges to Rus merchants and complied with all rules of diplomacy in effect at that time, playing a distinctive role for regulation of international relations between the two states.

Diplomatic relations have become especially widespread and dynamic during the reign of Yaroslav the Wise (1019–1054), the son of Volodymyr Sviatoslavych (the Baptizer). He used actively one of the medieval diplomacy methods, the dynasty marriage. Yaroslav's son Vsevolod married a daughter of the Byzantine Emperor Constantin IX Monomakh. One of Yaroslav's daughters, Anna, was married to the French King Henry I. Another Yaroslav's daughter, Elizaveta, became wife to the Norwegian King Harald Hardrada, and the third daughter, Anastasia, to the Hungarian King Andrew I. Close relationship

with Poland was sealed with the marriage of Yaroslav's sister Dobroniga to Krakow Prince Kazymyr [5].

After the decline and downfall of the ancient Ukrainian state, the real progress of Ukrainian diplomacy was especially noticeable during the Cossack era.

Its formation beginning in the first half of the 16th century, the Ukrainian Cossacks were gradually becoming the agent of national statehood. In the early 17th century The Zaporozhian Cossack Army became a subject of international relations and an influential military and political factor in Eastern and Southeastern Europe. In 1594 the Cossacks made a treaty with representatives of the Christian union, the "Holy League", for joint opposition against the Ottoman Empire. For the first time in its history, the Zaporozhian Sich became a full-rate member of an international coalition.

Ukraine's diplomatic relations were especially active during the war of liberation of 1648–1657. The Pereiaslav Council was one of the political unions by the Ukrainian State brought to life by the need to counter the threat from the Polish-Lithuanian Commonwealth. The most important part of the Russian-Ukrainian treaty of 1654 was the "March Articles" that resulted from agreements between the Ukrainian delegation and the Russian government in March-April 1654. The last version of the document of 23 articles, final satisfaction of the parties was achieved on 16 articles, while on others each party kept to its own views, planning to settle the problems over time [6].

A typical feature of Ukrainian diplomacy of the late 17th century was the formation of representative missions to participate in the generation of content of most important international treaties that concerned the status of the country or ratification of previous agreements. Such missions mostly comprised Cossack elders and Cossacks from every regiment. Sometimes the missions can be as numerous as 400 persons [7]. The contents of treaties were not disclosed to the public, so the circle of informed people was quite narrow (the hetman, high-ranking officers and colonels (regiment commanders).

In the 17th-18th centuries Ukrainian diplomacy has gone a complicated way in its development that coincided with formation of basic elements of Ukrainian statehood that came into existence as a result of the war of national liberation.

We cannot leave out personal contributions of outstanding Ukrainian hetmans into the formation and development of Ukrainian diplomacy, as these historical facts confirm international contacts of the Cossacks.

With the coming of Bohdan Khmelnytskyi to power, who “spoke fluent Polish, Russian, Turkish and Latin, had a smart and shrewd mind, was patient and sly” (Prosper Merimee), and what is more important, who had brilliant military victories, international contacts of the Cossacks became much more active and extended. In particular, Bohdan Khmelnytskyi received ambassadors of European leaders, the Transylvanian Prince George Rakoczi, the Turkish sultan and the Moscow tsar at his residence in Pereiaslav. He conducted negotiations with Polish representatives and also built and developed relations with Sweden.

However, the hetman’s efforts including his diplomatic achievements were not sufficient to ensure Ukraine’s independence. That is why, the second greatest contribution to formation and development of Ukrainian diplomacy was made by hetmans I. Vygovskiy, I. Mazepa and P. Orlyk [8].

We would like to emphasize that it was in the “Spring of Nations” period that the Ukrainian people acquired the invaluable experience of political self-determination and search for allies for creating its future state. The early 20th century heralded acute discordances between many “civilized nations” of the world. Ukraine happened to be situated at the epicenter of these events related to World War I because of its favorable geopolitical location, considerable military, economic and human resources. It had one of the key positions in diplomatic relations of at least three states — Germany, Austro-Hungarian Empire and Russia.

Creation and formation of the Ministry of Foreign Affairs of Ukraine as a full-fledged government body are connected to the declaration of the First Universal of the Central Council of Ukraine on 10 June 1917 and foundation of the Ukrainian People’s Republic.

The process of formation of legislative and executive bodies became represented in the Second Universal declared by the Central Council of Ukraine on 16 July 1917 which heralded foundation of the General Secretariat — an executive body of the Ukrainian government. From the first day of the General Secretariat existence, the Secretariat for National Matters started its operation, being the predecessor of the first foreign policy agency of Ukraine in the 20th century [9].

Therefore, on 22 December 1917 the Head of General Secretariat of the Ukrainian People’s Republic proclaimed with the Third Universal of the Central Council of Ukraine V. Vynnychenko and Secretary-General for International Affairs O. Shulghyn signed “The Draft Law on Foundation of the General Secretariat of International Affairs” which was approved on the same day at the session of the Govern-

ment of the Ukrainian People’s Republic [10]. This document determined duties of the General Secretariat of International Affairs, namely: “conducting international relations of the state, protecting interests of Ukrainian citizens beyond the borders of the Ukrainian People’s Republic, and temporarily settlement of national discordances within The Ukrainian People’s Republic”.

An important impulse to the further development of the Ukrainian foreign affairs service was given by the Fourth Universal of the Central Council of Ukraine published on 12 January 1918 which proclaimed the Ukrainian People’s Republic to be “independent, free and sovereign state of the Ukrainian people”.

It should be noted that upon coming to power of P. Skoropadskiy, the Hetman of the Ukrainian State, the government continued development of the foreign affairs service. Three main directions were determined in the foreign policy of the Ukrainian State: “establishment of a friendly relationship with the Quadruple Alliance member states; settlement of territorial disputes with the neighboring states; establishment of diplomatic relations with neutral states”.

Over the period of the Hetman’s Government, the number of states with which Ukraine had diplomatic relations, increased [11]. In particular, the Ukrainian State launched diplomatic missions in Romania, Finland, Switzerland, Sweden (a total of 10 states), and also received over twenty authorized representatives of foreign countries (Austro-Hungarian Empire, Bulgaria, Georgia, Germany, Turkey, Poland, Romania, Finland etc.).

The government of the Ukrainian State also formed a special delegation to conduct peace talks with Russia. Negotiations with the Russian delegation took place in Kyiv from May to October 1918. The delegation of the Russian Socialist Soviet Federal Republic led by Khristian Rakovskiy and Dmytro Manuylskiy also acted as a temporary diplomatic mission in the Ukrainian State.

A substantial contribution to the development of the Ukrainian foreign affairs service was made by the Minister of Foreign Affairs D. Doroshenko who came to replace M. Vasylenko. It was D. Doroshenko who achieved important diplomatic results, created an effective structure of the Ukrainian Ministry of Foreign Affairs and developed the legislative grounds for foreign policy activity. In June 1918 the “Law on Embassies and Missions of the Ukrainian State” was approved, followed by the “Law on Ukrainian Consular Service” in July. In the Hetman rule period the first domestic Consular Courses were started as an educational establishment meant to satisfy the state need for diplomatic and consular specialists [12].

An integral part of the history of Ukrainian diplomacy was the activity of the West Ukrainian People’s Republic.

Therefore, on 1 November 1918, the National Council came to power in Lviv as a result of an armed rebellion. On 13 November it approved the Temporary Fundamental Law on independence of Ukrainian lands of the former Austro-Hungarian Empire and on their formation into an independent state.

It has been revealed that foreign policy activities of the West Ukrainian People's Republic mainly came down to two key directions: relations with the Central Ukraine (i. e. the Ukrainian People's Republic) and the Triple Entente states.

Hence, guided by the joint aspirations towards historically suggested joining of Ukrainian lands into a united country, on 22 January 1919 representatives of both governments publicly declared the act of union between the Ukrainian People's Republic and the West Ukrainian People's Republic.

Over the time of its operation, the government of the West Ukrainian People's Republic established wide diplomatic contacts and opened its representative offices in Austria, Italy, Germany, Hungary, Czechoslovakia and Yugoslavia. Special missions were sent to the states with considerable Ukrainian diaspora — Canada, the USA and Brazil.

In July 1919 the government of the West Ukrainian People's Republic sent a special delegation to Paris peace talks where representatives of the West Ukrainian People's Republic cooperated actively with the diplomatic mission of the Ukrainian People's Republic.

World War Two became a serious trial for all of the Ukrainian people, but at the same time a considerable impulse to create space to reveal democratic tendencies and to extend Ukraine's powers in the field of foreign policy activities.

On 1 February 1944 the session of the Supreme Council of the Soviet Union approved the Law "On Provision of Powers in the Field of International Relations to Soviet Republics and on the Transformation of the People's Commissariat of Foreign Affairs from an All-Union Entity to a Union and Republican People's Commissariat". This act formally restored the rights of Soviet republics in the field of foreign policy activity, after a twenty years' pause.

On 5 February 1944, resolutions by the Politburo of the Central Committee of the Communist Party of Ukraine and decrees of the Presidium of the Supreme Council of the UkrSSR were approved on the creation of the Ukrainian People's Commissariat of Foreign Affairs (PCFA). In spite of its minor functions that the PCFA of Ukraine had at that time, the very fact of its existence played an important political role in the way to sovereign statehood of Ukraine.

International activities of Ukraine in 1944–1990 was mostly focused on participation in the work of the UN which provided an opportunity, though nominal and limited, to inform the world about the life of Ukraine, participate in a discussion on global and regional issues, and gain experience in the field of multilateral diplomacy.

As a founding member of the United Nations, Ukraine (the Ukrainian SSR) participated in developing its Statute, forming its structure, bodies and agencies [13].

The UkrSSR delegation started its active participation in the UN in the first years of its existence. The Ukrainian delegation submitted a number of proposals to the UN Statute, temporary rules of procedure of the UN General Assembly, resolutions on refugees, migrants and displaced persons, rep-

resentation of NGOs at the United Nations Economic and Social Council (ECOSOC), the work of Danube conference etc.

In 1945 Ukrainian SSR becomes a member of the International Court of Justice (ICJ), in 1946 — the World Health Organization, in 1947 — the International Postal Union, in 1948 — the World Meteorological Organization, in 1954 — the International Labor Organization (ILO) and UNESCO, in 1956 — the European Economic Commission, and in 1957 — a member of the International Atomic Energy Agency (IAEA).

In 1948–1949 and 1984–1985 Ukraine was elected a non-entity member of the UN Security Council. However, only in 2000–2001 when Ukraine was elected to the UN Security Council for the third time, our state did act as an independent participant of international relations.

In the Soviet times, Ukraine was elected to ECOSOC, ILO Administrative Council, UNEP, the Governing Council of the United Nations Environment Programme, the Governing Council of IAEA, the United Nations Special Committee Against Apartheid and the Committee on the Exercise of the Inalienable Rights of the Palestinian People.

The list of problems solved by the UN with the active participation of Ukraine includes disarmament issues, namely prohibition of chemical weapons, non-use of force, demilitarization of space, liquidation of colonialism consequences, and prohibition of mercenary activities. At the 45th session of the UN General Assembly (1990) 126 countries approved the resolution on international cooperation to overcome consequences of the Chornobyl disaster.

In 1945–1990, the participation of the Ukrainian Soviet Socialist Republic (UkrSSR) in international organizations, primarily the UN, was subject to evident — legal and actual — control from Moscow. At the same time, the staff of the Ukrainian foreign affairs service was gaining the necessary professional experience.

A new historical stage in the development of Ukrainian diplomacy began on 16 July 1990, when the Verkhovna Rada of the UkrSSR approved Declaration of State Sovereignty of Ukraine. The Declaration states that Ukraine "as an international law subject, maintains direct relations with other states, enters into agreements with them, exchanges diplomatic, consular and trade representatives, and participates in the activity of international organizations" [14]. Ukraine "acts as an equal participant in international affairs, actively promotes the reinforcement of general peace and international security, and directly participates in the general European process and European structures".

After adoption of the historical Act of Independence of Ukraine on 24 August 1991 the Ministry of Foreign Affairs faced completely new tasks related to Ukraine's recognition by the international community, establishment of diplomatic relations, creation of an effective network of its own diplomatic and consular offices, development of full-fledged bilateral relations with other countries, securing membership and gaining representation in leading international organizations.

Achievement of positive results in the said fields of activity, as well as the foundation of main conceptual grounds for the foreign policy of Ukraine is the main result of Ukrainian diplomacy over the years of independence [15].

On 2 July 1993 the Verkhovna Rada of Ukraine approved "Main Directions in the Foreign Policy of Ukraine" [16] — the document that has become the basis for foreign policy activities of the state. It clearly determined fundamental national interests of our state in compliance to which principles, directions, priorities and functions of its foreign policy were later formed.

One of the main tasks of Ukrainian diplomacy was establishment and development of Ukraine as an independent democratic state. The natural elements of this process became as follows: ensuring the stability of Ukraine's international standing; preserving the integrity of the state and inviolability of its borders, satisfying the needs of its citizens and improving the national well-being, protecting rights and interests of Ukrainian citizens and legal entities abroad.

Thus diplomacy belongs directly to the field of foreign policy and is, by its nature, one of the main and most effective ways for its implementation.

By way of recapitulation, we should note that the process of ensuring and conducting foreign policy activities has acquired a universal content in the 21st century within the context of actualization of global challenges and threats, namely: annexation of territories, terrorism, trans-border organized crime, weapons and drug trafficking, separatism and their global migration.

The undeclared military aggression of the Russian Federation against Ukraine and complete occupation of the territory of the Autonomous Republic of Crimea have created a new geopolitical situation in the world. The unpredictable and aggressive policies of a great nuclear state refusing to comply with the international laws and reshaping national borders at its own discretion and in its favor have delivered a destructive blow against the world order formed after World War Two.

Presence of new threats to national interests and national security of Ukraine determines the need for complex reformation of the system for ensuring national security in the field of foreign policy as set forth in the Strategy of National Security of Ukraine dated 26 May 2015 which is directed at creating a brand new international positioning of Ukraine in the world in the circumstances of unstable global security system, its priorities being as follows: forming an alliance network both with separate states and regional organizations and initiatives (by way of concluding agreements on joint defense or military assistance), and with international security bodies (by way of participation in collective security schemes); improving foreign policy activities of Ukraine in the field of ensuring national security that will rest upon the policy of European and Euro-Atlantic integration and be implemented at various levels — global, regional and sub-regional; development of the Ministry of Foreign Affairs of Ukraine that will be aimed at forming a foreign affairs agency of a European type provided with all resources and opportunities required for effective promotion of the state's national interests [17].

References:

1. Balabushevich T. A. To the question about the historical traditions of Ukrainian diplomacy in relations with the countries of Central and Runways of Europe, – No. 1., – 1998, – P. 34–36.
2. Armys A. N. Gricenko V. A. and Gavrilenko A. A., History of the statehood of Ukraine, – Kharkiv, Ukraine. – 2004.
3. Sakharov A., Diplomacy ancient Rus IX – first half of X centuries, – Moscow, – 1980. – Russia.
4. Vedeeyev D. and Butkov D. (2006), Youth of Ukrainian diplomacy. The formation of the foreign policy service of Ukraine – 1917–1923, – Kiev, Ukraine.
5. Tolochko P., Yaroslav Mudryy, – Kiev, – 2003. – Ukraine.
6. Horobets' V. (1995), Ukrainian-Russian diplomatic relations – 1648–1657./Kievan antiquity, – Kiev, Ukraine.
7. Smolii V. A., Essay on the history of Ukrainian diplomacy, – Kiev, – 2001. – Ukraine.
8. Gazin V., Foreign policy Hetman of the Ukrainian government in the first half of the 60-ies of the XVII century.: attempts to restore the unity of the state, – Kiev, – 2003. – Ukraine.
9. Demin A. A. and Derevyanko I. P., The history of diplomacy, – Kiev, – 2010. – Ukraine.
10. Kopylenko O. L., "Hundred days" of the Central Rada, – Kiev, – 1992. – Ukraine.
11. Soldatenko V. F., Hetman Petro Doroshenko. An overview of his life and political activities, – New York, – 1985. – America.
12. Hrushevsky M., On the threshold of a new Ukraine, – Kiev, – 1991. – Ukraine.
13. Gromyko A. A., Memorable, book 1, – Moscow, – 1988. – Russia.
14. The right of external relations, – Kiev, – 2003. – Ukraine.
15. Kulinich M. A., Educational training of the modern diplomat: the international dimension, – Vol. 5, – 2005, – P. 33–40.
16. Aldanov Y. A. Zabara I. M. and Reznichenko V. I., The right of external relations, – Kiev, – 2003. – Ukraine.
17. The decision of the Council of national security and defense of Ukraine (2012), The Decree Of The President Of Ukraine "On the new version of the national security Strategy of Ukraine", available at: URL: <http://www.president.gov.ua/ru/documents/14823.html>.

Contents

Section 1. Gender Studies	3
<i>Subbotina Inga Volodymyrivna</i>	
Feminization in employment of soviet Ukraine (For census of 1959–1989)	3
Section 2. Demography and ethnography	6
<i>Karachevtsev Yaroslav Nikolaevich</i>	
Poverty as a violation of the right to life	6
Section 3. Study of art	13
<i>Antonova-Kolesnyk Kateryna Antonivna</i>	
The Art Events of the Mykola Lysenko's Memorial Museum in the period from 2000 to 2016 as a continuation of the traditions of composer's organizational and performing activity	13
<i>Lapko Volodimir Viktorovich</i>	
US Music Theatre. East Side, Brooklyn, Broadway	15
<i>Pidhorbunskyi Mykola Anatolijovych</i>	
Demestvo as stylistic direction ancient art of singing	17
<i>Potiyenko Sergii Valeriiovych</i>	
Jazz as the direction art of bandura	21
Section 4. History and archaeology	26
<i>Voronko Oleh Grigorevich</i>	
Ethnolinguistic processes in Ukraine (According to the census of 1989 and 2001)	26
<i>Fedorenko Yevhenii Viktorovich</i>	
The stages of forming of the Ukrainian diaspora in Czech lands	28
Section 5. Linguistics	31
<i>Львєнко Олена Львівна, Крохмаль Алла Миколаївна</i>	
Specificity of transferring central colour image in the Ukrainian translation of the novel by Ruta Sepetys "Between Shades of Gray"	31
<i>Moshtagh Ievgeniia Sergiivna</i>	
Metaphorization of New Knowledge about the World in African Travelogue by Anna Yaremenko "Letters from the Equator"	33
Section 6. Pedagogy	37
<i>Martianova Maria Evgeniivna</i>	
The influence of Jules Lagneau's philosophical ideas on the formation of Alain's educational views (Emile-Auguste Chartier)	37
Section 7. Psychology	40
<i>Blinov Oleg Anatolevich</i>	
Emotionally-shaped therapy as a modern method of psychological psychotherapy	40
Section 8. Philosophy	44
<i>Vasylieva Lyudmila Anatolievna</i>	
Brand is a public semantic-symbolic conglomerate of modern communicative space	44
<i>Godz Nataliia Borysivna</i>	
The Concept of «Nature's Human» in the boundaries ecology-futurology's investigation and obstacle they can to appear attached to his consideration	46
Section 9. Philology	50
<i>Foka Mariia Volodymyrivna</i>	
On the Revealing Implicit Meanings of Matsuo Bashō's Haiku	50

Section 10. Economics and management.....	53
<i>Podshivalova Mariya Vladimirovna, Pylaeva Irina Sergeevna</i>	
Small industrial enterprises' development system.....	53
<i>Sitsinskiy Nazariy Anatoliiovych</i>	
The history of origination and formation of Ukrainian diplomacy and its role in international relations	56

